

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA

Lapfajtájának: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Tudomány és theologia.

(Felolvasatott 1898. szept. 11-én a tanév megnyitása alkalmával.)

(Folytatás.)

A biológiai tudomány módszerének a socialis jelenségekre való alkalmazása első resultatumul csak azt adja, hogy a socialis organismus érdekei és az individuum érdekei egymást kizárják és egymással szemben ellenségek; de hogy azért mégis az előbbieknél kell mindig uralkodóknak lenniök, mert különben egyedekre bomlik fel a társadalom, ennek már a biologia nem találja meg alapját, a minthogy nincs is meg az alapja és sanctioja az egyesek tiszta eszében, a reine Vernunftban. Ennek alapja csak a vallásban van. S ha egyszer a tudomány erre is kiterjeszti figyelmét, akkor lehetetlen lesz tovább folytatnia harczát a vallás, illetőleg az ennek jelenségeivel foglalkozó theologia ellen:

A kettő közötti konfliktus tehát nem *josult*, mert, — hogy némi ismétlésbe bocsátkozzam, — csak egyoldalúságból származik, az egyoldalúság pedig félszegség; de a félszegségnek éppen a selectio törvényénél fogva sem a természet, sem a szellemvilág háztartásában nem lehet helye. A selectio a mind tökéletesebb megtartásával maga a *tökéletes* felé törekszik. Így biztosítja az evolutiot.

De a tudomány és theologia között fennforgó conflictus nem is *szükségképpen*, mert maga a tudomány sem dolgozik egy hajszállal sem kevesebb hittel, tekintélyi bizonyítással, aprioristikus deductiókkal, mint a theologia és viszont a theologia sem kevésbé empirikus, mint a tudomány.

És itt hadd mutassam be *Balfournak*, a nagy angol államférfiúnak, a kincstár lordjának és az alsó ház vezér-politikusának »*The foundations of belief*« című igazi »season book«-ká vált munkájának ide vonatkozó gondolatait, a ki bámulatos bölcsészeti és theologiai képzettséggel veszi bírálat alá a naturalistikus világnézet egész rendszerét, boncolja fel annak ismeret-elméletét, mutatja ki alapelveinek végső következményeit, hitének tarthatatlan alapjait, hogy azután rámutasson, hogy harmonikus, egységes, az ember legbensőbb lelki követelményeinek megfelelő, azokat kielégítő és a társadalmi élet fejlődését is biztosító világnézet csak a keresztyén theismus lehet. Jeilemzőleg mondotta *Balfourról* munkájának fordítója, R. *Koenig*, hogy mint Hume Dávid és Knox János földije az egyiknek módszerét használja fel arra, hogy a másikkal végkövetkeztetéseit igazolja. Erélyes tiltakozás ez az egész mű az exakt tudományok túlhajtott igényei s az intellektualismus és empirismus visszaélései ellen. A vallás és tudomány közötti ellentétet vizsgálva, czáfolja azt a felfogást, mintha minden theologiai tétel kétségbevonandó volna, ha a tudomány azt nem igazolja és egyenesen hamis volna, ha az a tudománynak ellene mond. *Kaftan* szerint *Balfour* munkája apologetikus; de nem abban az értelemben, mintha a keresztyénség ellen támasztott kifogásokat és nehézségeket fejtegetné és czáfolná, hanem igenis abban az értelemben, hogy ama világfelfogás egyoldalúságát és felületességét támadja, a miből a keresztyénség ellen szerinte, a legtöbb kétely és nehézség támasztatik.

»Végcélom« — mondja a bevezetésben *Balfour*, — »annak a világproblemának, a mely-

nek, tetszik vagy nem, de határozottan szemébe kell néznünk, a megvizsgálására bizonyos módot ajánlani. A mennyire lehet, szeretném az olvasót egy oly álláspontra vezetni, a melyről a végtelen egésznek ama kicsiny töredékei, a melyek szemléletünk alá esnek, a maguk tényleges változatos viszonyukban áttekinthetők.«

Ma a legelterjedtebb ismeret-elmélet a rationalismus. Hogy mi ez a rationalismus? Erre némelyek azt mondják, hogy a szabad, a tekintély bilincseit lerázott emberi értelemnek (észnek) alkalmazása a világ és az élet problémáira; a függetlenné lett észnek minden kérdés felett gyakorolt elfogulatlan bírálata. Ez lehet igaz; de a szóhasználat és az alkalmazás sokkal szűkebb körű meghatározást adott neki, ugyanis, hogy a rationalismus a dogmatikus theologia ellen támadt reactionak egy speciális formája, a mely már a renaissanceban keletkezett, a XVII. és XVIII. században erőben és terjedelemben nőtt, míg legtökéletesebb kifejezését a *naturalismusban* nyerte.

Bizonyos reactio kétségtelenül elkerülhetetlen volt. Az emberek egyszerre csak egy olyan világban találták magukat, a melyben az irodalom, a művészet és a tudomány az emberi érdeklődés körét rendkívül kitágították, míg a theologia egyáltalában nem akart az új fejlődéshez alkalmazkodni. Az emberi szellem ép úgy, mint a test, nem változhatik csak egyetlen irányban. Az egész szervezet szenved vagy nyer a változás által és minden szervnek és tagnak alakulnia kell, hogy amaz új követelményeknek megfelelhessen a szervezet, a melyet az egyensúly megbomlása idézett elő. Így van ez az intellektualis téren is. Az a felfogás hamis, mintha az ember új igazságokat és új kutatási módszereket sajátíthatna el a nélkül, hogy a régi igazságokat is bizonyos mértékben újból meg ne mérlegelje és ismét megállapítva új világitásban át ne tekintse s talán új zsinór szerint ne mérje. Ennélfogva bizonyos, hogy sokat át kellett alakítani a dogmatikai rendszerben és tegyük hozzá, egyetmást meg is kellett semmisíteni. Az új rendszer a maga legértékesebb eredményeit nem állapíthatta meg, míg a régi rendszer által hátrahagyott szemetet el nem távolította. A világnak felvilágosodásra volt szüksége és a rationalisták vállalkoztak a maguk módja szerinti felvilágosításra. Szerencsétlenségünkre azonban egész eljárásuk olyan rendszerbeli eredendő bűnnel terhelték,

a mivel sok olyat is leromboltak, a mi pedig megtartandó lett volna. Nem elégedve meg a gyakorlati visszaélések ellen való protestatioval, a tudomány szabadságának a theologia szolgasága alól való érvényesítésével, az uralkodó theologiai controversiák nehézkes és elavult apparatusának bírálataival, — egy apparatusnak, a mely kétségtelenül sokkal alkalmasabb volt olyan tételek vitatására, a melyekben a theologusok eltértek egymástól, mint arra, hogy közös hitelveik alapján a közös ellenség ellen védekezhettek volna —: belement egészen új ismeretelmélet felállításába az »egészséges emberi ész«, az »exakt tudomány«, majd »felvilágosodás«, stb. jelszavak alatt. Minden controversiát ő akart eldönteni és minden hitvallást ő akart formulázni. Döntő ítéletet ő mondott. A mely világfelfogás az érzéki észrevétel uralkodó magyarázati módszerével megegyezett, az életben maradhatott; de a mi a módszerrel ellenkezett, vagy azon túl ment, az már babonának, tudatlannak, nevetségesnek és hihetetlennek declaráltatott. Ez ítéletek azonban nem valami mélyen megalapozott bizonyítékokon nyugodtak. A rationalisták mint, ilyenek, nem bölcsészek. Csak ítélnék azon az alapon, hogy okos embernek nem lehet más nézete. Mert ha a rationalismus resultatumaúl uralkodóvá lett naturalismust vesszük tekintetbe s az általa létrehozott világnézetet, akkor azonnal kitűnik, hogy ez minden reálisabb alap nélkül merészen csak nekiment a hit egész világának, és állapította meg az emberi tudás határait, a melyen túl csak a megismerhetetlen van, ha ugyan az is van. És mit nyújt kárpótlásul? »*Logikai következetességet.*« Érintésére tönkre mehet a vallás; erény és szép legdrágább tulajdonságaiktól raboltathatnak meg, hiszen mindezekért *logikai következetességet* kínál! Ez nem elég?! *

(Folytatjuk.)

Szerkesztői nyilatkozat.

Lapunk 39. számában »Hogy állunk tehát?« cím alatt egy cikk jelent meg, melyre mostani megjegyzésünk már akkor is csak véletlenségből maradt ki. E cikk elégedetlenséget fejez ki folyó évi közgyűlésünk ama határozata fölött, mely egyházkerületünk pénzügyi consolidatioja érdekében egy hét tagból álló bizottságot küldött ki s magának a bizottságnak munkálkodására is bizonyos kishitűséggel gondol. Mi kiadtuk e cikket.

* L. m 168—173 ll.

Megakartuk akadályozni azt, hogy vitalis egyházi kérdéseink más lapokban s igen sokszor illetéktelen forum előtt tárgyalassanak. A cikk álláspontja: a minoritas álláspontja. Lapunkat azonban oly térnek szeretjük tekinteni, mely a különböző álláspontok előtt nem merev visszautasítással zárul be, de éppen alkalmat nyújt, hogy a különböző vélemények kiegyezésre juszanak, lehetőleg harmoniába jöjjenek. Ugy gondoljuk, hogy ily eljárás mellett lesz lapunk valóban az egyházkerület lapja és pedig nem csak betű szerint, de lélek szerint is. Nem tagadható, hogy a cikknek nem csak álláspontja: a minoritas álláspontja, de hangja is: a minoritas hangja, mely rendesen nem anynyira higgadt, mint inkább szenvedélyes. E szenvedélyes hangot igazolhatja ugyan a psychologia, de a psychologiai forumon kívül egyetlen forum sem acceptálja s legkevésbé éppen az egyházpolitika. Mi biztosíthatjuk a cikk szerzőjét, hogy látása túlsötét. Hiszen theologusaink száma nem csökkent. Harminckét tanulóval záródott a mult év és harminckét tanulóval kezdődött az új tanév. Papjaink, egyházaink nyugalma, aggodalmait nem a hetes bizottság kiküldése verte föl, de fölverte az a hiresztelés, hogy egyházkerületünk az anyagi tönk szélén áll. Ennek a nyugtalanító hiresztelésnek most már vége szakad. És ismét biztosíthatjuk a cikk szerzőjét, hogy a bizottság iránt való kishitúsége tökéletesen indokolatlan. A bizottság tagjai kiváló férfiak, kiknek tehetsége, ügybuzgósága a legrealisabb garancia, hogy munkásságuk egyházkerületünk javára lesz. Minden kétségen felül áll, hogy e bizottság iránt bizalommal és tisztelettel kell viseltetnünk. A bizottsági munka eredményét nyugodtan kell bevárunk. A bizottságra váró munka nem olyan munka, melyet a fölhevültség, avagy elragadtatás egy pillanatában hajthatni végre, — de inkább egy óvatos, higgadt, lassan haladó processus.

Ha pedig a bizottság arra az eredményre jutna, hogy kiküldetése pénzügyileg nem volt indokolt, mert pénzügyeink jelenleg is konszolidált állapotban vannak, e bizottság ebben az esetben is egy nagy missiót töltött be. Mert a bizottság abban az esetben is, ha fölöslegessége tűnnék ki, a közvetlenül elébe tűzött célnál még egy magasabb célra ér el, mondhatni: egy magasabb consolidatiót hajt végre, mely már nem pénzügyi, de erkölcsi consolidatio, melynek más neve egyházkerületünkben: *közmegnyugvás, béke.*

Szerkesztő.

Érdekeink képviselése a kultuszminiszteriumban

Az utolsó öt év nagymértékben összefonta az egyházi élet és állami befolyás szálait. Míg 1883-ig alig volt valami érintkezés egyházunk és az állam között s az a kevés is az államsegély felhasználásáról való elszámolásra vonatkozott. A jelzett évtől fogva a középiskoláknak államilag való segítése által közép-tanodáink vagyongyuei tekintetében gondnokság alá kerültünk. De ez, bármennyire fontos dolog is, nem okozott nagyobb bajokat, mert egyfelől az intézetek száma nem valami sok, és mert másfelől — meg kell

adnunk — e téren nem is tapasztaltunk nagyobb nehézségeket s a kormány elég előzékenyen adta meg s folyósította a segélyeket.

Az 1893-iki XXVII. t. cz. azonban már több gondot adott az egyháznak és méginkább fog adni a jövőben, ha csak a kormány maga nem fog sietni az itten tünetkező bajok megszüntetésére. A törvény meghozatala után a hiányos tanítói fizetéseknek 300—400 frtra való kiegészítésénél igen sok dolga akadt egyházunknak, de ezt örömmel végezte, — a mennyiben örömről egyáltalában szó lehet hasonló körülmények között, — csak hogy iskoláinak egy részét megtartsa. Az államkormány sem támasztott nehézségeket s így a dolog elég simán ment. De most, midőn a törvény 2. §-ában megállapított korpótlékokról van szó, úgy tetszik nekünk, mintha a kormány eddigi előzékenysége egyszerre megváltozott, sőt mintha egyenesen ellenünk fordult volna. A kérelmezett korpótlékokat a legtöbb egyházközségünktől megtagadta és pedig már most, az első alkalommal, a mikor 50—50 frtnyi tehernek az egyház vállára való nehezedeéséről van szó. Hogy később, a többi korpótlékokért lehet-e, szabad-e majd annak idején kérvényezni, ez épen oly homályos még, mintha azt kérdezzük, hogy hátha időközben beállott változások miatt az egyházközség nem lenne képes az eddig 2—3 éven át már fizetett korpótlékot tovább szolgáltatni, vajjon kérvényezhet e a siker reményével?

Igen érdekes dolog, hogy a legtöbb egyházközség kérvénye azzal az indokolással utasított vissza, hogy f. évi költségvetése felesleget mutat. Ha pedig a felesleg netalán nem volt volna elegendő a mostan első ízben esedékes korpótlék fedezésére, megkapta az egyházközség a jótanácsot, hogy megtakarítások útján a kellő összeget előteremtheti, tehát csak takarékoskodjanak. — Nem különben jellemző az is, hogy a költségvetések megtekintésénél — legalább úgy látszik, — csakis a végeredményt nézték meg és ha a bevételi előirányzat fedezte a szükségletet, akkor készen volt az elutasító végzés. Hogy a bevételi tételek állandó természetűek-e avagy csak ideiglenesek, nem különben a szükségletek minő természetűek, az nem jött figyelembe. Pedig ebből számos kellemetlenség származhatik, mert az egyes kis és még nagy egyházközségek költségvetésében sem igen szokott kitüntetve lenni, vajjon valamely bevétel rendes-e vagy rendkívüli és ha rendkívüli, vajjon egyszersmindenkori-e avagy néhányszor ismétlődő. Már most, ha valamely rendkívüli bevétel a mérleget kedvezővé tette a folyó évre, akár jó az többlet elő, akár nem, a korpótlék kérdése el van döntve. Jó akaratú intézés, hogy takarékoskodjunk, avagy hogy az egyházi rovatalt még emelhetjük, itten nem valami nagy vigasztalás.

Midőn a korpótlékok iránt beadott kérvények soráról értesültünk, azonnal az a gondolat ötlött eszünkbe hogy itt a legnagyobb hiba az, hogy érdekeink nincsenek kellőképpen képviselve a kultusz miniszteriumban. Nem hatalmi képviselőre, hanem szakértői képviselőre gondolunk; nem azt értjük, hogy nem volt ember, ki egyházközseink kérésének tekintélye súlyával érvényt szerzett volna, hanem hogy nem volt ismerős egyházi állapotainkkal az, ki ezen kérvények ügyében referált.

Erre kellett gondolni, mert lehetetlenség, hogy egy és ugyanazon sablonos megjegyzés kísérelje a kérvényeket, melyeknek mindenike bizonyára más állapotokat adott elő. Ha felesleg van költségvetéseinkben, ez azért is lehet, mert a szükséglet fedezéséről még költsön útján is kell gondoskodni, a minthogy sok egyházközségünk van ilyen szorult helyzetben. Hány-nak ad konventünk segélyt adóssága törlesztésére? És azért szükségleteit fedeznie kell évről-évre, pedig csak úgy él meg, ha adósságát a konvent kifizeti. —

De erre kellett gondolnunk azért is, mert lehetetlenség, hogy az ilyen eljárás eredményéről a kultusz Miniszter Ur tisztába ne volna és ne esmerné egyházunk vagyoni erejét. Bizonyára jól tudja, hogy egyháztagjaink terhe általában szinte elviselhetetlen. Hiszen nem régiben, midőn az egyenes adók reformja ügyében ankét tartatott, még maga a pénzügyminiszter is kijelentette, hogy nem annyira az állami, mint inkább a községi és egyházi adóteher nyomakodik a nép vállára s ezek teszik a nép terhét oly súlyossá. Ha pedig így áll a dolog, vajjon lehet-e kívánnia, hogy népünk adóterhét emeljük a korpótlékok fizethetése végett. Pedig ide vagyunk szorítva. Bizonyára tudja azt is, hogy konventünk éppen most a végből végeztet némely előmunkálatokat, hogy a szegényebb adózó egyháztagok terhén a közalap segélyével könnyítsen. És most fedezzük a korpótlékokat újabb kivetés útján, újabb adóemelés-sel? Ha a Miniszter Ur mindezeket tudja, — a minthogy bizonyára tudja is, — akkor csakis azt lehetne még feltételezni, hogy egyházközségeinket a felekezeti iskola feladására akarja kényszeríteni. Mert ha már az első ízben esedékes korpótlékokat is megtagadja a kérvényezők nagy részétől, világos dolog, hogy az egyházközségek, ha csak teljesen tönkre nem akarják tenni magukat, iskoláikról le fognak mondani. Amennyire azonban az állami pénzügyi viszonyokat ismerjük, nem vagyunk képesek feltételezni, hogy még csak gondolatban is megfordult volna efféle kényszerítési szándék a Miniszter Urnak, mert bizonyára jól tudja, hogy egyházunk az ily szándékkal szemben gyökeres lépésre szánhatná el magát és akkor éppen ott nem volnának iskolák állíthatók, a hol magyar nemzetiségi szempontból égetően szükséges azok felállítását.

Akár miféle eshetőségre gondoljunk is tehát e jelenség magyarázatánál, csak oda kell visszatérnünk, hogy érdekeink nincsenek kellő tárgyismerettel bíró szakférfiú által képviselve a miniszteriumban.

Ez pedig kétszeres baj reánk nézve, mert ime egyfelől a tanítói korpótlékok által már is sok egyházközségünknek nyakára van téve a kés; de másfelől jó a kongrua törvény végrehajtása is, a mikor a lelkészi fizetéseknek állását feltüntető kimutatások felülbírlata fontos eladatot képez a Kultuszminiszteriumban. Ha most már ez a kérdés is éppen oly jó akarattal és szakismerettel bíraltatik el, mint a korpótlékok kérdése, akkor beláthatatlan zavarok fognak előállani, a melyek nyomában elkeseredés, elégedetlenség, egyházi állapotainknak megzavarodása fog járni. Mert ha eddig lelkészeink nélkülöztek és szenvedtek hivataluk súlya alatt, de legalább meg volt az az öntudatuk, — és ezt a mi lelkészi karunk mindig büszkeségének tartotta, — hogy egyházunk az

állami befolyástól független, szabad egyház. Igaz, hogy a kongrua törvényjavaslat tárgyalásánál sokszor hallottuk, hogy az egyházak autonómiája az új törvény által nem fog érintetni, és ha feltételezzük is, hogy e tekintetben a nyilatkozatok teljesen őszinték voltak és csakugyan valóságban azoknak fognak is bizonyulni, a mi iránt legkisebb mértékben sem kételkedünk, azért mégis a korpótléki kérvények megbirálásánál mutatkozó jóakarattal vajjon nem fog-e oly eredményeket szülni, a melyek, mintegy akarata ellenére, oda hajtják a Minisztert, hogy feltett szándéka és valódi célzatának nem éppen mindenben megfelelőleg cselekedjék.

Ha a mindenkori Miniszter megbizik egyházunkban, és a kellő, közhitelességű okmányokkal felszerelt, az egyházmegyei, egyházkerületi és konventi hatóságok hármassal retortáján keresztül ment adatokat és becsléseket egyszerűen elfogadja, akkor nehézségek nem merülhetnek fel. De ha az adatokat saját közegei által felülbírlatja, akkor szinte teljesen bizonyos, hogy nézeteltéréseknek kell felmerülniök, mivel annyi adatnak megítélésénél majdnem lehetetlenség, hogy két különböző, a kérő és adó fórum egyformán ítéljen.

Közelebbről itt lesznek a bevallások, a melyeket megelőztek a jelentő ívek. A két forrásban feltalálható kimutatás között okvetlen nagy eltéréseknek kell előfordulniök a legtöbb esetben, mert a két kimutatás különböző alapokon készült. Nekünk is volt alkalmunk beletekinteni egy néhány kimutatásba és jelentő ívbe és legjobb meggyőződésünk szerint mondhatjuk, hogy ezt amannak ellenőrizőjével felhasználni lehetetlen; legalább principiáliter azt tenni igazán lehetetlen. Mert hogy egy példát hozzak fel. Ha a jelentő ív szerint X. lelkész 30 kat. hold földje a 12 frttal 360 frtot jövedelmezőnek van kitüntetve, a bevallásban pedig ugyanazon 30 hold föld után csak 180 jövedelem van bevallva, ez még sem a jelentő ív, sem a bevallás adatainak helyességét nem érinti feltétlenül. Mert X. lelkész saját maga gazdálkodására 1894-ben, saját munkája után előállott terméséből vehetett be 360 frtot, míg 1898-ban feles, vagy bérbeadott földje 180 frtnál nem jövedelmez többet.

Hogy a bevallásoknak és a jelentő ív adatainak összevetése és a tényleges lelkészi jövedelem megállapítása illetőleg igazolása még egyházunk viszonyaival tökéletesen ismerős egyházi férfiaknak is roppant nehézségeket fog okozni, az bizonyos. Már most, ha a miniszteriumban, az ott is meglevő mindkét nemű adatok alapján ellenőrizni akarják e bevallásokat, ehhez feltétlenül szükséges az egyházi viszonyainkban mindenképen járatos szakember és szükséges még a kellő jó akarat is, mert hogy a bürokratizmus zavart csinál, azt »kétszer kettő, annyi mint négy« bizonyossággal mondhatjuk.

Felhívjuk egyetemes konventünk figyelmét, hogy a korpótlékokért beadott kérvényeknek ismert elintézési módját és a lelkészi fizetések kipótlásánál fenforgó nagy érdekeket becses figyelmére méltóztatva, alkalmas úton hasson oda, hogy egyházi érdekeinkre a kultusz miniszteriumban megfelelő képviselőre találjanak.

Olvastuk ugyan valamelyik lapból, hogy a kongrua kiegészítés ügyéből kifolyólag a kultusz miniszterium-

ban egy új titkári állás fog szervezteni s ez állás javadalma fel is van véve a jövő évi költségvetésbe: azonban legyen szabad ennek daczára megjegyeznünk, hogy feltéve, a mi valószínű, hogy e titkári állás a a protestáns egyházakra tekintettel szerveztetik is, még sincsenek aggodalmaink eloszlatva. Nem vagyunk ugyan ismerősök a miniszteriumok labyrinthusában, de úgy tudjuk, hogy a titkárok nem érintkeznek közvetlenül a miniszterekkel, hogy dolgozataik még legalább egy retortán átmennek, mielőtt a végleges döntő forum elé kerülnének. Így tehát az a cél, a mit megvalósítva szeretnénk látni, t. i. hogy a miniszter közvetlenül az illető szak-hivatalnoktól vegye értesüléseit, nem lesz elérve és mind addig nem lehetünk nyugodtak, míg azt nem tudjuk, hogy a miniszter illetékes és tárgyismerő embertől szerzi információt.

Véleményünk szerint illetékes férfiainknak oda kellene hatniok, hogy érdekünk kellő megóvása végett egy osztálytanácsosi állás töltsék be megfelelő, egyházi viszonyainkat alaposan ismerő szakférfiúval.

Pokoly József.

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvártt, 1898. október 1.

Elnökölt: Br. Kemény Kálmán egyházkerületi főgondnok aa. ónagyméltósága. Jelen voltak: Gróf Bánffy György, Simó Lajos, egyhker. főgondnokok. Dr. Vályi Gábor, elnökhelyettes, Bartha Lajos, gen. direktor, Dr. Bartók György, gen. notárius, Bihari Sándor, Szász Dénes, Parádi Kálmán, Kenessey Béla, Becsek Lajos ig. tanácsosok, Maksay János, számvevő, Deák József, pénztárnok, Dr. Deák Albert, ügyvéd és dr. Kádár János, s. titkár.

Elnök aa. az ülést megnyitván, miután az időközben elintézeti ügyek jegyzékéhez hozzászólni senki sem kívánt, fölhitva az előadókat, hogy szokott sorrendben, a napirenden levő ügyeket terjesszék elő, a mi megtörténvén: a következő intézkedések tétettek.

A vallás- és közoktatási m. kir. Miniszter úr ő nagyméltósága leiratilag figyelmeztette főhatóságunkat a reáliskolai tanulók pótló-érettségi vizsgálatainál kövendő eljárás tárgyában kiadott ama rendeletének megtartására, mely az ily tanulók latin nyelvű készülségénél enyhébb mértéket kíván alkalmaztatni. Minthogy azonban a rendelet, elfogadás végett, annak idején nem volt közölve egyházkezületünkkel: alkalmazásba vétel előtt annak autonomikus megfontolását Igazgató-tanácsunk szükségesnek látta, miért is a kollégiumi előljárárságokat véleménynyilvánításra hívta föl.

Kolozsvári kollégiumunk előljárárságának kérdésére, a vonatkozó közgyűlési és ig.-tanácsi határozatok ismertetése mellett, megállapította Ig.-tanácsunk, hogy Graf Jakab czimzetes rendes tanár aa. a tanári szeniorátus tekintetében nem előzheti meg a későbbben választott két valóságos rendes tanár aát, de azért, hosszas szolgálatára való tekintettel, méltányossági szempontból, részesíthető lesz előléptetésben, a most tényleg alkalmazva levő valóságos rendes tanárokat követő sorozattal.

Szekelyudvarhelyi kollégiumunk tanárainak kérésére, előljárársági ajánlat folytán, megengedte Ig.-tanácsunk, hogy a bejelentett mellék-foglalkozásokat a most megnyit tanévben is folytathassák.

Számvevői előterjesztés alapján, örvendetes tudomásul vette Ig. Tanácsunk, hogy a szeretetház javára rendezett sorsjáték, a megtartott első húzás után megejtett leszámolás szerint, már semmi deficitet sem mutat s így remélhető, hogy az ezután elkelt sorsjegyek árából és a második húzáson esetleg visszamaradó nyeresémtárgyakból a jótékony intézménynek megfelelő nyeresége is leend.

Házgondnoki előterjesztések folytán megengedte Ig.-tanácsunk, hogy a belkirály-utcza 22. sz. bérház vízvezetékkel és csatornázással elláttassék s hogy a külközépczai bérháznál szükséges javítási munkálatok házi-lag eszközöltessenek.

Több egyházközségünk kepeváltó szabályzatát vette Ig. Tanácsunk ezek után, tárgyalás alá s ezek között a felvinczi, küllővári és miklósvári egyházközségek részére a terménykepe megváltását engedélyezte is, szokott fentartással, de a felső-sófalvi és harasztosi egyházak kepeváltási szabályzatait nem erősíthette meg, mert a kepeváltó alapot e két helyen kellőleg biztosítva nem találta, minélfogva az itt gyakorolt váltó — illetve kezeses kötelezvény — melletti kikölcsönzés módjának megszüntetésére az illető egyházakat utasította.

Baróthi leányegyházközségünknek anyaegyházzá szervezkedését szintén megengedhetőnek találta Ig.-tanácsunk, a főt egyházkerületi közgyűlés jóváhagyásától föltételezetten, mert a papi fizetést 550 frtban kellőleg biztosítottnak találta s Zathureczky Gyula főgondnok aa. kegyes ajándékából az egyház igen értékes papi lakás birtokába is jutott.

Gegesi egyházközségünk kérésére, egyházmegyei ajánlat alapján, megengedtetett, hogy kepeváltó tőkét a marosvásárhelyi takarékpénztár helyett az agrár-bank nyáradszeredai fióküzletében kezeltesse, magasabb kamat-jövedelem biztosíthatása céljából.

(Vége következik.)

TÁRCA.

I m a.

Elmondattott Erzsébet királyné ő felsége temetése napján, 1898. szept. 17-én az erzsébetvárosi ref. templomban tartott gyász-ünnepélyen.

»A mélységből kiáltunk fel hozzád, oh Uram!« (Zsolt. 130. 1.), a gyásznak, siralomnak sötét mélységből. Megrendült lélekkel, sziveinkben milliók együttes

fájdalmával állunk meg előtted, mindenható Isten, életnek és halálnak ura, népek nagy Istene! Megmérhetetlen bánatunk hollószárnyai: a házainkon lengő gyászszos lobogók; egy nemzet jajkiáltásának visszhangja; harangjaink zokogása; de mindennek fölött e haza gyermekeinek mindnyájunk által érzett, vigasztalást nem találó, legnagyobb fájdalom hirdeti világgá nemzetünk anyjának, felséges királyasszonyunknak megrendítő halálában a mi árvaságunkat, a mi keservünket. Oh Isten! van-e jajszó elég, mely milliók fájdalmát tehozzád az

égbe emelje? van-e könny elég, mely megemészsze a mi gyötrő keserőségünket? Mit csináljunk, óh hatalmas Isten, mikor a te sújtoló hatalmadnak ellenállhatatlan erejét érezzük drága koronás halottunk korai ravatala mellett? Ki tudná megmérni veszteségünk nagyságát a szenvedésnek és siralomnak eme napjaiban? Oh hogy ismételnünk kell a kesergő próféta fájdalmas szavait: *lássátok meg, ha van-e olyan bánat, mint a mi bánatunk, mely rajtunk esék?* (Sir. 1. 12.), *az Ur egyik bánatunkra más bánatot adott.* (Jer. 45. 3)

Jól tudjuk, oh szent Isten, édes Atyánk, hogy mi emberek, e múlandó földi élet vándorai, a holnap napot, sőt a jövő percet sem mondhatjuk magunkéink; jól tudjuk, hogy *»minden test olyan, mint a fű és az embernek minden dicsősége, mint a fűnek virága; megszárad a fű és annak virága elhull.* (I. Pét. 1. 24.); tudjuk, hogy *»elvégeztetett dolog az emberek között, hogy egyszer meghaljanak.* (Zsid. 9. 27) és vajjon ki tudna emberi szemmel bepillantani a te végéremehetetlen hatalmadnak és csudálatos bölcseségednek mélységes titkaiba? Oh, de Uram mind ennek tudása nem csillapítja most fájdalmunk háborgó tengerét, sőt a kétség megfélemlítő hullámai ostromolják lelkünket, annak hitét, hogy miért kellett az emberi élet e sorsáról bizonyosságot tennie most, még oly korán és oly lesújtó végzettel Ő Neki, a ki ezer év viharait és hosszú századok emésztő szenvedéseit átélte magyar hazánknak védő angyala volt? Miért, oh miért kellett Ő Neki, a Jóság és Szeretet, földön, testben járt eszményének, kiért vére helyett e nemzet már csak könnyeit onthatja, tőlünk elragadtatnia? Miért kellett Neki, a népeinek milliőitől határtalanul szeretett, nemes, nagylelkű, koronás mártyrnak, a hitvesi, anyai és női erényeivel korona nélkül is királyi fényben fénylő lélek földi hajlékának gonosz kéz áldozatául esnie?

Oh, kegyelmes Isten, szerető jó Atyánk a Jézus Krisztus által! Szent lelked fényével és vigasztaló erejével támogass minket mélységes siralmunk és gyászunk e gyötrő kínjaiban! Hiszen mi annak az életnek elvesztéséért sirunk, a mely mindnyájunké volt. Adj kegyelmet, adj erőt oh Uram, hogy hálátlan zúgolódással ne vétkezzünk szent akarod ellen. Tudjuk oh Isten, hogy van enyhület a fájdalom közösségében is, de igazi vigasztalást csak tőled várhatunk! Erőtlenségünk, semmisségünk érzetében, a megmérhetetlen gyásztól megtörve, reád tekintünk, hozzád folyamodunk, oh nagy Isten, erőnek, bölcsességnek és vigasztalásnak egyetlen, örök kútfejéhez! Te midőn tudtukra adod, hogy mindnyájan elmúlunk, a kik születünk, s hogy nem menthet meg minket sem erő, sem hatalom a haláltól: arra a vigasztaló igazságra vezérelsz, hogy csak te vagy, oh jóságos Atyánk, egyedül hatalmas, örök és változhatatlan; hogy nálad van minden erő és kegyelem; hogy te vagy ura az életnek, halálnak és minden történeteinknek. Sőt ez a hit hálára nyitja szíveinket, hogy te nagy kegyelmedből nekünk ádta volt felséges királynénkat, kinek ha elvesztését most siratva fájjaljuk, de enyhíti fájdalmunkat az, hogy ő a miénk volt, hogy az ő drága életének emléke is áldás és erő számunkra.

Oh Atyánk, Istenünk! Igy felsíró szavunk csak a fájdalom, de nem a zúgolódás és kétségbeesés szava. Mert a te atyai kezéd ha megdorgál is, de meg is áld, lesújt, de föl is emel, a kísértéssel és megpróbáltatással együtt szabadulást és vigasztalást is nyújt.

Oh Atyánk, Istenünk, nyujtsd nekünk ezt a vigasztalást megáldó, megszentelő kegyelmedben. Szenteld meg a mi fájdalmunkat, hogy így szólhassunk a gyötrelemeket szenvedett Jóbbal: *»a jót az Istentől elvettük, a nyomoruságot nem szenvednők-e el?«* (Jób, 2. 10.) Szenteld meg a mi eléggé meg nem siratható, s még hamvadó poraiban is áldott királyasszonyunk emlékét, kit földi korona helyett már a mennyi korona dicsőségére hívtál el, a mely koronának nincsenek tövisai, csak soha el nem múló dicsőséges fénye. Az ő lelke már ott van, szent Isten, a hol hona van, te nálad a mennybe, a melyhez élete — mert szeretet volt — eddig is oly közel állott Tégy csudát, oh mindenható Isten kegyelmeddel és áld meg a vigasztalás szent lelkével, vedd körül gondviselésed őrző angyalával a koronás királyt, a szenvedések fejlődését és áld meg elfogyhatatlan szeretetteddel hí magyar nemzetét, mely még mindig bűnhödi a multat és jövőt. Szenteld meg a nemesen érző nemzetnek királyi nagyszonyáért hullatott igaz, forró könnyeit. Uram, áld meg népedben a királyt, a királyban népedet! Hűség és szeretet legyen szíveik összekötő kapcsa közös fájdalmunk gyógyító balzsama És a mi legdrágább, a mi elfogyhatatlan, oh jóságos Isten, szerető édes Atyánk, a te szereteted legyen és maradjon velünk életünkben, idvezítő kegyelmed halálunkban. Ámen.

Utófohász.

Kinek poraitól még a föld is drágább lett, kinek sirja felett már milliók áldása leng: a mi szívből siratott királyasszonyunk lelkét disszold meg, oh örökké való szent Isten, az örök élet dicsőségével, áld meg nemes emlékezetét árván hagyott népeinek legszentebb kegyeletével! Áld meg a királyt és felséges királyi házat vigasztalásodnak kegyelmével! Áld meg boldog jövővel e gyászoló hazát, megtartó hittel küldetésében a könnyeit ontó nemzetet! Áldj meg mindnyájunkat életünkben és halálunkban. Ámen.

Zayson János

Irodalom.

A magyar protestáns irodalmi társaság népies kiadványaiból, a »Koszoru« füzeteiből az ötödik 10 je lent meg, XLI—L-ig.

A ki tisztában van a vallásnak és erkölcsi életnek lényegével és természetével, a ki tudja, hogy ezek nem valami elvont általánosítás, hanem egyenesen a személyes életnek meghatározott karaktere: az tisztában van azzal is, hogy vallásosságot és erkölcsöt sem kátéval, sem arany szabályokkal létre hozni nem lehet, mert azok csupán személyes élethatások alatt ébrednek és fejlődnek. A ki ismeri a gyermek- és néplélek pszichológiáját, az tudja azt is, hogy arra a lélekre csak konkrét formák és alakok képesek hatni s határozott nyomot hagyni. Ha általánosan kívánatos, itt — a hol a léleknek vallás-erkölcsi tartalommal való betöltéséről, vallásos személyiség képzéséről van szó — éppen

nélkülözhetetlen, hogy a vallás-erkölcsi élet testet öltve jelenjék meg, mert a mint Lang igen szépen fejezi ki »csak a vallásos emberre van átruházva Istennek azon előjoga, hogy embert teremtsen a maga képére és hasonlatosságára. A karakter nem szavak által képezhető, hanem csak karakter ráhatása folytán. Hazaszeretettel, hithűséget nem nagyhangu szólamokból szívunk magunkba, hanem azoktól a hősköztől szerzünk, öröklünk, a kikkel együtt küzdünk, együtt lelkesedünk együtt sirunk, szenvedünk — együtt diadalmaskodunk. És a képzésnek nem pozitív, hanem negatív eszközei is vannak s legkitörülhetlenebb nyomokat éppen az elmentétek által kiélesztett alakok hagynak lelkünkben. Ha az anyagi ártatlanság mellett ott látjuk a demoni romlottságot: lelkünkben a vágy hasonlónak lenni az elsőhöz annál mélyebb és tettekre szertöbb lesz, minél nagyobb megvetést érzünk az utóbbi iránt. A nyílt sakkal küzdő hős mellett mindig helyén van egy kéz alatt dolgozó intrikus, a jótékonyág mellett a szivtelenség, az önfeláldozás mellett az önzés, az igaz diadala mellett — akár bukásában is — a gonosznak szármalmas nyomorultsága, — akár diadalában is

Népies iratoknak azért — bármely cél szolgálata — alig van megfelelőbb formája, mint az elbeszélés, a kor- és jellemrajz. Amely önykénytelenül mutatják itt az alakok jellemüket, oly észrevétlenül vonzódnak hozzájuk vagy fordulunk el tőlük. A mily természetesen képződik szemünk előtt a jellem a különböző ráhatások alatt: oly bizonyosan fogjuk mérlegelni tudni az okokat. A hol azonban nem a jellemek magyarázzák a cselekvést és eseményeket: ott a szóval való külső magyarázat keveset ér. Az elbeszélések s beszélek értéke jellemeikben van, ezek a fők s minden egyéb az ő céljaikra szolgál. Nem az események egymásutánjának kell megmaradni emlékezetünkben, hanem a jellemeknek bevésséniük lelkünkbe. S ha általában minden jellemnél a belső születés genezise a fődolog, a lélektani igazoltság a biztosíték: mennyivel inkább a vallás-erkölcsi jellemeknél! Leghamarabb itt válik végzettségre és bosszulja meg magát, ha a jellem nem belsőleg fejlődik, hanem valami deus ex machina módjára fellépő csudás véletlen külsőség fejt meg. Vallásos jellemek alakításánál sokszor fordulnak e végzetes segítséghez, különösen a megtérés és újjászületés mozzanatainak rajzolásánál vagy az isteni segédlem illusztrálásánál.

Nem tagadjuk, hogy az első időkben a »Koszoru« füzetei hajlandóságot mutatván az efélékre, azokat bizonyos idegenkedéssel fogadták sokfelé. Örömmel regisztráljuk, hogy e mostani füzetek határozott javulást mutatnak e tekintetben. Tessék csak összehasonlítani e tekintetben a »Koszoru« 1-ső füzeteit a mostani elsővel, a 41-ikkel. Mindkettő a bibliát és biblia olvasást akarja megkedveltetni — ajánlani. De a míg ott az »ócska biblia« egy elveszettnek hitt s az árveréstől megmentő nyugtát s akét száz forintos bankót juttat a lapjait forgatóknak, itt »Az öreg pap hagyatéka«, egy hasonlóan ócska biblia léleknyugalmat, Isten akaratán való megnyugvást ad (ha nem is éppen a legtalálhatóbb helyekkel) egy szenvedő anyának s ezzel visszaadja az életnek, ki azt magától eldobni készült.

Egyike a mostani 10 füzet közül a legjobbaknak a *Bányai Géza* »Angyal és ördög« cz. elbeszélése (43 sz.), egy ördögi léleknek áldozatul esett angyal története, kinek megrázó önfeláldozó halála »az egykori gonosz szép özvegyből« a „Bethesda“ban önfeláldozóan ápolló *diákonisszát* csinál.

Hasonlóan kifogástalan lélektannal van megírva a *Borsos István* „Tóth Pál János csutorája“ (44 sz.), a mely részint a kulacs és a félszeg büszkeség áldozatánál esett hőstét téríti meg a „jót tegyetek azokkal a kik titeket gyűlölnék“ ker. elvnek gyakorlati alkalmaztatása által.

Igen derék kis elbeszélés a *Forgács Endre* „Szociálistá“ -ja, a melyben igen ügyesen van raj-

zólva nem csak a fővárosi ügynök-igazgató s az elcsavart fejű „cucilista“, hanem az elégtelenséget elmérgesítő gazdatiszti és hatósági dölyf is, meg aztán a sebeket kötözgető s a bajt nem csak szóval, hanem cselekedetekkel gyökeresen orvosoló jótékonyág is.

A 47 ik számú, „A jezsuita rend felszólalásáról“ szol *Mészöly Győzőtől*, azt a rút összeesküvést és annak czúfos kudarczát mutatva fel, melyet a feloszlátásukról értesült jezsuiták II József ellen szöttek.

Nem nagy igényű a *Szentkúti Károly* „Bálint úr“-ja, a mely 12 oldalon (a 46-ik füzetben) a protestánsoknak kedvező Enyingi Török Bálint török rab-ságba jutását írja le, a kath papok csele által.

Az 50-ik füzet írója: *Jámborné Székely Lilla*, s czime: „Az igaz hit“. Nem mondjuk, hogy az elbeszélés, melynek keretébe egy sokat szenvedett vallásos és keresztényi jótékonyágot gyakorló család s ennek áldásai s egy nagyvilági hölgyből „újjászületett lelkűvé“, lett bárókissasszony története van beszöve, elég élénk és megható nem volna, de a ritkított szedés sokszor elárulja, hogy a „vallásos estély“, „hithű egyháztagok“, „az erős hit“ szavaival való bibliai idézés“ stb. igen kívánja magát észrevétetni.

A kötetlen formában írott második két füzet (45 és 48) a mi szűkebb hazánkból került ki; amannak tárgya egy »történeti kép«: »Barcsay Ágnes« s írója *Vajda Ferenc*, emennek címe: »A nagyasszony« és írója *Csekme Ferenc*. Az első egy erdélyi főúri nő vallásos alakja a mult viharos századaiból, az erőszakos rekatholizálás szenvedésteljes napjaiból, a Mária-Terézia korából; a második egy egyszerű szegény széke asszonynek emlékoszlópa, — a mint jól kivettük — a fiui gyermelet által állítva. Két vallásos asszony; egyik a multt, a másik a jelené. Anyák, kik gyermekeikért vívják a harcot. Egyik hatalomban, gazdagságban egy könnyelmű s gonosz lelkű férj miatt testbenlélekben megtörve, összezúzva veszt el gyermekeit, kiket a jezsuita fanatizmus állami és fejedelemsasszonyi asszisztentiával ragad ki karjaiból; a másik a sorssal küzd egy hű hitvestárs oldalán, hogy az Uról reá bizott gyermekeiről egykor beszámolhasson Istennek: »im, itt vagyok én, és a kiket reám bízta, egy is közülök el nem vesztet« Az egyik »elvesztette mindenét, csupán egyet tartott meg: a hitet«; a másik mindent nélkülözött, egy volt, a mi őt megtartotta: a hit. Az egyik a felekezeti vakbuzgóság martyromsága által dicsoült meg; a másikat hű munkája dicsőíti meg. Mennyi szépsége volna egyházunknak mind a kettő példájának követésére! Vajda meg is kísérti Barcsay Ágnes példájának követésére: a változott viszonyokhoz alkalmazott utat megmutatni, figyelmeztetvén a mi evang protest, hitünk alapjaira s felhiva vallásos s egyházi életünkben való részvételre minden alakban, le egészen az önkormányzatunkban való részvételig.

A 42-ik füzet, valamint a 46-iknak második fele verses alakú. Mit tagadnók, magyar népünkbe az Alföld végtelenje s a Kárpátok égbetörő ormai egyformán beleöntötték a költészetet s népünk a versnek nagy barátja. Nem csoda, ha népies íróink azt a formát is felhasználják, hogy népünk lelkéhez hozzáférjenek. De nekem úgy tetszik, hogy a népies elbeszélő költészetnek nem közönséges nehézségei vannak. A verselés könnyedségét közlő fenyegeti a póriasság veszélye s közismert tárgyak feldolgozásai, új, meglepő szemponatok és világítás nélkül gyakran lesznek egyszerűen rimbe szedett történetek, a hol a költészet beleful a rimbe s a tárgy maga annyira elmosódik, hogy egységes képet és hatást róla alig nyerhetünk.

A mi verses füzeteink: »Hágár« *Vargha Lászlótól* és »A tékozló fiu« *Szabó Gézától*. Mindkettő bibliai tárgyat dolgoz fel az ismert tartalommal, könnyed verseléssel.

A »Koszoru« füzetei olcsó (4 kros) füzetek. Pap-társaink jól teszik, ha miután maguk átolvasták, gyűjtekezeteik egyszerű tagjai közt terjesztik az alkalm-

soknak ítélt füzeteket. Jönnek a hosszú téli esték, mennyi unalmat űzhetnének el, mennyi időt vonhatnának el a gonosz fogamzásától, mennyi jó magot vethetnénk. Nem kel ugyan ki minden mag, de azért nem mi vagyunk felelősök, hanem hogy a mag tiszta búza s nem üszkös vagy konkolyos legyen: arra gondot fordítani a mi feladatunk.

J.

Különfélék rovata.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület szept. 18—20. napjain Jánosi községben tartott őszi közgyűlésén elvben egy nagyon fontos határozatot hozott, hogy t i parókiális könyvtárakat létesít és Warga Lajos „A keresztyén egyház történelme” cz. jeles művét újból kiadja és ezt a könyvtárak számára minden egyházközségnek kötelessége leendő megszerezni, a módosabbak részletfizetés mellett, ellenben a szegényebbek ingyen kapják. Helyesen A parókiális épületek javítása mellett a papnak arra is kell törekednie, hogy a tudománnyal lépést tartson, a mi csak úgy érhető el, ha jó szakkönyvek állanak rendelkezésére.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlését nov. 2 és következő napjain Debrecenben tartja meg. A közgyűlés elé — mint Kiss Áron püspök kibocsátott körleveléből olvassuk — úgy egyházkormányzati, mint iskolai tekintetben nagyérdékű ügyek kerülnek.

A képviselőház pénzügyi bizottsága szept. 28-án tárgyalta a vallás- és közoktatásügyi költségvetést, mely alkalommal a harmadik egyetem ügye is szóba került, de a kultuszminiszter kijelentette, hogy addig, míg a meglévő kettőnek szükségletei vannak, egy harmadiknak felállításáról időelőtti beszélni A miniszter megígérte, hogy a kötelező doktorátus eltörlésére rövid idő alatt törvényjavaslatot fog benyújtani, mely e vizsgának jövőben szorosán tudományos jelleget kíván adni.

A budapesti ev. ref. theol. akadémián a lelkészi vizsgálatok okt. 11—12. napjain tartatnak meg, és pedig okt. 11-én a kápláni szóbeli és lelkészi írásbeli, 12-én a szóbeli lelkészi vizsgálat.

Hivatalos rész.

3291—1898.

KÖRLEVÉL

valamennyi erd. ev. ref. kollegium N. t. Előljáróságának.

Nyilván tartás végett, a kultuszminiszter. f. é. aug. 24-én 56811. számon kelt rendelete alapján tudatjuk, hogy az eperjesi királyi katolikus főgymnasiumot jelző hamisított bélyegző találtatott. — A hamisítvány eltérő az eredetitől, körirata: „Eperjesi kir. főgymnasium” s belül koronás czimer,

Kolozsvártt, 1898. szeptember hó 11-én,

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Szász Domokos,
ev. ref. püspök, mint elnök.

3159—1898.

KÖRLEVÉL,

valamennyi erd. ev. ref. iskolaszék t. lelkészelnökének és valamennyi erd. ev. ref. kollegium m. t. Előljáróságának.

A kultuszminiszter úrnak f. é. augusztus 17-én 57.109. szám alatt kelt intézvénye nyomán tudatjuk,

hogy „A magyarországi népoktatásügy kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása” czimű gyűjteménynek dr. Morlin Emil és Szuppán Vilmos által szerkesztett második kötete megjelent (Budapest Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása 1013. oldal. Ára angolvászson kötésben 6 frt 60 kr.)

Ezen második kötet a tanítóképzés, felsőbb leány iskolák, és a szakoktatás ügyét öleli fel, magában foglalja az állami tisztviselők, valamint tanítói nyugdíjtörvényeket és ezekre vonatkozó rendeleteket, a szolgálati szabályokat, továbbá a gyűjtemény első kötetében felvett anyagot érdeklőleg annak megjelenése óta kiadott rendeleteket, szabályzatokat stb.; végül el van látva mind a két kötetre vonatkozó kimerítő betüso-ros tárgymutatóval.

Mint hogy a tanügyi közigazgatás gyors és egyöntetű menete érdekében feltétlenül szükséges, hogy az érdekelt hatóságok és tanintézetek vezetői és alkalmazottjai a reájuk vonatkozó összes törvényeket és rendeleteket ismerjék, és azok szerint járjanak el, — szükséges, hogy a fent jelzett munka egyrészt mivel az I-ső kötetet kiegészíti, másrészt tárgyánál fogva régen érzett nagy hiányt pótol, — mindazok biztókában legyen, a kik a népoktatásügygyel, az ipari- és szakoktatással foglalkoznak, a miért is kívánatos, hogy azt az összes tanügyi és a népoktatás ügyével foglalkozó hatóságok és intézetek megszerezzék,

Főlkérjük annál fogva Czimeket, hogy saját hatáskörükben intézkedjenek az iránt, hogy ezt a törvény-és rendeletgyűjteményt egyházi tanügyi hivatalaik, továbbá legalább a nagyobb kisedododák és elemi iskolák, ugyszintén a polgári iskolák és felsőbb leányiskolák mielőbb megszerezzék.

Az erd. ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsának Kolozsvártt, 1898. évi szeptember hó 12-én tartott üléséből.

Kenessey Béla,
elnökhelyettes.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

3158—1898.

KÖRLEVÉL.

Valamennyi erd. ev. ref. népiskola és óvóintézet iskolaszéki lelkészelnökének, igazgatójának, illetőleg tanítójának és óvónőjének.

Népoktatási intézeteink részéről vezetendő rendtartás és az általuk szolgáltatandó statisztika tárgyában f. évi 2357. ig. tanácsi számon közreadott rendelet és utasítás kiegészítéséül tudatjuk, hogy a rendtartási nyomtatványok és statisztikai ívek a Kultuszminiszter úrnak f. é. 3602. eln. számon kelt intézvénye következtében ev. ref. iskoláink és óvóintézeteink részéről, ívenként 1 $\frac{1}{2}$ —2 krajczáron, a m. k. r. tudomány egyetemi nyomdából szerezhetők be.

A népiskolai statisztikai egyéb nyomtatványok az erre vonatkozó reformmunkálat keresztülvitele után előre láthatólag a m. kir. központi statisztikai hivatal által fognak közvetlenül minden egyes iskolaszéknek megküldetni.

Az erd. ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsának Kolozsvártt, 1898. évi szept. hó 12-én tartott üléséből.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Kenessey Béla,
elnökhelyettes.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Tudomány és theologia.

(Felolvastatott 1898. szept. 11-én a tanév megnyitása alkalmával.)

(Folytatás.)

Mielőtt azonban a naturalismus által diktált kapitulacionalis feltételeket elfogadnánk, mégis csak azt kellene a győzelmet követelő rendszernek előbb kimutatnia, hogy nemcsak egyes különböző részei egyeznek meg egymással, hanem, hogy tényleg az egészet elfogadhatja az én. Addig azonban, míg ez meg nem történik, a dolognak ezt az elméletét vak esztelenség volna mint egyeduralmú világfelfogást credonkká tenni.

De hát mi is ez a naturalismus, a mely bizonyos állítólagos küzdelmek alapján, a melyeket soha se állott ki, győzelmek hánytorgatásával, a melyeket soha sem nyert és tudományos diadalok emlegetésével, a melyekből részt követelnie nincs semmi joga, minden más hitrendszernek megadási feltételeit akar diktálni?*

Balfour naturalismus név alá foglalja össze az agnosticismust, a positivismust és az empirismust általában s e közös névvel nevezi azt az irányzatot, a melynek hullámai mindig feltétlenül elárasztják azokat a területeket, a melyekről a vallás apály idején visszahuzódik. Tanainak quintessentiája az, hogy csak a phaenomena (a jelenségek) és azok benső összefüggésének törvényei ismerhetők meg, de egyéb semmi és csak a phaenomena képezheti a tudomány vizsgálódásának tárgyát. Ennél *többet* — lehet, hogy ez a *több* van, vagy nincs, de még ha volna is, — soha meg nem ismerhe-

tünk. Az érzékelhető világ egyedül az, a mi ránk tartozik, vagy a melyről ismeretünk lehet. Ez érzékeinkre ható világban van csak lábaink alatt szilárd talaj. Itt és csakis itt fedezhetünk fel valami olyat, a mi megérdemli a tudás nevet. Itt és csakis itt gyakorolhatjuk eszünket sikerrel és arathatjuk a bölcsesség gyümölcseit.

De vajjon több-e ez a naturalismus is, mint hit? Mert ha a hitet egész általánosságban úgy határozzuk meg, hogy az nem egyéb, mint valamely bizonyítékoktól független, vagy minden bizonyítás fölé emelt meggyőződés, akkor ez a hit az, a mire nem kevésbé támaszkodnak a mindennapi élet maximái, mint a legfelségesebb hitvallások és a legnagyobb horderejű felfedezések. (164. l.)

Vegyünk csak egy egészen egyszerű állítást, a melyet senki kétségbe nem vonhat, hogy pl. mindenikünk minden pillanatban a tér egy bizonyos részében van, körülvéve az anyagi dolgok egész tömegétől, a melyek állandóan hatnak reánk és egymásra.

E tétel csak egy amaz általános formájú itéletek közül, a melyeket ébren töltött életünk minden pillanatában csinálunk százat meg százat s a melyek felől semmi kétségünk nincs; a legbizonyosabbaknak tartjuk őket. De mihelyt közelebből megvizsgáljuk, azonnal előáll egy csomó kérdés minden szó egy-egy talány. Mik vagyunk »mi«? Mi a »tér«? Lehetünk-e »mi« a térben, vagy pedig csak testünk az, a melyről ezt mondhatjuk? Mit értünk az alatt, ha azt mondjuk, hogy egyik materialis dolog hat a másikra? És mit az alatt, ha azt állítjuk, hogy a materialis dolgok hatnak reánk? Ime egyszerre hat különböző kérdés, mind közvet-

* U. o. 127.

lenül ítélőtehetségünkhez intézve és mindannyi egyszersmind a modern bölcsészet főproblémája. (280 - 281. II.)

Minden ismeret-ágban a következtetések biztosabbaknak látszanak lenni, mint a praemissák, a felépitmény szilárdabbnak, mint a fundamentum. Valamennyinél teljes bizalommal és gyakorlati biztossággal oly eszmék körében mozgunk, a melyek tulajdonképen *feltételezettek* és *önállótlanok*, és a melyek abban a pillanatban homályosakká válnak, mi-helyt őket a kritikai analysisnek alávetjük. Nem csodálkozhatunk tehát, ha pl. nehéz a *szép*-ben a maradandó elemet megállapítanunk, a mikor ez a materiális dolgokban előlünk elzárkózik, vagy hogyha az erkölcsi törvény ősalapja nem egészen világos előttünk, mikor még a természeti törvény ősalapja is olyan homályos, és hogy értsük meg Istent, mikor tulajdonkép még arról sem tudunk számot adni, hogy mit értünk a »dolog« alatt!

Herbert *Spencer* elmélete kimutatja, hogy tér, idő, anyag, mozgás, erő, stb. megfejthetetlenek; homályosságok, a melyeket képtelenek vagyunk átkutatni. Ez tökéletesen igaz. De ha a praemissák megfejthetetlenek, akkor hogyan lehet azokra csupán logikai következtetésekkel egész világ-elmélet felépíteni s e világelméletnek az abszolút igazság jellegét követelni és ezzel minden más hitelmélet felett ítéletet tartani. Mert ha felvetjük a kérdést, hogy a tudományos világelmélet tulajdonképen mely premissákon nyugszik? — erre azt a feleletet kapjuk, hogy olyan praemissákon, a melyeket a tapasztalat nyújt! A tapasztalat nyújtotta a természet első igazi megismerését és a törvényeiről való tudást; a tapasztalat megfigyelés és kísérletezés alakjában adta a nyers anyagot. Itt az »érzékek bizonyosságán« kívül más tekintélyre nincs szükség.

Ez itt helyes eddig. De vajjon nem a hitvilágához tartoznak-e már azok a hypothesisek és következtetések, a melyeket ez érzéki tapasztalatokból alkotott meg a naturalismus, pl. csak a causatio törvényére nézve is? vagy a mikor felment a naturalismus olyan régiókba a hol már érzékeink semmi közvetlen ismeretet nem közvetíthetnek, a hol olyan törvényekkel van dolgunk, a melyek személyes megfigyelésüinktől távol esnek és dolgokkal foglalkozik, a melyek sem nem láthatók, sem nem hallhatók, sem nem tapinthatók. Logikusan jár-e hát el akkor *Herbert Spencer*, a mikor a tudo-

mány anyagául azt jelöli meg, a mi megismerhető, a theologia anyagául pedig mind azt, a mi megismerhetetlen, holott ő is egy csomó olyan praemissával dolgozik, melyről ápriori kimondja ő maga, hogy megismerhetetlen. Ab-ból, hogy úgy a természettudományoknak, mint a theológiának záró eszméi (Abschlissende Ideen) elgondolhatatlanok, — a mint ő ezt az állítását bebizonyítottnak hiszi, — helyesen csak az következne, hogy természettudomány és theologia annyiban teljesen egy színvonalon állanak, a mennyiben záró eszméik elgondolhatatlanok; de nem az, hogy a kettő egymással ellentétes és kibékíthetetlen. Nem veszi észre, hogy azzal, a mikor a theológiát általános örökösévé tette mind annak, a mi elgondolhatatlan, egyszersmind elvitázhatatlan jogot adott neki mind arra, a mi »való«; míg a tudomány méltán panaszkodhatnék, hogy csak azt kapta, a mi »feltételezett« és »önállótlan«, ezért aztán monopolizálhatja a *megérthetőt*. A tudomány megkapta mindazt, a mi tudható; de a theologia azt kapta meg, a mit tudni érdemes! (285. I.)

Ilyen osztozkodással mindenik meg lehet elégedve! — teszi hozzá Balfour sarkazmussal.

(Folytatjuk.)

Az egyházi fegyelemről.

Az u. n. egyházpolitikai törvények új korszakot nyitnak meg ev. ref. egyházunk életében. Még csak tervben voltak, majd javaslat alakjában feküdtek a képviselőház előtt, mikor már egyházunk férfiai belátták, hogy azok kiszámíthatatlan hatást fognak egyházi életünkre gyakorolni. Általános volt a nézet, hogy ama törvények bennünket készületlen állapotban találtak. Szomorú önvallomás volt, de az események ma is napról-napra igazolják, hogy a valóságnak megfelelt. Az első meglepetés hatása alatt aztán elkezdettünk tanakodni, a tanakodás folyamán összegabalyodtunk és egymást majdnem anathematizáltuk; majd megunva a czivódást, elcsendesedtünk és most tanulmányozzuk a helyzetet, nézzük a hullámokat, hogy meddig emelkednek, mennyire fednek majd el bennünket.

Élénkíteni kell e az egyházi életet, erőssé s hatalmassá kell tenni a protestáns öntudatot: volt a jelszó. Meg is alakultak az egyházi értekezletek majd minden kerületben. Az erdélyit illeti a kezdeményezés dicsősége. De aztán meglehetősen el is posványosodtunk majdnem mindannyian, A kezdő a mily fényeset lobbant, oly hirtelen ki is aludt, és maig is várjuk, hogy mikor lesz „redivivus.“ A dunamelléki és tiszántúli minden évben megtartatik, de amannál a szép és tartalmas értekezéseken, ennél pedig alapszabály revision és bizottságok kiküldésén kívül alig találunk egyéb

eredményt. Azért meg kell adnunk, hogy a tiszántuli értekezlet legalább három kérdést folyton napi renden tart a bizottság küldözgetés útján, t. i. az egyházi adó reform, az egyházas jellegű politikai napilap és az egyházi fegyelem kérdését, mint oly eszközöket, a melyeknek segítségével hiveink egyháziasságát fokozhatjuk s az egyházunk ellen egyfelől a katolicizmus, másfelől az ujonnan keletkező felekezetek, illetőleg a felekezet nélkülség részéről jövő támadásokat hatástalanokká tehetjük.

Mi most csak az egyházi fegyelem kérdésével kívánunk foglalkozni és előre is kifejezést adunk azon meggyőződésünknek, hogy a tárgy sokkal több körültekintést igényel, mintsem hogy már arról vitatkozzunk, vajjon a szelidebb vagy erősebb, szigorubb egyházfegyelmet óhajtjuk életbeléptetni. Mert szerintünk előbb azal is tisztába kellene jönni, hogy vajjon az egyházi fegyelem gyakorlásától jogosan várjuk-e azt az eredményt, a mit némelyek kilátásba helyeznek. Csak ezután kerül a sor arra, hogy minő alakja fogadtassék el s végül, hogy miként léptetessék életbe. Ha az elsővel tisztában nem vagyunk, a többit mellőzhetjük, most az első kérdés természetesen az: erősíti-e az egyházi fegyelem a vallásosságot, növeli-e a hitbuzgóságot.

Mindenek előtt egy kis történelmi visszatekintést téve a multa, láthatjuk, hogy az egyházi fegyelem bibliai eredetű s a keresztyén egyházban mindig gyakorlatban volt és sok helyen ma is gyakorlatban van. Ha jól értjük az új testamentum ide vonatkozó helyeit, itten a vétkező vagy hibás atyafi megintéséről van szó, hogy az észére térjen s ha ezt nem tenné, akkor meg kell vele szakítani az érintkezést; a nagyobb gonosztevők pedig, az apostolok példája szerint egyszerűen kizárattak a gyülekezetből, azaz velők az összeköttetés megszakított. Az érintkezés megszakítása nem csak a vallásos vagy egyházi életre, hanem a polgárra is, így általában szól.

Tudjuk, hogy ezen útasítások alapján az egyház censor morum-má lett s idővel nagyon részletesen kifejtette poenentialis gyakorlatát. Hogy e gyakorlat sem a bibliai alapelveknek, sem a célnak nem lehetett teljesen megfelelő, az világos. Végeredményében a bünbocsánat áruláshoz vezetett s előidézte a reformációt. A reformáció egyházi hasonlóképen fenntartották az egyházi fegyelmet és pedig a római egyháztól örökölt poenentialis fogalmakkal. Ezért van a mi magyar egyháztörténetünk is tele a poenentiára vonatkozó emlékekkel, midőn a megintéstől kezdve az arvacsorától való eltiltásig, sőt a gyülekezetből való teljes kirekesztésig számos büntetésekkel találkozunk s a bünbánati eljárás is a bocsánat-kéréstől a fekete zsák posztóban való esedezésig mind feltalálható.

Hogy a legszigorubb egyházi fegyelem is jobbá tette volna az embereket, arról szó sem lehet. Kiállotta a büntetést s attól fogva okosabbá lett ha lett, de példáját százan és ezren követték tovább s régi egyházunk szigoru egyházi fegyelme mellett is csak úgy hemzsegték a bünök, akár csak ma. És a mellett meg volt egy nagy veszedelme a protestáns egyházfegyelemnek, t. i. az, hogy katolikus felfogások, gondolatoknak nyitott utat. Megbühődött az illető a büneért s most azt hitte, hogy adósságát lefizette. Akár

csak a lopásért leült börtönbüntetés után bizton érezte magát, hogy többé azon büneért kérdőre nem vonják, így volt az egyházi büntetésekkel is. A katolikus egyén a gyónás után vétkei nagyságához mért poenentiáját kiállván, lelke nyugodt a már elkövetett, de meggyónt és a poenentiával kiengesztelt bünök felől. A protestáns nép tudatába is így vette magát bele a pápistás felfogás, mert azt nehéz volt megértetnie, hogy ha bár őt büneiért az egyház megbüntette, ezzel még nem róttá le Isten iránti kötelelességeit. — Ha csak erre gondolunk is, már látjuk, hogy miért nem lehetett nagy foganatja a legszigorubb egyházi fegyelemnek is és saját történelmünk lapjait forgatva, egyáltalában nem lehet csodálkoznunk azon sem, hogy az egyházi fegyelem a katolikus egyházban odáig jutott, a hol állott a reformáció korában s áll ma is.

Volt még ezenkívül egy másik hibája is ezen protestáns egyházi fegyelemnek, melyet a katolikusok elkerültek. Ezeknek poenentiális gyakorlata valódi mesztermű, a mit legjobban bizonyít, hogy a fülbe gyónás is bele van illesztve a rendszerbe. Így a katolikus egyház nemcsak a nagyobb, a czégéres bünöket vehette correctió alá, — legalább ő így fogja fel, — hanem a titkos bünöket is, a mennyiben bevallották. És ez határozott előnye volt gyakorlatának, mert a bünökben nem volt válogatás. Míg a protestáns egyházak, a gyónás elvetésével lemondtak arról, hogy egyházi fegyelmeük a bünök valódi javítója legyen, hanem a mennyiben csakis a czégéres, a köztudomásu vétkeket vették censura alá, szinte a rendszet teendőit végezték. A gyilkos, a tolvaj, a tetten kapott parázna, a káromkodó, a tévtanító büntetettek az állam s ráadásul az egyház részéről is; ez utóbbi olybá volt tekinthető, mint ha amannak sanctiója lett volna. A megfeddendő bünös cselekedetnek az volt az ismertető jele, hogy az közbotrányt okozott, e nélkül úgy szólván figyelembe sem jött. Mint Tóth Ferencz is említi cura pastoralisában: »átallyában véve pedig az Egyházi fenyték csak két s három bünökre nézve gyakoroltatik p. o. a paráznának ki kell állani az Eklésiai fenytéket: azonban a kevélyek, rágalmozók, fűsvények, részegek s csalárdok sat. számban sem jönnek.«

Jól tudjuk és valljuk, hogy a reformátorok és protestáns eleink mindenben lehetőleg a bibliához igyekeztek visszatérni és mégis e tárgynál be kell vallanunk, hogy ezt nem tették s talán épen ez az oka egyházi fegyelmeük sikertelenségének. Ugyanis a bibliai gyakorlat nem »megjavítani« akarja a bünösöket, hanem azt akarja, hogy ezek »megjavuljanak.« Ezért nem büntetésről van p. o. Mt. 18, 15–17-ben szó, nem lehet megállapítani az intés, dorgálás stb. mai fegyelmi büntetéseket ama szavakból, hanem inkább a jóakarató kérés, tanítás, figyelmeztetés. A megátalkodott ember és köz-bünösségben leledző pedig az egyházból kitaszítottván, ez eljárásnál egyfelől az fejeztetett ki, hogy a bünös nem méltó a szentek társaságára, másfelől pedig az egyház tagjai az ily gonosz ember befolyásától megvédelmeztettek.

A mi egyházi fegyelmeünk lényegesen eltérő volt a bibliaitól. Mert p. o. erőszak alkalmazásával akarta a bünöst megtérésre, megjavulásra bírni. (Ez az inquisitionnak is az alapja.) De azért mégis annyira sohase

ment, hogy egyes lelkész kezébe nagyobb fegyelmi büntetés kiszabását, így az urvacsorától való eltiltást, vagy a gyülekezetből való kivetést, adott volna. A Geleji kánonok (44-ik) az excommunicatio maiort és minort a zsinat jogkörébe sorozza, a mivel kifejezi azt, hogy nagy fontosságú kérdéssről van szó, de egyuttal azt is, hogy az egész egyházat tekinti megsértettnek. Eltért egyházi fegyelmiük még annyiban is a bibliai felfogástól, hogy határozottan büntetni akart. Ezért van a sok panasz a miatt, hogy az excommunicált egyéneket a katolikusok vagy unitáriusok minden poenitentia nélkül átvették egyházukba s ezért követelték, hogy az illető előbb állja ki büntetését, azután ám menjen. Csak hogy azért viszont a mieink is megtették, hogy a más egyház által fegyelmileg sujtott egyént bűnbánat nélkül befogadták egyházukba, csak hogy ezt gyarapítsák.

Ily körülmények között nem csudálkozhatunk, hogy az egyházi fegyelem, már a jelzett okokból is, mind inkább lanyhult és végre a mult század végén és a jelen elején kiment a szokásból. A mi kevés maradványa még ma is fennáll itt-ott, p. o. hogy a megesett leányoknak csakis bekötött fejjel engedik meg a templomban léteit, a mult és jelen visszasságainak a kiáltó jele inkább, mint valami örvendetes jelenség. A büntetésszerű egyházi fegyelemnek csak akkor lehetett volna hatása, ha a vétkes nem kényszer alatt veti magát a fegyelmezés alá. Az ilyen nem megalázást és meggyalázást, hanem Isten kegyelmét látja az őt megjavító büntetésben, azonban a többség, ha csak tehette, könnyen megszökött a gyalázat elől s a hatalmasan működő ellenreformáció erre mindig kész volt megadni a kellő alkalmat. Az egyház megvédése miatt gyakorlandó kiközösítést pedig már a XVI. század viszonyai között sem lehetett gyakorolni. Ennek csak az ősz gyülekezetekben s a középkor ascecticus világnézete mellett lehetett helye. A XVIII. század felvilágosultsága és a tisztább vallásos nézetek kifejlődése aztán nyakát szegte az egyházi fegyelemnek, mert a kényszerített vezeklésnek értéktelen volta, az egyháznak a rendészeti szerep gyakorlásánál magasabb feladata, az egyházi büntetéseknek középkori színezete mind jobban átment a köztudatba. Utoljára némely esetekben maga az állam is közbe lépett az egyházi fegyelmi gyakorlat ellen, mely sok esetben csökönyös és vak volt és nem látta be azt, a mit az állam szeme is meglátott, p. o. hogy megesett személyeknek nyilvános vezeklése ezeket még nagyobb bűnbe, magzatelhajtás, gyermekgyilkosság, stb. vezette.

A mint az egyházi fegyelem lassanként kiment a szokásból, az egyház nem gondoskodott ideje korán, hogy ezt megfelelőleg átalakítsa, hanem engedte teljesen veszni. Nehéz dolog is volt az a lelkészek akkori helyzete s közerkölcsei állapotai között és szinte örült az egyház, hogy megszabadul a kellemetlen terhektől. És megszűnt az egyházi fegyelem a nélkül, hogy a hivek egyháziasságában valami kárt tett volna, a nélkül, hogy a protestáns öntudatot megrendítette volna.

(Folyt. köv.)

Philetus.

Igazgató-tanácsunk üléséből.

Kolozsvártt, 1898. október 1.

(Vége.)

Nemes Árpád, küiküllői egyházmegyei esperes aa. jelentvén, hogy hozzá Balogh Sándor, m.-bodoni pap aa. ellen, állítólagos hivatali hatalommal való visszaélés és üszszeférhetlen magaviselet miatt, panaszok intézettek, érdekeltségénél fogva kérte, hogy a panaszok megvizsgálása másra bizassék. Ig. Tanácsunk az érdekeltségi esetet tényleg fenforgónak ismervén: a jelzett panaszok megvizsgálásával Zayzon János egyházmegyei főjegyző aát bizta meg.

Ifj. Lészay Ferencz, egyházmegyei főgondnok aa. bejelentette, hogy b. e. néhai édes atyja: id. Lészay Ferencz, volt egyhker, főgondnok aa. azt az óhaját fejezte ki előtte, hogy halála után az egyházkerületi közpénztár javára 1000 frt alapítványt létesítsen s ez óhajnak megfelelően nevezett főgondnok aa. az 1000 frtot be is küldötte. Ig.-tanácsunk mély köszönet-nyilvánítás mellett fogadta el a kegyes adományt s annak a megboldogult buzgó főgondnok aa. á. e. nevét viselő alapítványként leendő kezelését határozta el.

A balázsfalvi és túri egyházközségek ama kéréseit, hogy a papi fizetések állami kiegészítésére tekintettel, külön-külön anyaegyházakként szervezkedhesse- nek, nem találta. Ig. Tanácsunk, ez idők szerint teljesíthetőnek, mert mindkét helyen nyugalmazott lelkész van, az ezeknek járó félfizetést pedig a kongrua törvény alapján pótoltatni nem lehet s így a külön lelkész fizetését kellőleg biztosítani egyik helyen sem sikerülne.

Özv. Boros Lajosné indokolt kérésére kiutalt Ig. Tanácsunk, nevezett részére, 20 frt özvegy-árvai kegydíjat előlegül s egyuttal tudomásul vétetett nt. Bartha Lajos, gen. direktor aa. ama bejelentése, hogy az egyházkerületi özvegy-árvai alap segélyjuttalékainak kiosztása legközelebből meg fog történni.

A mikesfalvi egyházközség templomépítését, mely közel 9000 frt költséggel van tervezve, nem engedélyezhette Ig. Tanácsunk, mert az egyház nem rendelkezik kellő fedezettel az építkezés költségeire; a kért 3000 frt kedvezményes kölcsönt pedig, jelzálogi biztosíték hiánya miatt, továbbá azért sem lehetett megadni, mert a kamat és törlesztő-részlet fedezésére is segélyt kért, mire pedig a központi segélyalapoknál fedezet egyáltalában nincsen. Utasított azonban az egyházközség, hogy a kellő fedezet megszerzése után kisebb méretű templom építése iránt tegyen intézkedéseket.

Ezek után, főt. Püspök aa. ajánlata alapján, a 681 frtnyi javadalommal ellátott tancsi körlelkészi állásra Dénes Gyula, komlód-oroszfái lelkész aa. neveztetett ki, azzal a fölhívással, hogy új állomását lehetőleg mielőbb foglalja el.

Ezzel a gyűlés, a tárgysorozat teljes kimerítésével, bezárattott.

r. s.

Irodalom.

„Áhitatos hölgy“. — Elmékedések és imák művelt hölgyek használatára. Írták: *Fördös Lajos* és *Szivós Mihály* reform. lelkészek. Negyedik kiadás. Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása 1887. 16-od rét, 311 lap; ára csinos aranyozott vászonkötésben 1 frt

Lehet, hogy vannak, kik irodalmi rovatainkat sokszor igen terjedelmeseknek találják. Ám, a mikor a protestáns vallásos és egyházi irodalom termékeiről van szó — ha még oly jelentéktelennek tetszik is az — más eljárást nem igen ígérhetünk. Ismertetéseinket kötelességünknek tartjuk mindig *indokolt* és *igazolt* kritikával kísélni, a melyben tollunkat sohasem vezetni sem rokon, — sem ellenszenv, de a melynek mértéke soh' sem közönséges, mert ez által vélünk igazi szolgálatot teljesíteni e nemű irodalmunknak, melynek színvonala még sok kívánni valót hagy fenn. Birálatainkat lelkiismeretesség s magasabb szempontok vezetik, olcsó s üres dicséretet nem adunk.

Bővebben akarunk foglalkozni a kezünk alatt levő munkával is; annyiival inkább, mert mi kiváló fontosságot tulajdonítunk éppen a *művelt közönség* számára való *vallásos elmékedéseknek*. Nagyobbat, mint a csupa imádságos könyveknek. Ugy vagyunk meggyőződve, hogy igazi emelkedett, mélyen járó és ennél fogva magasan szárnyaló, nem csak költői, de vallásos ihlettséggel írott elmékedések az evangéliumi protestáns keresztyénségnek igazi terjesztői fokozói, szilárdítói, mélyítői. A római kath. vallásosság karakterének az életet és világot elfeledtető s a tulvilágban székelő Istennel és szentjei udvarával társalgó imádságos könyvek felelnek meg; a protestáns vallásosság az Isten által betöltött, fenntartott és vezetett világnak, életnek, embernek, társadalomnak, szívnek igazi mélységeibe vezető, isteni tartalmába elmerülő és elmerítő elmékedést kíván, a mely megszenteli a szívet, megdicsőíti a világot és életet, a mely mindenütt Isten jelenlétét érezteti. A mi a protestáns isteniszteletben az igehirdetés, a magán vallásos életgyakorlatban az az elmékedés. Nem zárja ki az imát, sőt feltételezi úgy is mint preludiumot, úgy is mint finálét s elismerjük, hogy e munkának az a külső berendezése, mely szerint minden elmékedést egy ima zár be, melyben mintegy az elmékedés csúcspontjára emelkedik — határozottan előnyére szolgál.

Azért mi e munkában is főleg az elmékedésekre fordítjuk figyelmünket s az egész munka értékét ezek után ítéljük meg, hisz velük járnak az imák is.

Egyik laptársunk e művet azon körülmény alapján, hogy negyedik kiadást ért, egyenesen az e nemű „klasszikus művek“ közé számlálja, a mely „derekason kiállotta a legjobb kritikuskak, az időnek kritikáját“ „Az elmékedések és imádságok eszmevilága tiszta evangéliumi; a kegyességben és áhitatban józan mértéktartás: sem a lapos moralizálás és okoskodó racionalizmus szárazsága, sem a methodista és poietista kegyeskedés émélygössége sehoh erő nem vesz a szerzőkön. Ez a dicséretes arany-középut jellemzi az irányt is (Prot. Egyh. és Isk. Lap 40 száma.)

Sajnáljuk, hogy nem lehetünk egészen e véleményen; és sokan fognak rajta csudálkozni, — s köztük

magunk is, — hogy „a tiszta evangéliumi eszmevilágot“, „a kegyességet és áhitatot“ mi vesszük védelmünkbe a Szóts Farkas kollega lapjával szemben s mi látunk, lapos moralizálási és okoskodó racionalizmust“ ott a hol ezeknek szárazságát ő nem találja. De hát mi nem ismerünk áhitatban s kegyességben „arany középut“-at s hogy a Jézus Krisztus mérték nélkül telve volt áhitattal s kegyességgel, hogy ő mindig Istennel járt, „benne élt, mozgott és volt“, hogy ő mindig „Isten lelkét lehelte“: mi ebben éppen a tükéletességét, az „istenfiuságot“ látjuk.

Mi azt látjuk ez elmékedésekben, hogy íróiknak vallásos és theologiai álláspontja a *Kanton épült deisztikus-racionalisztikus moralizmus*, a melyet bizonyára senki sem fog *evangéliumnak* mondani, ha van is benne *bibliai* jelleg.

Deisztikus: mert lám az évszakokhoz szabott elmékedéseiben a természetben és változásaiban nem lát egyebet. mint az emberi élet és sors hasonlatait Tavasz ifjuságra, a nyár a férfi kor munkásságára, ősz a gyümölcsözésre, tél az öregekre emlékeztet, figyelmeztet s megfelelően oktat az emberi életről, annak javairól, föladatairól, végéről és céljáról. De mihelyt egy mélyebb problémára tér, a hol Isten gondviselő munkáját akarja szemléltetni a természetben, ime szemléltető hasonlata:

»Hát alábbvalónak tartjátok e Istent az embernél? pedig az értelmes gazda, *ha kiadta a teendőit cse lédeinek, szemmel tartani azokat meg nem szűnik*; az órakészítő, *ha elindította is óráját, végképp magára nem hagyja, hanem időről időre megtekinti*« (14. l.) (Mondhatta volna: »meglazítja«, de író a deisztikus racionalisták azon fajtájából való, kik a »csudákat« — bár lehetőségüket fenntartják — nem ismerik el)

(Vége következik.)

Különfélék rovata.

Az evangélikus egyház köréből. A dunántúli evangélikus kerület közgyűlésén Gyurácz Ferenc püspök az ő nagyszabásu megnyitójában megemlékezett a congrua törvényről is s ezt olyan törvénynek tartja, mely nem sérti az autonomiát, de a haza védbástyáit erősíti. Azonban a protestántizmusnak őrt kell állania, hogy valamely kormány e törvényvel vissza ne éljen... *A dunántúli egyházkerület lelkészi értekezlete* a közgyűlést megelőző napon tartatott meg Sopronban. Az elnöki megnyitó beszéd a vallás, haza, család és tulajdonjog ellen törő socializmus ellenszerét az evangélium örök igazságaiban keresi. Ennek hirdetői és képviselői pedig a lelkészek. De minden testület csak annyiban számíthat hatásra, a menyinyiben hivatása magaslatán áll. Legyen minden lelkésznek eszméje Jézus. Fejtsenek ki az esperességi s kerületi lelkészi értekezletek minél buzgóbb munkásságot. E lelkészi értekezlet tárgysorozatából s eszmecseréje köréből az »Ev. egyh. szemle« nyomán egy általános képet nyerünk. Kimondatott ugyanis, hogy a konfirmációi tanításnál kézirat nem s csak a ker. népiskolai bizottság által jóváhagyott tankönyv használható. A konfirmációi ün-

nepély mindig valamely vasárnap és soha sem hétköznap vagy sátoros ünnep második napján tartassék. A konfirmálók kapjanak emléklapot, lehetőleg bibliát, imakönyvet. Reggeli könyörgés minden nap tartassék a gyülekezetben. Szent-István napjának istentiszteleti megünneplését az értekezlet sem tartja kötelezőnek. A nép között a vallásos iratok s lapok terjesztésének szükségét mondja ki a gyűlés. (Minket az lep meg és pedig nem valami kellemesen, hogy ez értekezlet a »Magyar Prot. Irod. Társaság« népies kiadványain, a »Koszoru« füzetain kifogásolni valót talál, mert, úgymond, e füzetek nagyon is »Kálvinista izűek«. Mi nem találjuk a Koszorut »Kálvinista izűnek«. Nem is szükség; csak a protestántizmus fundamentális elveihez legyen hű. Hiszen a Koszoru füzetek nem dogmatika, nem is káté, de *építő* irodalom akar lenni. Protestáns, népies, építő irodalom. Lutheránus testvéreink talán csak nem theol. iskolai különbségeink kiélesítésével akarják protestáns népünkben istenországát építeni?! *Szerk.*) A soproni evang. értekezlet továbbá a »Luther-társaság« kiadványait szinteleának s a lutheri öntudat fejlesztésére alkalmatlannak tartja. Ennélfogva a kiadványoktól élesebb confessionalismust vár. — A dunánineni evang. kerület folyó évi közgyűlésén (Pozsonyban) a nyitraiak követelték, hogy engedtesék meg a ker. közgyűlésen a tót nyelv használata. Az »Ev. egyh. szemle« nem kis mérgelődéssel tudósít, hogy »nem engedték meg. — Az »Evang. Egyház és Iskola« nyomán az evangelikusok soproni gyűléseivel kapcsolatban még a következőket jegyezzük föl. Este 6 órakor fényes egyházi estélyt tartott a *Luther-társaság* az ev. templomban, melyet ez alkalommal gázlámpákkal világítottak ki. Az estély *Bach* präludiumával és A-moll durjával kezdődött, mely a nagy orgonán kiváló művészettel adattott elő. A tulajdonképi megnyitó egyik lelkész (Bognár Endre) imája volt. Zsilinszky államtitkár, a Luther-társaság elnöke ünnepi beszédet tartott, melyben a társaság szent hivatását fejtette ki, különösen a mai társadalmi viszonyokra tekintettel. Poszvék Sándor a mai társadalom és egyház bajairól és gyógyszeréről tárgyalt. Paulik budapesti vallástanár pedig az egyházi népies irodalomról s a Luther-társaság feladatáról olvasott föl. Az estély végén előkelő nők a Luther-társaság javára szép összeg pénzt gyűjtöttek. Ez offertorium a vasárnap reggeli istentisztelet végén is megismétlődött s most már a gyámintézet javára jövedelmezett. A gyámintézeti közgyűlésen egyebek közt határozattá lett, az az indítvány, hogy minden elemi iskolás gyermek fizessen egy krt a gyámintézetbe. A közebeden Baltik Frigyes püspök bocsátotta rendelkezésre a gyámintézeti ezüst serleget, mely Gusztáv Adolf svéd király azon serlegének mintájára készült, melyből a nagy szabadsághős a lützeni csata előtt ivott. A gyámintézet alapszabályai szerint e serleget minden ily közebeden körbe kell adni és pedig nem jókedvű kiívás végett, de jókedvű pénzadakozás által való megtöltés céljából. Az így gyűlt összeg most az »Erzsébet-alapra« adatik, melynek rendeltetése a Kőszegen épülő egyházkerületi leányiskolában egy új hely alapítása szegény lelkész leányok számára. Végül följegyezzük, hogy a bányszerületi evang. törvényszék egyhangu határozattal hagyta helyben a békési egyházmegyei tör-

vényszék ítéletét, mely szerint egyik evang. tanító hivatalából elmozdított azért, mert születendő gyermekeit egyezség útján a róm. kath. egyháznak ígérte el. Igen helyesen!

A ki 50 év óta szolgálja az Urat. Egy ékesen szóló legátusra találtak ezelőtt 51 évvel a Maros-Bogát község lakói. S mivel meghalt a községben a református pap, a legátust hamarosan megválasztották helyette. A megválasztott teologus vissza ment Nagy-Enyedre, hogy bevégezze az utolsó évet. A községbeli kurta nemesek monstre deputációval járultak az erd. ref. püspök elé s kérték, hogy a megválasztott papot engedje át a községnek. A püspök megígérte, hogy minden nagy ünnepen kimegy a megválasztott teologus predikálni s állását a tanév után azonnal elfoglalhatja. A hívek azontul vetélkedve viték minden sátoros ünnepen haza papjukat. Mikor pedig állomását végleg elfoglalhatta, a legkritikusabb napok következtek. Lángban állt az egész Erdély. A fiatal pap kétszer mentette meg a községet attól, hogy az ellenség legyilkolja, kirabolja és felégesse. Harmad ízben ő is alig menekült meg attól, hogy az oláh mar-talóczok bitófára huzzák. Megmentette művészi talentuma és szép hangja, melylyel még a vad oláhokat is lefegyverezte. Midőn lecsendesült minden, hozzá látott az új pap, a falu népe kulturális ügyének előviteléhez. Erős talentummal, nemes ambícióval, kitartással munkálkodott 50 éven keresztül. Midőn a faluba került, még a magyarok is oláhuul beszéltek többnyire. Ma az oláhok is magyarul beszélnek, mert a „magyar“ papnak szájából búbájosan szállt az ige s fészket rakott vallás és nyelvkülönbség nélkül a szívekben. A pap iskolát teremtett, tagosított, könyvtárakat alapított a községben. Boldogházává avatta a csendes falut. — Ötven év hosszú idő, volt rá ideje. Szász Domokos püspök meleg hangu levélben méltatta a magyar kultúra és egyház szolgálatában megőszült pap érdemeit. A kis küüllőmegyei egyházmegye papjai pedig aranyba kötött bibliával tisztelték meg társukat, a ki arany szavakkal magyarázta a bibliából az Isten és a haza szeretetét. A kitüntetett lelkész neve *Tokaji* János. (Ell.)

A reformátusok dunamelléki egyházkerülete folyó évi október 17-én d. u. 4 órakor Budapesten, a Lónyay-utcai főgimn. dísztermében Egyházi értekezleti közgyűlést tart. Tárgysorozat: 1. Közének: Jövel Szentlélek Uristen (37 d.). 2. Előfóhász: tartja Baksay Sándor esperes. 3. Az egyházi értekezletek eddigi működéséről. Fölolvassa Szóts Farkas theologiai igazgató-tanár. 4. Gondolatok egyházunk jövője felett. Fölolvassa Farkas József theologiai tanár. 5. Választmányi jelentés az egyházi adó reform ügyében. Előterjeszti Szóts Farkas theologiai igazgató-tanár. 6. Bizottsági jelentés az egyházi fegyelem ügyében. Előterjeszti Haypái Benő budai lelkész. 7. Jelentések, indítványok. 8. Közének: Az Ur én nékem (XXIII. zs.). 9. Záró ima: tartja Kálmán Gyula ságvári lelkész — Szilassy Aladár elnök, Baksay Sándor alelnök, Szóts Farkas titkár. (Elhalasztatott.)

A koronás fők elleni merényletek a pápás egyház talajából nőnek ki, bár az ultramontán sajtó e tekintetben is a protestántizmust próbálja vádolni, rágalmozni. A népszellem főként Olaszországban és Spanyolországban fejlődött pápista befolyás alatt s a legtöbb merényletet spanyolok s főként olaszok követik el. Az uralkodók elleni merényletek pedig éppen a római egyház találmányai s a legelső ily merénylők pápisták, sőt az »egyház« szolgálai. Az ókorban s középkorban is történtek fejedelmgyilkosságok, de többnyire személyes indokokból. Uralomvágyból, haszonlesésből, boszúból. A 16. és 17. század ádáz vallásharczai közepette támadnak azok a fanatizált emberek, kik egy nagy eszme, vagy intézmény képviselőjének meggyilkolását s így megsemmisítését tűzik ki céljukul és

pedig éppen a római pártból lépnek elő e rajongó gyilkosok. Ott vannak, például, az Erzsébet angol királynő elleni gyilkossági kísérletek. Ott Oraniai Vilmos gyilkosa: Gérard (1884). Ott III Henrik gyilkosa: Clément (1589). Ott IV. Henrik gyilkosa: Ravailac (1610). Ott Lodonban Guy Fawkes löporösszeesküvése. Mindentüzt a rajongó pápista Spanyolországban 1852. febr. 2-án egy pap: Merino és 1856. máj. 28-án egy szerzetes: Fuentes követ el gyilkossági kísérletet Izabella királynő ellen. A pápás egyház szülte s szüli a fanatikus merényleteket. Lucheni is ilyen. A „Protestant” ez igazmondó füljegyzéseihez tegyük hozzá, hogy mindez természetes. Mert a papismus, nem említve más jellemvonásait, a világkormányzat világi organumait: az államokat soha el nem ismeri s minden hatalomnak, a saját magáén kívül, örökös ellensége és a bitortolt koronáról szóló elméletével szünet nélkül szaturálja hiveit.

Gyászír. Erdélyi Sámuel székesi paptársunk élete 61-ik évében f. hó 3-án hosszas szenvedés után meghalt: az Ur magához hívta hű szolgáját. Áldott legyen emlékezete!

A vallás és közoktatásügyi miniszter az 1883. évi XXX. törvényczikk alapján erdélyi egyházkerületünk középiskoláinak látogatásával azokban az állami felügyelet gyakorlásával az 1898—99. tanévben a kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyenyedi, székelyudvarhelyi és zilahi főgymnásiumokra nézve Kuncz Elek kolozsvári, a sepsi-szentgyörgyi és szászvárosi főgymnásiumokra nézve pedig Elischer József nagyszebeni tanterületi főigazgatót bizta meg.

Jótekonyság. Deák Albert dr. kolozsvári ügyvéd a kolozsvári ev. ref. egyházköztség nagyutczai új temploma számára egy izléses kivitelű keresztelőkantát és hozzá tányért ajándékozott. A szives adakozót szereti az Isten és megáldja azt, ki a lelkében élő legnemesebb buzgóságot érzékelhető módon is kifejezésre juttatja Kolozsvárt 1898. okt. 12-én. *Molnár Lőrincz* lelkész.

A bányakerületi ág. hitv. ev. egyházkerület főfelügyelőjévé a lemondott Fabinyi Theofil helyébe a beérkezett szavazatok nagy többségével Zsilinszky Mihály dr. kultuszminiszteri államtitkár választott meg. A beiktatás folyó hónap 18-án megtartandó rendkívüli közgyűlésen fog végbemenni. Az egyházkerület jól választott: a főfelügyelői díszes állásra Zsilinszky-nél érdemesebb embert nem is találhatott.

Fejes István sátoralja-ujhelyi paptársunk, a kitünő egyházi író és költő esperesi hivataláról lemondott és e lemondást a tisztáninneri egyházkerület közgyűlése (mult hónap 18—20. napjain) mély sajnálattal vette tudomásul s Fejes István érdemeit jegyzőkönyvileg örökítette meg.

A »Protestáns Szemle« idei 7. füzeté közelebből megjelent. Tartalma: 1. A lelkiismeretről. Dr. Szilávik Mátyás. 2. Zsoltárköltészetünk. Sz. Molnár Albert előtt. (I. közl.) Farkas Lajos. 3. Az unitarismus Magyarországon. (V. közl.) Pokoly József. 4. Ritschl theológiája. (Befejező közl.) Dr. Masznyik Endre. Továbbá tartalmaz gazdag irodalmi szemlét a hazai és külföldi irodalomól.

A „Protestáns Pap” gyakorlati szakközlöny 9. számú Lágler Sándor és Kálmán Dezső szerkesztésében megjelent.

Nyilvános számadás és köszönet.*

A maros-ugrai ref. egyházköztség augusztus hó 21-én gróf Haller-féle kerthelyiségben Maros-Ugrán zártkörű

* Minden református szív örvend s példát vesz, látván egyházi társadalmunk életnyilatkozataiban résztvenni egyházunk előkelő hölgyeit s élükön mint éppen Ugrán történt, gróf Haller György-nét, a gróf Bethlenek és gróf Telekiesek egyik fenkölt lelkü utódját. Hisszük, hogy a tevékeny küküllői esperes is nagy lelki örömmel nézi fáradhatlanságának szép sikerét. Szerk.

tánczvizalmat rendezett elhagyatott temploma és új toronyalapja javára.

Az ügynek élén gróf Haller Györgyné, szül. gróf Bethlen Ilona önagsága ritka buzgalommal és áldozat készséggel állott. Mellette br. Solymosi Lászlóné és Z. Knöpfler Elekne viselték a lady patronesse tisztet. Őszinte jóakarattal és áldozatkészséggel vetelkedtek a jótékony czél érdekében az egyház buzgó főgondnoka gróf Bethlen Balázs orsz. gyül. képviselő és Kis-Küküllő vármegye előkelő urai közül többen mint védnökök.

Felülfizettek: Gróf Haller Györgyné 50 frt., br. Solymosy Lászlóné 20 frt., Z. Knöpfler Elekne 20 frt., Z. Knöpfler Elek 5 frt., Todor János 1 frt., Circa Sándor 1 frt., Jozepovics Mór 1 frt., Pap Zsigmond 50 kr., Florián Virgil 1 frt., Zilahi Andor 1 frt., Majai Domokos 50 kr., Kovács Lajos 1 frt., Koncz Domokos 1 frt., Gorové Jenő 50 kr., Léczfalvi Gyárfás Lajos védnök 14 frt., Kabos Ferencz védnök 10 frt., Noridsán Gerő 1 frt., Simon Lázár 2 frt., Szántner Lajos 3 frt., Demény Dánielné 1 frt., Szöcs János körjegyző 50 kr., Miske Elek 4 frt., Sándor Pál 1 frt., Hirsch Izrael 1 frt., ifj. Szabó Ferencz 1 frt., Márkus József 1 frt., Nemes Árpád ref. esperes 1 frt 50 kr., N. N. 40 kr., Szász Ferencz 1 frt 50 kr., Erődsi István 2 frt., Szabó István 1 frt., Lakatos Áron ref. pap 3 frt., Ravasz János ref. esperes 3 frt., H. Gál Domokos védnök 5 frt., Gr. Haller Jenőné 5 frt., Br. Karg Jánosné 5 frt., Gr. Haller György 15 frt., Gr. Mikes Árminné 5 frt., Gróf Bethlen István 20 frt., Br. Horváth Arthur 5 frt., Br. Kuhn Ottóné 2 frt 50 kr., Br. Kemény Ákos 2 frt., Gr. Toldalagi Anna 2 frt., N. N. 2 frt 50 kr., Br. Bánffy Györgyné 5 frt., Bárczai Zoltán 4 frt., Br. Rothenthal Henrikné 5 frt., Jenei Lajos 1 frt., Dézsi Zoltán alispán 10 frt., Br. Apor Istvánné 5 frt., Dindár Béla 2 frt., Tolnay Reginaldné 15 frt., Máriaffy Albertné 4 frt., Jozepovics Márkus 5 frt., Kovács László 1 frt., Pávlovsky Ferencz 1 frt., Dr. Boér Elek 10 frt., Gr. Bethlen Balázs védnök 25 frt., K. Nagy Pál védnök 10 frt., Siffbauer Mihály 5 frt., Id. Mátyás Sámuel védnök 7 frt., Balla Gyula 2 frt., Páget Olivér védnök 12 frt., Simén Endre 2 frt., Ifj. Mátyás Samu 1 frt., Apáthy Péter védnök 5 frt., Egy valaki 5 frt., Kovács Árpád ref. pap 2 frt., Dr. Péterfi István járás orvos 2 frt 50 kr., Jenei Jenő 2 frt 50 kr., Nemes Árpádné 2 frt., Dr. Dániel István 2 frt., Farkas Kálmán 2 frt., Palosi Albert vendéglős egység szerint 5 frt., 80 drb. szines lámpion haszonbéréből 5 frt 20 kr., Befolyt összesen 496 frt 70 kr., kiadatott 153 frt 31 kr., maradt templom és torony alap javára 343 frt 39 kr.

Ez a ritka szép jövedelem első helyen Gr. Haller Györgynét s nemes gondolkozásu férjét dicséri, kik alkalmat nyújtottak szegény egyházamnak a gyönyörű Hallerkert és palota helyiség átadásával a jelzett szép jövedelmű tánczvizalom megtarthatására. Eltekintve ettől anyagilag is jelentékeny áldozatot hoztak s a nemes grófné ritka buzgalommal felénk irányította másoknak is jóakaratu áldozat készségét. Első helyen azért, egyházamnak hálája és forró köszönete gróf Haller Györgynét s szeretett férjét illeti.

Szives köszönettel tartozunk dr. Boér Elek bálbizottsági elnök urnak is, e magas képzettségű sok kedvességgel megáldott szép jövőjü ügyvédnek, ki szokatlan buzgalommal s fáradságot nem ismerő kitartással végezte elnöki tisztét.

Mindazok, kik személyes részvételükkel, anyagi áldozataikkal segítségünkre voltak, hálás köszönetünk mellett, találják meg az öntudat legtisztább jutalmát.

Maros-Ugra, 1898. szeptember 28.

Nemes Árpád,
m.-ugrai ref. pap, esperes.

Nyereményjegyzék

az erdélyi ev. ref. egyházkerület által a kolozsvári protestáns szerteletház javára rendezett jótékonycélu sorsjátéknak Budapesten 1898. szeptember hó 15-én megtartott I. húzásán kihuzott számokról.

A húzásnál jelen voltak: *Schilling Rudolf* kir. közjegyző helyettese *dr. Majtinszky Zsigmond*, és a polg. hatóság részéről *Dr. Szalay Sándor* V. ker. előljáró helyettes.

200 koronától 20000 korona értékig eső nyeremények: 9801 nyerő szám. 200 kor. 48127 ny. sz. 200 kor. 51493 ny. sz. 400 kor. 78109 ny. sz. 400 kor. 147034 ny. sz. 200 kor. 151933 ny. sz. 400 kor. 163539 ny. sz. 200 kor. 194763 ny. sz. 20000 kor. 197629 ny. sz. 400 kor. 219244 ny. sz. 200 kor. 241897 ny. sz. 400 kor. 231025 ny. sz. 800 kor. 306432 ny. sz. 200 kor. 316483 ny. sz. 1000 kor. 321679 ny. sz. 200 kor. 331127 ny. sz. 200 kor. 331801 ny. sz. 200 kor. 336087 ny. sz. 200 kor. 348585 ny. sz. 400 kor. 356764 ny. sz. 400 kor. 371418 ny. sz. 200 kor. 386604 ny. sz. 400 kor. 439875 ny. sz. 1000 kor. 460006 ny. sz. 800 kor. 466629 ny. sz. 6000 kor. 483409 ny. sz. 800 kor. 484745 ny. sz. 200 kor. 489177 ny. sz. 200 kor.

17 nyeremény a 150 korona értékben: 1861 94054 105594 176274 213471 222823 275153 275238 310580 321987 337330 339016 339652 344148 446220 488230 488688.

20 nyeremény a 120 korona értékben: 8497 37590 84064 111625 136628 145678 148739 154453 182751 201255 201256 270960 343694 353907 356079 378062 381432 404745 418530 425659.

50 nyeremény a 80 korona értékben: 9165 24223 35594 63996 72775 75084 77639 118308 122520 127455 180901 182000 223982 243238 272364 273131 277247 279214 297244 307348 332361 346700 354226 363222 380413 383617 412770 449386 480655 495030.

40 nyeremény a 60 korona értékben: 14523 20897 21679 33653 66556 76055 84901 88868 104995 127762 131049 143491 145941 161565 188790 191641 199952 213818 224546 233018 239889 242664 255250 258331 291321 338600 343279 344685 348023 366952 391297 403217 407570 429752 438191 442698 455544 459216 474888 479671.

50 nyeremény a 50 korona értékben: 23760 28943 29817 50663 69033 71870 74591 79738 80785 86775 108487 114370 161027 164191 164650 165182 194354 196993 199142 202841 205806 221415 225017 237711 246759 249308 266536 307991 317773 318268 318398 318511 336521 340261 341032 366166 370142 372623 374190 377527 385053 386781 391512 393261 419289 443708 445705 457691 469778 483291.

60 nyeremény a 40 korona értékben: 1431 2317 57652 68751 78906 79801 85553 96824 99960 100070 110448 110449 135161 135265 140159 164791 169641 175948 183471 222376 248081 254803 258266 268149 272601 275140 275817 278605 280704 287257 293946 295512 236752 201615 313723 330970 323210 330473 344393 348053 358599 369212 398285 408729 409945 418014 421455 422238 423942 432343 438771 453041 459215 468275 468521 483524 489706 494807 497112 497835.

80 nyeremény a 30 korona értékben: 16286 24315 28708 32085 32086 39401 39837 40614 53587 58825 64017 75492 90089 101413 103365 111381 114183 116856 119736 133377 135920 143797 147097 152886 154230 154827 165317 174216 197056 200182 200183 200184 200185 222594 224762 225032 231694 232284 239818 247236 251528 252547 263053 270652 280655 286060 294504 302041 307766 322764 331493 332596 335369 335544 337971 344118 347807 373122 375478 375698 375913 376097 377201 377202 381734 383475 390142 393516 399275 400043 411806 415591 427150 433433 440359 449552 449553 452306 474240 480067.

100 nyeremény a 25 korona értékben: 29961 33169 42106 43980 65679 59006 59076 61412 61456 66212 78246 87266 90225 92471 103977 107580 110149 111663 120182 120799 126198 127694 132557 143377 147993 151472 153629 156720 157343 159644 161566 163146 168524 174945 185694 188075 199284 209199 218620 230254 232657 236787 244354 246242 249536 254021 259138 268602 273918 278340 284370 285261 286502 312136 329414 331951 341083 341963 343038 346161 352971 364709 367190 368191 379557 379648 382650 384646 389492 397295 401653 402635 404621 409762 411281 414503 416170 419744 421283 426611 431098 43188 451726 454376 454846 457118 463581 467275 471729 473478 473508 474946 475366 477331 479309 480923 481529 485914 488912 491649.

(Folytatása következik.)

Hivatalos rész.

3579—1893. KÖRLEVÉL.
Valamennyi erd. ev. ref. kollegium n. t. Előljáróságának.

Mihez tartás és további eljárás végett tudatjuk, hogy a vall. és közokt. m. kir. miniszter úr f. é. szept.

tember hó 27-én 63.320 számon kelt rendelettel az 1893 évi XXX. törvénycikk 46. §-ában gyökerező jogánál és kötelességénél fogva az egyházi főhatóságunk alatt álló kolozsvári, marosvásárhelyi, nagyenyedi, székelyudvarhelyi és zilahi főgymnasiumokhoz Kunecz Elek kolozsvári, a sepsiszentgyörgyi és szászvárosi főgymnasiumokhoz pedig Elischer József nagyszombeni tankerületi főigazgatót küldötte ki miniszteri megbízottakul azzal, hogy a nevezett középiskolákat az 1893—99-ik tanév folyamán látogassák meg, nevében az általam felügyeletet gyakorolják s a fennálló utasítás szerint járjanak el,

Kolozsavár, 1898. október hó 6-án.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

3399—1893. KÖRLEVÉL,

Valamennyi erd. ev. ref. kollegium n. t. Előljáróságának.

Tudomásunkra jutván, hogy egyházkerületünk kötelekében álló egyik főgymnasium tanártestülete a latin és görög nyelvi pótló érettségi vizsgálat eredményét a reáliskolai tanulók eredeti reáliskolai érettségi bizonyítványaira vezette rá, ezennel hivatalosan utasítjuk az illető főgymnasium tanártestületét és valamennyi erd. ev. ref. főgymnasium tanárkarait, hogy reáliskolai tanulók részére, kik akár csak a latin, akár a latin és görög nyelvből pótló, illetőleg, kiegészítő érettségi vizsgálatra állanak, e vizsgálatok eredményét az 1885. évi 3040 számú vall. s közokt. miniszteri rendelet B/2 melléklete szerint csak önálló pótló érettségi bizonyítvány alakjában adják ki.

Az erd. ev. ref. egyházkerület igazgatótanácsának Kolozsvárt, 1898. október hó 1-én tartott üléséből.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

3505—1898. KÖRLEVÉL

az országos közalapi segélykérések beadása tárgyában. az összes egyházakhoz és lelkészekhez.

Az egyházi közalap-kezelési szabályainak 27. §-a értelmében, az országos közalaphoz való segélyezést kérő folyamodványok dec. hó 15-ig már a végrehajtó bizottság jegyzőjéhez is beküldendőek.

Fülhívjuk ennél fogva mindamaz egyházakat és lelkészeket, melyek és kik segélyhez igényt tartanak, hogy szabályszerűen kiállított kéréseik beadásával ne késsenek, úgy hogy azok legkésőbb folyó évi nov. hó 20-ig az illető esperese által hatóságunkhoz felterjeszhetőek legyenek. Együttal figyelmeztetjük az egyházmegyei hatóságokat arra, hogy mitán a csekélyebb javadalmazásu s így inkább segélyre szoruló lelkészek a rendkívüli államsegélyből fognak segélyeztetni: az orsz. közalaphoz inkább csak az egyházakat ajánlják fel s azok között is a sürgősségi fokozatot pontosan állapítsák meg, hogy lehetőleg a legnagyobb és legsürgősebb szükségben lévők legyenek segélyezhetőek.

Kolozsvárt, 1898. október 10.

Dr. Kádár János,
s. titkár.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Tudomány és theologia.

(Felolvasatott 1898. szept. 11-én a tanév megnyitása alkalmával.)

(Vége.)

Vajjon nem csak aprioristikus föltevések alapján állapítja-e meg a tudomány a causatio, vagy valamely más universalis principium törvényét? Ha felelemezük azt a gondolkozási folyamatot, a melyen át a causatio törvényéhez jutunk, úgy találjuk, hogy e törvény megismeréséhez egyetlen lépést sem tehetünk amaz aprioristikus felvétel nélkül, hogy a természet folyása *egyforma*, vagy ha nem is absolut egyforma, legalább is eléggé egyforma arra, hogy föltehessük, hogy mindig meglehetősen biztosan következtethetünk az okozatokból az okokra, vagy ugyanazon körülmények között az okokból az okozatokra. Mert ha csak az egyéni tapasztalásra támaszkodnak a causatio törvényének megállapításánál, akkor először is azt találjuk, hogy az a *tökéletes egyformaság*, a mely a causalitás törvényének előfeltétele, nincs sehol. A legnagyobb körültekintéssel s a legkiválóbb kutatók által végzett kísérletek soha nem mutattak tökéletesen identikus eredményeket, mert tulajdonképen a természetben nincs absolut uniformitas. Tehát a principiumot nem a tapasztalás bizonyította be, hanem maga a tapasztalás már egy előfeltételezett alapelv világánál tétetik, mert úgy *hiszszük*, hogy a világ felett *változatlan* törvények uralkodnak. Hát nem hit-e ez, a mikor még a legskeptikusabb empirista is azt mondja, hogy igaz ugyan, hogy a causatio törvényének nincs elég biztosítéka az *egyéni* tapasztalataiban; de van hátunk megett egy

csomó historiai tapasztalat, a melyeket az emberiség megszámlálhatatlan nemzedékei tettek s a mely megfigyeléseket a mi tanulságunkra gyűjtöttek össze és hagytak ránk örökül. Ezek nem érnének semmit? Nekünk nagyon sokat érnek; de a következetes empirista előtt historiai tapasztalatoknak nem volna szabad értéküknek lenniök; mert ő csak azokra a tapasztalatokra adhat valamit, a melyeket ő maga tesz érzéki szerveivel. Ő *általános* és historiai tapasztalatokról nem beszélhet, mert az általános tapasztalatok valóságának karakterét ismeretelmélete kiindulási pontjában épen ő maga vonta kétségbe és sürgeti, hogy minden egyes esetben és minden egyes individuumra nézve a saját *személyes* tapasztalás a szükséges. De mikor észrevette azt a roppant ellentétet, a mely van e mikroskopikus megfigyelési kör és mód s ama gigási törvények között, a melyek, tetszenek avagy nem, de megvannak és uralkodnak, akkor oda menekült a historiai tapasztalatok hypothesiséhez, az előfeltételezett változatlan törvények uralmának hitéhez.

De ha ő is *hittel* dolgozik, akkor nincs joga a theologus hitét támadni és a tudomány és theologia közé éket verni, erőszakkal két világot alkotni az ember számára: a tudás és a hit egymást kizáró világát.

Az az eszmény, a melyre törekednünk kell s a melyet soha szem elől téveszteni nem szabad, nem lehet más, mint az összes hitnézeteknek jól rendezett egészszé leendő egységesítése. De azt e törekvésnél soha sem kell elfelednünk, hogy nem a *magyarázatok* azok, a melyek tovább élnek, hanem a megmagyarázott *dolgok*, nem az *elméletek*, ha-

nem a *tények*, a melyek felől mi elméleteket gyártunk. (359. l.)

Kétségtelen, — mondja Balfour, — hogy mindenik rendszer, a melyet csak mai ismeretünkkel és meglevő képességeinkkel konstruálhatunk, homályosságokban, bizonyíték-hiányban és következetlenségekben szenved; de az is bizonyos, hogy egyetlen olyan rendszer sem elégítheti ki maradandólag az emberi szellemet, a mely nem számol az ember erkölcsi érzéseivel, eszményeivel, nem teszi lehetővé legmagasabb törekvéseinek elérhetését és ethikai szükségének kielégítését. (357—358. II.)

Rendkívül érdekes volna nyomról-nyomra követni annak a nagy államférfiúnak, — a kit ma Anglia pártkülömbőség nélkül úgy tekint, mint Salisbury lord utódát, — gondolatmenetét, mélyre ható fejtegetéseit, a mint megalkotja az általa u. n. »provisorikus bölcsészet« tanait és rámutat, hogy természettudományi, ethikai és theologiai hitnézeteink nagy tömege sokkal összefüggőbb, kielégítőbb egészet képez a theistikus keretben, mint a naturalistikusban, sőt még egységesebbek lesznek ezek egyenesen a keresztyén theistikus világnézetben összefoglalva, mert az a nagy világprobléma: a *bűn* és a *váltság* is egyedül ebben nyer megoldást. Szeretném bemutatni azokat a bámulatos eszmegazdagságu fejtegetéseket, a mint igazolja, hogy azt a mérhetetlen távolságot, a mely van a végtelen szellem és a véges ember között, egyedül csak a Krisztus, a tökéletes Isten és tökéletes ember hidalhatja át és ha az embert ég és föld távola választja is el Istentől, tőle mégis nem reménytelenül van elválasztva (352. l.) és a mint bizonyítja, hogy egy a szükséges: az élő hit abban a kötelékben, mely Istent és embert egybefűz, a mely élő hittel birtokunkban nincs hely többé a megállapított erős rend ellen való ama tehetetlen zúgolódásra, a mely meg nem érdemlett szenvedések között olyan hamar fölkel bennünk. Ez a hit azoké, a kik a theismus keresztyén formáját a maga egész erejében érzik. Mert ezek egy olyan lényt tisztelnek, a ki a mindenségnek nem távol álló teremtője, a kit hidegen hagy a világ jajja, hanem ha teremtményei szenvednek, vajjon nem szenvedett-e ő is érettük? stb. (356. l.) De bármennyire vonz is e téma, vele, miután tárgyain keretén kívül vezetne, nem foglalkozhatom.

Egyet akarok csak lelkükre kötni Önöknek, nemes ifjuság, hogy mindenkinek meg-

van ugyan a maga felséges előjoga, hogy olyan véleményt formáljon magának, a melyet akar, de mindenkinek egyenesen kötelessége is, hogy mielőtt ez előjogát gyakorolja, az alapokat, a melyekre véleményét építi, megvizsgálja és meggyőződéseit megmérlegelje; csak óvakodjanak az egyoldalúságtól, az önhiittséget jellemző merész ítélkezéstől és törekedjenek arra, hogy egységes, összhangzó és egész erkölcsi életüknek szilárd, tiszta alapot nyújtó világnézetet szerezzenek Önöknek soha sem szabad szem elől téveszteniök azt, hogy önök maguk is egyen-egyen, de a majdan önökre bizandók is mindnyájan, az örökkévalóságnak égi eredetű örökösei. Csak ha ez a tudat, ez a szent meggyőződés él lelkükben. lehetnek hű sáfárok és felelőségük érzetében odaadó munkások. A mi életünknek és a mi szolgálatunknak mindenkor arra kell szentelve lennie, a mi mindent egybefoglaló egyetemes és a mi romolhatatlanul maradandó.

A mezőben elrejtett kincs paraboláját ismerik Önök. Boldog, a ki e kincset megtalálja!

Menjünk és a mi Istenünk segítsége mellett közös erővel keressük azt ebben az évben is!

Kenessey Béla,
theol. igazgató.

Az egyházi fegyelemről.

(Folytatás.)

Az előre bocsátott történelmi reflexiók nyomán immár kifejezést is adhatunk azon nézetünknek, hogy mi a régi egyházi fegyelemnek felújításától épen nem sok eredményt várunk az egyháziasság emelése körül, sőt ha bárminemű egyházi fegyelem azzal a célzattal gyakoroltatnék, hogy — ha kell, büntetések, egyházi büntetések által is — javítson, ezt még szorosabb értelemben evangeliumnak sem tartanánk és óhajtánánk, hogy semmiképen meg ne honosíttassék egyházunkban.

Azon egyház-fegyelmi szabály, mely Mát. 18, 15—17-ben előadatik, véleményünk szerint, következetesen meg sem valósítható. Hogy az atyafi ellen vétkező atyafi oly módon megintessék, a mint ott elő van adva, az még lehetséges, de hogy ha még a gyülekezetre sem hallgat, tehát legyen olyan, mint a pogány, vagy eretnek, hogy vele mindenféle egyházi és polgári összeköttetés megszakíttassék, ez ma már gondolatban is képtelenség, annyival inkább az életben. És ha csupán az egyházi közösségnek a megszakítására gondolunk is, be kell látnunk, hogy saját gyarlóságunk sokkal nagyobb, bűnösségünk önlelkünk előtt sokkal tisztábban áll, semhogy magunkat méltónak gondoljuk arra, hogy egy, talán alapjában nem bűnösebb, de nyilvános cselekedet által megbélyegezett embert Isten ígéje hallgatásából, az urvacsorában való részeseledésből, tehát

épen azon alkalmakból kirekeszszünk, a hol az evangéliumnak ereje által megjavulásra vitethetik. A zsidó és római papok könyörtelenségének maradványait látjuk abban a felfogásban, hogy előbb fegyelmi szabályaink előtt való meghajlásra kényszerítsük a bűnös egyént és csak azután bocsátjuk az üdvösség ígéjéhez és a kegyelem pecséteihez és hagyján, ha még a bűnbeismerés vagy megtérés őszinteségéről megbízható mértékünk volna és elkerülhetnénk azt, hogy a hypocrizis növekedését mozdítsuk akarva-akaratlan elő.

Ha hajlandók vagyunk mégis annyit megengedni, hogy a vétkező megintessék, nem szabad megint felednünk azt, hogy ez csak úgy lehet foganatos az illetőre nézve, ha a megintó erkölcsileg tiszta, mintaszerű életet él. Mert ugyan hogyan akarjuk kivetni atyánkfíának szeméből a szálkát, ha a magunkéban gerenda vagy. Pedig ugyan melyikünknek szemében nincsen hol szálka, hol pedig gerenda. Vajjona megintett atyafi talán vak, hogy meg ne látná a gyarlóságot bíráiban is? És ez épen jó alkalom arra, hogy a megtévelyedetett bírásokodásunkkal teljesen elidegenítsük.

Hogy lelkész és presbyterium egyházi fegyelmet tudjanak gyakorolni, ahhoz mindenképp előtte szükséges volna, hogy ők maguk kifogástalan életet éljenek. Hogy ezt minden lelkész és presbyter megcselekedje, az nem valószínű. Tökéletesen egyetértünk a Sárospataki Lapok »Ignotus«-ával (34-ik szám), ki e tételt így fejezi ki: »A fegyelmezést végző testület legyen minden tekintetben kifogástalan.« Majd folytatólagosan mondja tovább; »de míg a papra rámutathatunk, hogy ő sokszor áldozik Bacchusnál, — míg van pap, a ki a 32 levelet forgatja, — míg van lelkész, ki maga is dolgoztat vasárnap, — míg találkozunk olyanokkal, a kik egy és más irányban az önzésnek hódolnak stb. stb. addig a fegyelmezésnek, a fegyelmezni akarásnak aligha lehet valami eredménye!« — Igen örülünk, hogy vannak mások is, kik e tekintetben úgy gondolkoznak, mint mi.

Nem hallgathatjuk el azon véleményünket sem hogy az egyházi fegyelmet már önmagunkra tekintettel sem kellene akarnunk egyházi építési czélokra alkalmazni, míg az épen most említett követelésnek elég nem tétetik. Vajjon nem az van kifejezve abban, hogy az egyházi fegyelmet a jelzett czélra felhasználni akarjuk, mintha felfogásunk szerint minden egyebek ékesen és szép renddel folynának, mintha bennünket a lelkiismeret épen nem háborgatna a felől, hogy a mi világosságunk talán nem elég jól fénylik, s hogy elégedettek vagyunk-e, mint földnek savai? Az egyházi fegyelemnek a végét megfogni s aztán az egyháztalok templomba, urvacsorához, egyházi áldásra stb. kényszeríteni, ez igen kényelmes feladat, de hogy hasznos-e, arról egyelőre jó lesz még hallgatni. De talán annyit mégis megemlíthetünk, hogy a lelki pásztori hivatás fenéségéből semmi nem von le annyit, mintha egyébképpen fogyatékos pásztorkodását az egyházi fegyelem szabályaival kívánná foltozni. Láttunk mi is régi visitációkról holmi feljegyzéseket, a melyekből olvastunk igen tanulságos dolgokat is. Láttunk arra is esetet, hogy a lelkész hiveit templomkerülésért bevádolta a szent visitációnak és ez több embert el is tiltott az urvacsorától, egy időre, ha csak egyházkövetéssel meg nem

váltja a másik büntetést. Paráznák, részegesek egyházkövetésre íteltettek. De mikor a gyülekezet is megkérdezett a lelkész felől, hát a szent visitatio szükségesnek találta a partialis elé idézni s itten pedig dislocalni az illető atyafit. És ennek is volt azért egyházi fegyelem a kezében, és épen ezzel akarta hiveit az evangéliumi életben megtartani, a helyett, hogy ő maga és családja erényei által tündökölt volna követendő példa gyanánt a gyülekezet előtt, mely így láthatta volna, hogy a szószékről hangoztatott evangéliumi intelmek az életben meg is valósíthatók.

Az eddigiekből meggyőződhetett már a szíves olvasó, hogy mi az egyházi fegyelemnek egyházunk életében abból a czélból való felélesztését, hogy így hiveink megcsappant egyháziasságát emeljük, teljesen eltévesztett dolognak tartjuk. Nem tekinthetjük az egyházi fegyelem gyakorlását oly eszköznek, mely alkalmas volna hitet, buzgóságot támasztani, pedig véleményünk szerint épen erre volna szükség s csakis ez az, a mi az egyháznak erőt, tekintélyt adhat. Elhibázott dolognak tartjuk azért is, mert nem oda vág, a hova néz, illetőleg szinte szándékosan félre ismeri a helyzetet a hasonló törekvés. Hiszen miről is van szó? Ugyebár arról, hogy hiveink egy része nem tanúsít eléggé egyházas magatartást. És vajjon ez pusztán oly tény-e, melyet külső eszközzel lehet reperálni, mint p. o. ha valaki nem fizeti egyházi adóját? Hiszen itten nem pusztán a nem akarás mulik a dolog, hanem a fogékonyság hiányán. Belülről, a lelkekből vészett ki valami, a mit intés, dorgálás és bárminemű tilalom sem pótolhat. Nem kell attól félnünk, hogy hitben buzgó egyháztalokaink kövessenek egyházellenes magatartást, hanem épen azoknál találunk ilyet, kikben ez a buzgóság vagy meg sem fakadt, vagy pedig bizonyos okok miatt ellanyhult. Ezt semmi fegyelmi törvény fel nem élesztheti, mert a hol nincs vetés, nincs aratás sem, és a kiürült edény megtöltés nélkül mindig üres marad.

Úgy vagyunk meggyőződve, hogy az egyházi fegyelem által elérni szándékoltt czélt más úton közelíthetjük meg inkább, t. i. a baj természetének megfelelő úton. Ez az út kettős. Egyik ága az ígének hatásos prédikálására, a másik meg az ígének az életben való testet öltése, illetőleg ennek felmutatása. A mint az Ur az ő tanítását és példáját hagyta reánk szent örökségül, nekünk is ezt az örökséget kell az utánunk jövőkre átszállítanunk. Ezzel a kettővel hódította meg a keresztyénség is az életet: prédikálta a Krisztus evangéliumát és lehetőleg igyekezett ezt életében megvalósítani.

Hiányzik a hitbuzgóság? Tehát fel kell éleszteni. A hit hallásból vagy; azért prédikálni kell az ígét. Minthogy pedig gyöngék, gyarlók vagyunk arra, hogy az elhintett magvak mindnyájunknál jó gyümölcsöt teremjenek, támogatni kell gyöngéinket annak felmutatásával, hogy a mit tőlünk az íge kíván, a mi erőnkhez képest megvalósítható. A keresztyén szeretetnek munkái is igen sok lelket megnyertek az Urnak, kiken az íge hirdetése nem fogott.

Ha hirdetjük az igaz, a meghamisítatlan evangéliumot és éljük a keresztyéni életet, ezzel minden esetre többet érünk el, mintha egyházi törvényszéket ülünk azok felett, a kiknek fogyatkozásai a legtöbb esetben

nem az ő hibájukból való — Természetesen fel lehet tenni azt a kérdést is, hogy hátha sem a prédikáció, sem a példás élet nem hat valakire, hanem az az egyház hívő tagjait botránkoztatja, akár hanyagságával, akár egyházellenes cselekvésével: hát akkor mi legyen? De ezzel szemben viszont kérdezhetjük, hogy megszűnik a botránkozás köve, ha az illetőt az urvacsorából vagy a templomból kizárjuk és vajjon megnyerjük-e ezzel feltétlenül? A botránkozás csak úgy megmarad továbbra is és az, hogy megnyertük volna az illetőt, feltételebb kérdéses. Ne feledjük el aztán azt sem, hogy büntetést szabunk ki az egyházi fegyelem gyakorlásánál és nekünk a szeretet vallása hirdetésénél egyáltalában nem szabad a hirdetett tanok megett maradni. Hiszen még a közönséges büntetőjognak is az az elve, hogy inkább száz bűnös szabaduljon, mintsem egy ártatlan lakoljon. Mi, a kik nem láthatunk be az emberek szívébe, lelkébe, nem állapíthatjuk meg senki bűnösségének fokát és nincs a világon az a pastoralis prudentia, mely bennünket a büntető eljárásnál u. n. justizmord elkövetésétől megóvhasson.

Mindazonáltal egyáltalában nem akarjuk azt mondani, hogy megféltetett atyánkfiait ne lehessen meginteni, megfeddeni is, hogy a jó útra térjenek. Ezt mi nemcsak helyesnek, szükségesnek, sőt egyenes keresztyén atyafiúi kötelességnek tartjuk, mely a keresztyén felebaráti kötelességnek, a szeretetnek folyománya. A ki engedi, hogy felebarátja a bűn örvényébe elmerüljön és csak nem is figyelmezteti arra a veszélyre, mely fenyegeti, az a legnagyobbat vétkezi az ő felebarátja és önmaga ellen is. Csakhogy ez — és ezt jegyezzük meg jól — nem büntetés, nem egyházi fegyelem abban az értelemben, a mint az most nálunk tárgyalás alatt van, hanem jó cselekedet. Tudjuk ugyan, hogy a büntetésre is lehet a jó cselekedet nevet rávonni, mint p. o. a büntető jogban az u. n. javítási elmélet felfogja, de hogy a kettő között ég és föld a különbség, azt bárki is beláthatja. Nincs az az elmélet a világon, a mely a büntetéstől a megtorlás gondolatát elválasztani tudja, a minthogy részben s mindig is megtorlás marad az, már pedig ennek nem lehet helye a keresztyén felfogásban.

Röviden összefoglalva az elmondottakat, mi úgy a mulból vett tapasztalások, mint elméleti okokból is nem tarjuk az egyházi fegyelemnek a felélesztését alkalmas eszköznek a hitbuzgóság, a vallásosság, az egyháziasság ápolására. Emberi tökéletlenségünknel fogva pedig egyenesen veszedelmesnek is látjuk annak alkalmazását. Helyette a jelzet célra az ige hathatós hirdetését s a keresztyén életben s munkás szeretetben nyújtandó példát ajánlunk.

Philiteus.

Az ev. ref. egyetemes konvent elnökségének üdvözlője

az olaszországi evangéliumi egyház huszonnegyedik egyetemes gyűléséhez.

Mélyen tisztelt hitrokonaink,
Szeretett testvéreink az Urban!

Becses meghívásotokért az olaszországi evangéliumi egyház huszonnegyedik egyetemes gyűlésére, ró-

lunk való szives megemlékezések ilyen kedves megnyilatkozásáért, kölcsönös együvértartozandóságunk eleven tudatának emez értékes zálogáért, fogadjátok, kérünk, őszinte hálánkat s legszivesebb üdvözlőnk. Noha körülményeink kényszerűsége megakadályozott is bennünket abban, hogy a magyar ev. ref. egyház képviselőjét hozzátok elküldhessük: gondolataink, szívünk, lelkünk azért közöttek vannak. Nemes törekvéseiteket legbensőbb s legforróbb szerencsekívánataink kísérik és az a gondolat, hogy az olasz-magyar testvériségnek történelmi nagy emlékektől megszentelt kötelekein kívül a hitközösségnek mindkét részről hiven ápoltszellemi solidaritása is bensőleg egybekapcsol bennünket, főlemelő és lelkesítő hatást gyakorol reánk.

Mélyen tisztelt hitrokonaink, szeretett testvéreink az Urban! Ugy tetszik nekünk, hogy a ti evangéliumi hitetek és protestáns öntudatok fenkölt czéloknak, nagyszerű feladatoknak Istentől rendelt letéteményese. Ujra fölgyújtani az evangéliumi szellem lángját Olaszország classicus földjén, a hol az századokkal ezelőtt. erőszakosan elfojtva, rövid föllobogása után a börtönök sötét éjjelének vagy a máglyák borzalmas világának volt helyet engedni kénytelen; ráfuvallani a reformáció éltető lehelletével az olasz népelet mezőin szanaszét szórva heverő holttetemekre,¹ hogy élő tagjaivá legyenek a mi Urunk lelki országának; gazdag tehetségekkel megáldott nemzeteket a tarka szinpompában játszó s örökké mosolygó szép természetnek és Róma hizelgőcsábító, érzéki cultusának varázsköréből levezetni az Istenével kiengesztelődött vallásos léleknek mélylő mélységire, melyeket a boldogult reformátorok, egy Luther, Kálvin és Zwingli, jártak volt; bizonyoságot tenni a pápák hazájában amaz apostoli ige igazságáról: »az evangélium Istennek ereje, minden hívőnek üdvösségére«² és ezt az isteni erőt egyházatok szerény köréből átszivárogtatni az olasz nép lelkének életereibe, nemzetetek széles rétegeibe, melyek titkos, öntudatlan szomjuságban epednek az igazságnak bensőleg szabaddá tevő hatalma után; a protestántizmus feltűzött lobbogója köré csoportosítani ezeket meg ezeket, utoljára egész országotokat s ez által örök időkre lehetetlenné tenni azt a »borzasztó alternatívát«,³ a mely elé a római egyház minden hazafias érzelmű olasz embert oda állit s a melynek alig elviselhető nyomasztó terhét a nemrég lezajlott felső-olaszországi szomorú események is a legrikítóbb világitásba helyezték, hogy: *a római egyház, meg a haza között legyen kénytelen választani* nemde Istentől rendelt magasztos küldetésé ez evangéliumi egyházatoknak, a bibliai mustármag eme modern képének.⁴

Jólesik remélnünk, hogy eme nagy hivatás útján egy néhány lépéssel ez a huszonnegyedik egyetemes gyűlés is előbb fog vinni benneteket, a melyet kiváló ünnepélyességgel szándékoztok megülni, hogy egyfelől hálával és örömmel gondoljatok annak a szabadelvű alkotmánynak ötven éves fennállására, a mely evang. egyházatok jogosult létezését, terjedését s gyarapodását lehetővé tette, másfelől pedig kegyeletes hódolattal járuljatok a reformáció ama merész prófétájának, a bűnbánat amaz isteni kegyelemtől ihletett hitszónokának

¹ Ézék. 37. — ² Róm. 1, 16. — ³ Curci. — ⁴ Máté 13, 31. etc

dicső emlékéhez, a ki négy évszázaddal ezelőtt, 1498 május 23. Florenceben a Piazza della Signoria-n hősiessé válva vértanui halált halt. Fra Girolamo Savonarola életének két vezérlő gondolata tudvalevőleg az egyház vallás-erkölcsi reformálása és Olaszország felszabadítása volt. Szeretett testvéreink az Urban! Olaszország ma már szabad és egységes, de a reformáció eszméje csak mint egy megvalósulás után sóvárgó szép álom lebeg ott hazátok történelme fölött. A ti hitetek, szeretetetek és lelkesedétek, az evangélium általatok képviselt szellemi és vallás-erkölcsi hatalma van hivatva valóságot kölcsönözni ez édes álomnak Midőn gyűléseitek tanácskozásaira esdve kérjük a Szentlélek gazdag áldásait: egyszermind szívünkben kívánjuk, hogy Jézus Krisztus evangéliumát Olaszország közéletében rendületlen vidám lélekkel, kimeríthetetlen s meggyőzhetetlen türelemmel érvényesíthessétek. »Ezt a tüzet Róma nem fogja kioltani s ha az talán kihamvadna is, Isten másikat fog gyújtani.«¹

Istennek békessége, a mely minden értelemnek felette van, légyen erősségül a ti szíveteknek és a ti elméteknek a Jézus Krisztus által.²

Őszinte nagybecsüléssel és testvéri szeretettel — a magyar ev. ref. konvent elnöksége: Kún Bertalan, püspök, egyházi elnök. Tisza Kálmán, egyházkerületi főgondnok, világi elnök.

Új templom.

A balázsfalvi ev. ref. egyház kérelme.

A gyulafehérvári és fogarasi gör. kath. román érsekség székhelyén: Balázsfalván (Alsófehérmegye) egy 250 lelket számláló ref. gyülekezet áll fenn, melyről alig van más történeti adatunk, mint az, hogy kicsiny és rozoga temploma 1787-ben épült. Hányan voltak akkor híveink? ki volt papjuk? hogyan szervezkedtek? e kérdésekre az egyház levéltárában feleletet nem találunk. Csak egy, a mit biztosan tudhatunk. Maga az egyház teljesen vagyontalan, koldus szegény volt, az ma is, s hogy idegen felekezeti és nemzeti érdekvételek ostromai daczára el nem enyészett, azt hívei hűségének s áldozatkész buzgóságának köszönhetni.

Hívei hűségének és buzgóságának bizonyosságai az 1879-ben épült papi ház s az 1882-ben — magukra kirovott adóból — épített kántor-tanítói lakás.

Ám ezen, a hívek számához és az egyház anyagi erejéhez mérten nagy arányú építkezések ki is merítették a hívek és egyház minden erőforrásait, úgy annyira, hogy ma, midőn — felekezeti és nemzeti érdekeinknek e helyen való feláldozása nélkül — új templom építését tovább nem halaszthatjuk, szinte reménytelenül kell látnunk, hogy semmink sincs!

Erős azonban a mi bizodalomunk hitsorsosaink könnyű szívében s minden igaz hazafi jóindulatában! Meg vagyunk győződve, hogy midőn felekezetünknek és nemzetünknek e kicsiny védvárát megerősíteni és megtartani munkára emeljük kezeinket, segítő jobbjukat nem késnek támogatásunkra kinyújtani; hisszük, hogy a midőn templomot építeni s ez által itt prot. hitünknek és a hazaszeretnek oltárt emelni elhatároztuk, adományaiért esdő szavunk áldozatra kész szívükben visszhangra talál.

E hitben jó reménységgel, bizalommal és meg-

¹ Savonarola egyházi beszéde, 1498 márc. havának végén. — ² Philippi, 4, 7.

nyugvással járulunk hitsorsosaink és honfitársaink buzgóságának minden szent és nemes célú tápláló előfordulásához, s tudjuk, hogy reménységünk meg nem szégyenülhet, mert a *balázsfalvi ev. ref. egyház érdekében* esedezünk, melynek megtartása és megerősítése annyival fontosabb kötelesség, mert elenyészte néhány szomszéd község magyarságának pusztulását vonná maga után.

Mély tisztelettel és atyafiai szeretettel kérjük, hogy tervezett templomunk építésének költségeihez kegyes adományokkal hozzájárulni s az adományokat a jövő 1899. év január 1-ig egyházunk címére elküldeni sziveskedjenek.

Balázsfalva, 1898. szeptember 1.

Pataki György.
gondnok.

Cseresznyés Ödön,
ev. ref. körlelkész.

Enyedy Lajos,
kir. it. táblai bíró.

Tornya Lajos,
tk pénztári pénztárnok.

presbyterek.

6—1898.

A balázsfalvi ev. ref. egyház segélyért esdő szavait atyafiságos szeretettel ajánlom hitsorsosaink és minden jó hazafi jóindulatába.

Kolozsvár, 1898. január 8.

Szász Domokos s. k.
erd. ev. ref. püspök

Irodalom.

„Áhítatos hölgy“. — Elmélkedések és imák művelt hölgyek használatára. Írták: *Fördös Lajos* és *Szivós Mihály* reform. lelkészek. Negyedik kiadás. Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása 1887. 16-od rétt, 311 lap; ára csinos aranyozott vászonkötésben 1 frt.

(Folytatás és vége.)

Vagy nézzük az *ünnepi elmélkedéseket*. Bizonyára ezeknek kellene leginkább visszatükrözni a sajátlagos ker. vallásos felfogást és érzületet, a legigazibb ker. vallásos igazságok rajzát. A karácsonyiban az Isten könyörülő szeretetének mérhetetlen nagyságát szeretnők rajzolva látni, »ki előbb szeretett minket s e nagy szerelmét abban mutatta meg, hogy saját egyszülött fiát adta érettünk, mikor mi még bűnösök valánk«: örvendezni szeretnénk a felett, hogy »minékünk ma Megváltó született«, a kiből »Dicsőség lett Istennek a magasságban, a földön békesség és az emberekhez jóakarata«; Krisztus született, ki jött, hogy »vakok lássanak, a siketek halljanak, a bénák járjanak s a szegényeknek az evangélium predikáltassék«, stb. stb. S ime, az »Elmélkedés« kioktat, hogy »szénán fekszik, barmok közt alszik a világ leendő nagy embere«, kiből »vész és viharok közt a világ legnagyobb embere növekedék, a kit a századok csodáltak, istenítettek«, hogy aztán szelid örömmel állapodjék meg amaz igazságnál, mit a jászolbölcső hirdet, hogy »nem a születés, nem a gazdagság, magas rang s hivatalos fény tesz nagygyá a halandót e földön« (75. l.), hanem mint Jézus, az, »hogy születésétől fogva életének minden pillanatát az emberiségnek áldozá s fátáradhatatlan munkássága, kitartó állhatatossága, mély tudománya s szilárd akarata által ujonnan teremté a szellemvilágot« (76. l.) — A nagypéntekiben a vallásos lélek »a mi váltságunknak nagy titkáról« elmélkedik, »a kereszt botrányáról és bolondságáról«, hogy »a jó pásztor életét adja az ő juhaiért«, hogy »érettetek töretik meg, érettetek ontatik ki, a ti bűneiteknek váltságára«, hogy »megigazulunk nem a törvény cselekedeteiből, hanem az Isten ingyen kegyelmébe vetett hit által a Jézus Krisztusban«, hogy »az én országom nem e világból való«, hogy »szomjuhozom«, hogy »elvégeztetett«. stb. stb. — És itt...?! itt elmélkednek (igazában: »elmélődnek«) »ama gyászos emlékü napról, melyen az emberiség széplelkű ba-

rátja, az igazság rendíthetetlen lelkü bajnoka, a szeplőtlen életü Jézust keresztfára feszítették», ki nek »sirja füvein népkönny szívárog az üldözö sors vesszeje alatt lerogyott honfi porló tagjaihoz« (43. l.) — »Igy jutalmaztatik tehát az erény e földön?« Elcsüggednék, ha »véres kereszted alatt állva megváltó Jézusom! példádat nem látnám« (44. l.), de így »én cselekszem a jót magáért a jóért.. s nem kérek jutalmat senkitől e földön meglelem egykor jutalmamat Istennél... Igyekezem tehát *pon-tosan* teljesíteni *kötelességeimet*... stb. (44. l.) Csoda-e, ha ily elmélkedésre ily imádság szava zendül: »Megváltó Jézusom! ki e földre jövé, hogy *Isten akaratát bölcsen megbeszélj az embereknek*,... oh, *nagy-lelkü emberbarát*, kit népkegy és népharag meg nem ingatott. *példádat oh Jézus! követni igyekezem*. Kevés erőmet hiven használva, *úgy élek, mint ily hölgynek kötelessége*. Főtörekvésem leend betölteni hivatásomat. *az erény útján járok szüntelen*« (46—47. l.) *A deisztikus-racionálistikus-unitárius váltság-elméletnek* hol van ennél tisztább, leplezetlenebb kifejezése? S ez »elmélkedések és imádságok eszmevilága tiszta evangéliumi«?! S hozzá az, a hol moralizálásba vesző, hol a legérzékibb realizmusba átcsapó testi feltámadás, mely a husvéti s egy pár halál-éset feletti elmélkedésben látható: »Cél az örök élet s ezt csak az erény útján érhetem el. Ám szenvedjek most, a menyben meg lesz jutalmam. É test, melyet most, Jézus parancsolata szerint megfeszítetek, nem marad a koporsóban; rosszakaratu ellenségeim meg fognak bukni, én pedig örök boldogság részese leszek. S ha ez mindjárt csak a lelkiismeret csendességében állana is: nyereségem mégis felette nagy volna. Allhatatosan járok tehát az erény-pályán!« (50. l.) Az áldozó csütörtöki elmélkedésben: öröm-nap ez, mely hervadhatatlan dicskoszort nyújt *nagy tettei jutalmául* a sokat szenvedett Üdvözítőnek.» »Ime: nem marad jutalom nélkül az erény.« »Bár az erény magamagának jutalom, úgy rendelé a szoros igazságu Isten, hogy az *erénybarátok* menyben is megjutalmaztassanak. Én is lehetnék jobb, ha komolyan akarnám s ezenel *feltogadom*, hogy *erőmhöz képest jó lenni igyekszem*; ezt tenném pedig, ha menyország és pokol nem volna is, mert *átláttam* a jónak szépségét, a rossznak rútságát.« (53—55. l.)

Nem akarom a száraz moralizálásnak sok példáját felhordani, de legyen szabad idéznem még a 39 lapról: »Mi az én rendeltetésem? — Célszerűen kifejtett lelki, testi erőimnek, helyzetem s körülményei-hez képest, Isten törvénye szerinti folytonos használatát által, magam és mások boldogságának előmoz-

ditása s a mindig nagyobb-nagyobb tökélyre való törekvés — ez az én rendeltetésem.« Mily ihletett, szárnyaló elmélkedés! Mintha valamely 18-ik századbeli morál tankönyv definícióját olvasnók! Az urvacsora »a szellem erénytélesztő szere.« (138. l.) — Az »égi háboru« alkalmával, bizonyára a vallásos lélek felszárnyalásával s nem száraz, rideg okoskodással szólnunk így: »Önkénytelenül összerázkódom! Honnan van ez? Kétségkívül az idegrendszer gyengeségétől vagy a gyermekkori értetlen előterjesztésekből keletkezett benyomásoktól. Idegeimet megedzsem lelkem erejével, a babonás képzeteknek nyomát is kiirtom szivemből« s az égi háborut úgy fogom fel, mely »serkent, hogy a hatalmas fölény kegyét ártatlan életemmel kiérdemelni igyekezzem.« (178—179. l.) Valóban mély megalázkodás a mi semmisségünk és tehetetlenségünk érzetében, valóban egészen protestáns alaphang, mely mindnutalán visszatér: »Szabadakaratom alapján megtehetem a mit az Isten a Szentírás és lelkiismeretem által parancsol: »életem legfőbb célja legyen hát az örök fölény kegyét kiérdemelni!« Ez is elég bibliai, evangéliumi eszmevilág!

Természetes, hogy ily hangon elmélkedik a »terhes asszony«: »Fájdalommal szüli ugyan az anya magzatát, de fájdalma nem elhordozhatatlan a természet egyszerű leányának, kinek testét a divat nyüzgő gyakran romboló keze természeti alakjából ki nem vetközteté s tulságos elszorítás által a szülést rájuk nézve meg nem nehezíté. (227. l.)

De legyen elég a szomorú mutatóványokból s ismerjük el, hogy egyes használható darabok sem hiányzanak a műben, így: »Az év első reggelén«, »Adventben«, »Az év utolsó estéjén«, »Köznap reggel« stb.

Égésben azonban e munkát távolról sem tekinthetjük klasszikusnak, ha csak nem a racionálistikus-moralizmus teológiája klasszikus termékének, melynek mint ilyennek nagy ideje volna már, hogy irodalomtörténeti emlékké válljon s helyét, a mai kor kivánalmainak megfelelő klasszikus mű foglalja el.

Abból, hogy e munka éppen most negyedik kiadásban jelenik meg, én — sajnos — nem egy öröndetes eseményt, de egy szomorú tényt konstátálok. Azt, hogy közönségünknek, mely vallásos táplálék után óhajtozik, kutat, keres a helyett, hogy megfelelőről gondoskodnánk, adunk olyant, a mi már régi, dohos, s ezáltal rontjuk étvágyát.

Valóban a Hornyánszky czégnak is jobb szolgálatot tett volna az, a ki az új kiadás helyett azt tanácsolta volna neki, hogy szerezzen, irasson helyette egy új, a kor kivánalmainak és vallásosságának megfelelőt, mert az anyagilag is sokszorosán kárpótolta volna ezt a régít s elavultat.

— y.

TÁRCA.

I m a

Erzsébet magyar királyné Ő felsége feletti gyász-ünnepélyen, Kaczkón, 1898, szept. 17.

Felséges Isten! Atyánk az Úr Jézus Krisztusban, lelkünknek kibeszélhetetlen fájdalomával, sötét gyászba borult szívvel hajlunk meg isteni szent Felséged előtt, nálad keresve egyedül gyógyító balsamot megszakgatott szívünk vérző sebeire Oh kibeszélhetetlen a mi fájdalomunk atyánk; szívünk elszorul, elménkre sötétség borul, lelkünket szomorú gondolatok lengik körül; mert elesett a mi fejünknek koronája: felséges királynénk, népednek védő angyala, hazánk édes anyja nincs többé e földön, nincs övével.

Tündöklő csillag volt hazánk sötét egén, kire népednek milliói biztos reménnyel tekintettek a nemzeti leverettetés, gyász idején, hogy a nehéz rabságból vált-

ságra vezérli. Ott ragyogott hazánk egén, isteni bölcs végzéséből, feltűnve a legsötétebb gyász, a vérbe fult éjszaka után a már-már reményt vesztett hazafiak előtt. Tied a dicsőség s tied legyen a hála királyok királya, hogy e csillag feltűnt hazánk sötét egén; nélküle e nemzet gyászban ült volna még végtelen éveknél hoszsú sorozatán. Feltűnt hazánk egén a nemzeti gyász idején Erzsébet királyné, mint hit, remény és szeretet tündöklő csillaga. *Minden tény kialudt mielőtt jött volna*, nem volt a nemzetnek már semmi vigasza; sötét gyászlobogó terült hazánk fölé, alatta vonaglott a letiport nemzet. — *És jött a szeretet ez égi követe s hit és remény is fakadt mindenütt merre járt*. Oh mint szötte a békesség zászlójának vász-nát szentséges kezével! Oh mint enyhítette a fájdalom tü-zét édes beszédével.

Jótékony angyal volt; áldott keze nyomán enyhült a nyomor, felszáradt a köny, a szívbe édes örömer-zet: a vigasz, a remény szent gyógyító érzete kelt.

Édes anyja vala népek millióinak. a mi csak egy anyai szivből takadhat, gazdagon áradott allattvalóira. Dicsőséges Isten! Királyok királya! Áldást rebegnek remegő ajkaink, hogy Őt nekünk adta; oh de miképpen tárjuk fel emésztő fájdalminkat, miképpen mondjuk el rettenetes panaszkodunkat gyászos elvesztése felett. *Mindent elvesztettünk*, nincs többé királynénk, nem ragyog koronánk; sőt árny szállott rá, fénylő csillagunk letűnt, reményünk szétfosztott, nincs ki úgy szeressen, mint Ő szeretett volt. Elszállott e földről az örökdő angyal és az édes anya itt hagyta gyermekit sötét gyászban, árván. Megaláznók magunkat a földnek poráig, megszakgatnók ruháinkat, hamut hintenénk fejünkre; oh de felszárad-e a köny, enyhül-e a szónak emésztő fájdalma, lecsendesül-e a kebelnek felzúdult vihara rettenetes végzete felette felséges királynénak, ez angyali nőnek, e szent jó anyának Milliók boldogságát hordozta jóságos szivében és ezt az angyali szivet vágta el gyilkos emberi kéz; oh, vesszen el a gondolat, mely így kel harczra a szeretett, jóság felkentjei, intézményei s a világrend ellen. Isten! Adj diadalmat a pokol e hatalmasságain a szeretet evangéliumának, a te szent fiad az Úr Jézus Krisztus szeretet vallásának. Oh mi atyánk! mint egykor szent fiadnak vére hullásával gyógyító irt adtál, megváltást küldöttél, e szent áldozattal gyógyítsd meg a nyomorult, vad, beteges, a világrend ellen fellázadt lelkeket, az evangéliumnak ellen-seégeit. Isten! légy irgalmas nekünk; óvd meg hazánkat e pusztító véstől s ne engedd, hogy rettenetes csapások feldulják e hazát, millióknak fészket, melyből kivesszett a godos édes anya.

Áldott lelke lengjen szerteszt hazánkban minden nemes szivben szent emlékezethen! Legyen királynéknak követendő példa, tündöklő csillag, ki hitet és reményt kelt. Védő angyal-tábor keljen nyomdokában, ki könnyeket törül, nyomort, enyhít, fájó sebet gyógyít, mint Ő cselekedte. S tőle, a nemzetnek édes jó anyjától tanuljon nő lenni e hon minden lánya.

Lelke üdvöt talált a Te irgalmadból angyalok honában, a hol örökké él; minden szivben éljen földön is emléke s tege áldásossá a lelkek imáját, Ámen.

Incze Lajos

Különfélék rovata.

III. Béla király és hitvestársa Anna királynénak október 21-én, holnap végbemenendő temetésére és a gyászünnepélyre a miniszterelnök, a király megbízásából akként intézkedett, hogy a temetés előtt két napon: szerdán és csütörtökön a templom a nagy közönség számára 10 órától kezdve 4 óráig nyitva tartassék. A templom szentélyében 6, a templom főhajójában 38 pad van. melyekhez számítandók a kereszthajóban a konzuli padok, száma 6., melyek a szerint, mint a hely engedi, a kereszthajó déli ágában a ravatal és a déli bejárat közt fognak felállíttatni. Az ülőhelyek száma mintegy 450 körül van. Az állóhelyek száma mintegy 2000-re tehető. Meghivattak az érdekelt püspökök, a törvényhozás mindkét háza, a horvát tartománygyűlés. az ország zászlósa, és az állami kormányzat főméltóságai, az összes vallásfelekezetek főpapjai, a káptalanok, a szerzetes rendek, egyetemek, az összes törvényhatóságok, ideértve a társországokét is, a közös hadsereg és a honvédség és a sajtó. A Ferencz József-intézet növendékein kívül, kik sorfalat fognak állani, Wlassics miniszter intézkedéséből a középiskolák legjobb tanulói történettanárunk vezetése alatt kitüntetésképen nyerték azt az engedélyt, hogy a gyászünnepélyen megjelenhessenek. A ciszter-

citák rendje, melynek ma is fennálló apátságait Zircet, Pilist, Páztót és Szent-Gotthardot III. Béla Franciaországból telepítette be, 40 tagu küldöttség kíséretében fogja ezüst koszoruját hálája jeléül a király ravatalára helyezni. A kereszthajó közepén áll a ravatal, melyen a király és királyné tetemei nyugosznak rézkoporsókban. A ravatalnak, mind a négy oldalát váltakozva a királynak Árpádházi címere (vágások az oroszlanokkal), a királyné Chantillon-házi címere (vörös pajzs mezőben 3 evetbőrös cölöppel és arany pajzsfejjel) és a kettős kereszt díszítik. E címerek az iparművészeti muzeum felügyelete alatt készültek. A templom gyászszöveggel van bevonva s a királyi oratorium erkélyét, továbbá a szentély két oldalát, a sirkápolna bejáratát és a zenekar mellvédjét felváltva a király, királyné és az állam kettős kereszt címerei díszítik. A gyászpompá kiterjed a templom főkapujára és a két oldal-kapujára is, melyek oromrészén a temetés napján a három czimer szintén alkalmaztatni fog.

A budapesti »Lorántffy Zsuzsánna« egylet nevében *Szilassy Aladárné*, e társadalmi előkelőségénél és lelki fenköltségénél fogva egyaránt kiváló úrnő aláírásával egy fölhívást vettünk. E fölhívás szerint az említett egylet »Erzsébet-alap«-ot gyűjt. Az alap kamataiból árvák és szegények nyernek évenként segélyt. Adományok nt. Szóts Farkasné úrhölgyhez küldendő Budapestre, Erkel-utca 3. sz. Ez »Erzsébet-alap« egyfelől oly névhez, másfelől oly célhoz fűződik, hogy az adakozásra való fölhívás bizonynyal mindenütt visszhangot fog kelteni.

— **Erzsébet királyné** emlékét a debreczeni főiskola egy ösztöndíj alapítvánnyal kívánja maradandóvá tenni, melynek kamatait a főiskola növendékei, felekezeti különbség nélkül fogják élvezni. A gyűjtés eredménye eddigelé 2635 korona.

— **Lelekészkesítő vizsgálatok.** A budapesti ev. ref. theol. akadémián folyó hónap 11. és 12. napjain tartattak meg az első (kápláni) és második (papi) vizsgálatok Első vizsgálatra hét, a másodikra négy ifju állott, kik mindannyian képesítették.

— »**Kétségbeejtő veszteséget** tüntet fel a felső-baranyai ref. egyházmegye ez évi népmozgalmi statisztikája, mely szerint a pár évvel ezelőtt 30 ezret meghaladó népesség jelenleg 28495 főre apadt le, noha egy 600 lélekszámmal rendelkező gyülekezet csatlakozott az egyházmegyéhez. A múlt évi létszámhoz képest a fogyás 843 lélek. Az áttérések száma 23 volt, ellenben a kitéréseké 313, 53-mal több, mint a múlt évben. Az ág. ev. egyház 139-et, az unitárius 46-ot, a róm kath. 27-et hódított el, míg a felekezeten kívülség 103-at. Igazán s jól írja Morvay Ferenc: »A ki akart, talált martaléket.« (Sárospataki Lapok.)

— **Fumagalli Károly** egy olasz származásu vallásra nézve róm. kath. ny. dzsidás főhadnagy a debreczeni ev. ref. főiskolának végrendeletileg 3000 frtot hagyományozott oly feltétellel, hogy kamatait az V.—VIII. gymn. osztályba járó növendékeknek segélyezésére fordítsák, és pedig felekezeti különbség nélkül.

— **A debreczeni ev. ref. felsőbb leánynevelő intézet igazgató-tanása** az intézetnek elemi tanítónő-képzővel leendő kiegészítése céljából egy, az ügyet alaposan megvilágító memorandumot dolgozott ki, melyet a presbyterium már el is fogadott és a közelebről tartandó egyházkerületi közgyűlés elé terjeszti azon indítvánnyal, hogy annak tanulmányozására a kerület egy vegyes bizottságot küldjön ki. Hogy a terv megvalósuljon, személyi kiadások czimén évi 3500, dologi kiadások czimén egyszersmindenkorra 50,000 frt szükségeltetnék. Szivünkben óhajtuk, hogy a nemes törekvést siker jutalmazza, mert csak ilyen módon lehet a mindinkább elzáruló papismusnak utjába sziklavárat emelni.

A »**Protestáns Szemle**« idei 8. füzeté gazdag tartalommal (I. Értekezések és tanulmányok. II. Tárca. III. Egyházi szemle. IV. Irodalmi szemle) megjelent.

= **A jeruzsálemi prot. Megváltó-templomot** melyet II. Vilmos császár segítségével a német protest. miszsió építtetett, folyó hónap 31-én avatják fel a német császár és több német prot. fejedelem és herczeg jelenlétében. Az ünnepélyre a magyarországi ág. hitv. ev. egyházat is meghívták és képviselője Zelenka Pál, tiszai egyházkerületi püspök lesz. Az ev. ref. lelkészek közül Gladischefsky Károly, budapesti német h. lelkész is Palesztinába utazik, hogy a felavatási ünnepeleyn részt vehessen. Természetesen a pápás egyház a pápával élén ugyancsak indulatoskodik, mert félti a palesztinai keresztények feletti befolyást, a mi azonban a német császárnak gondot nem okoz, mert hihetőleg úgy vélekedik, hogy azon a földön, melynek egéről az örök világosság napja először hintette fényét az emberiségre, egy kis tiszta világosságra a »sötétségben ülő népnek« a tizenkilencedik század végén is szüksége van.

= **Az anglikán egyház nyugalmát a ritualis** ták már régóta veszélyeztetik. A fülbegyónást, misét, Mária és a »szentek« tiszteletét és más pápás cerimóniákat a püspöki kar gyengesége, gyávasága miatt beolponak az egyházba és így — ha idejekorán gátat nem emelnek a ritualisták törekvése elé — az anglikán egyházban a reformáció vívmánya megsemmisül. Reméljük azonban, hogy az igazság ereje, mint mindig, úgy most is győzelmet arat.

= **A Chicagóban és környékén élő ev. ref. vallású magyarság** múlt hónap 27-én tette le gyönyört és lélekemelő ünnepélyrel új templomának alapkövét. Az ünnepély d. e. 10 órákor kezdődött óriási közönség részvétele mellett. A 84-ik zsoltár dallamának elhangzása után Harsányi helybeli lelkész mondott imát és alkalmi beszédet, közbe pedig a chicagói dalárda adott elő Harsányi István dr. kórházi segédorvos vezetése alatt két szép vallásos éneket. Majd Tóth János gondnok felolvasta az aláírt és megpecsételt okmányt és azt egy újtestamentummal, több darab magyar és amerikai pénzrel, továbbá a buzgó adakozók és egyháztagok névsorával együtt egy kis vasszekrénybe zárta és elhelyezte az alapköben. Bezáró beszédet Harsányi István dr. mondott és végül a Hymnus zendült fel a hívők ajkain. Az új templomot okt. 31-én, a reformáció emléknapján avatják fel.

Nyereményjegyzék

az erdélyi ev. ref. egyházkerület által a kolozsvári protestáns szeretetház javára rendezett jótékonyzselu sorsjátéknak Budapesten 1898. szeptember hó 15-én megtartott I. huzásán kihuzott számokról.

A huzásnál jelen voltak: *Schilling Rudolf* kir. közjegyző helyettese *dr. Majtinszky Zsigmond*, és a polg. hatóság részéről *Dr. Szalay Sándor* V. ker. előjáró helyettes.

(Második közlemény.)

200 nyeremény à 20 korona értékben: 2529 3952 5679 11332 15233 15904 17062 19398 29973 33540 37555 39318 44917 45059 49707 49708 55965 60610 60611 65855 66068 72532 74034 75964 75966 79020 81630 82382 84376 84642 87470 87609 87610 89505 89578 89775 92162 93799 93867 95710 109334 121329 123497 124114 125556 125974 136471 137509 137510 138851 145:87 1446 8 45609 149396 153949 163950 154364 157747 158819 159116 160842 163054 166861 172783 176203 176971 177377 178000 178441 179785 182961 183544 185482 188219 188220 188221 192551 192552 197007 201680 206313 207145 207425 209211 209222 209652 211846 211847 211851 216144 218549 223346 225424 225474 226276 229758 230764 240920 242011 242737 243642 244165 246712 250667 251194 260464 264800 266775 267047 267048 267049 269488 269691 271508 275560 276858 281005 282055 287466 287887 289765 290231 294087 300465 308312 312084 313621 314432 315229 321385 322221 327866 334103 335922 336416 341696 342646 343616 344242 344818 345922 346052 346804 349357 351344 353345 362360 367641 367785 370704 370705 372357 372727 375431 378787 393946 394934 402873 408827 411187 414549 416058 418919 418998 418999 420357 421300 423144 426057 426184 427048 43225 432943 441944 442956 443172 449017 449890 452209 452210 454961 455400 459847 463276 466002 466911 468480 470994 473783 474411 477036 478101 479695 481666 487047 494778 495987 496875 496970 498037.

500 nyeremény à 18 korona értékben: 526 535 1260 3108 4420 4755 6094 6095 6613 6614 8366 8369 8592 8969 9272 12576 12697 13077 13879 14963 16755 18047 19117 21069 22704 24624 26876 26877 27247 27382 27383 27763 28693 30409 33970 34460 34461 34462 34463 34464 34465 34466 34467 34468 35365 36966 39205 41463 41840 42416 43786 43829 45370 45371 49399 50240 50275 52619 58070 58072 60138 60987 62249 64030 64848 65258 66873 68012 68858 70303 70816 71328 73167 73914 75059 76385 76474 77822 78963 79816 80416 80500 80604 80699 81200 81599 82396 83394 83873 85234 85235 86702 87099 87692 89976 9031 91046 93426 93770 96932 98148 100345 101465 101918 103865 104062 106355 107862 107901 108900 111917 112869 117084 117795 118428 119863 120415 120611 121520 121860 121906 122742 122819 122967 125572 126075 126336 126898 127083 127938 130921 132469 133437 134366 135145 136532 137334 137803 138502 141729 142298 143763 145770 146071 147052 147662 148578 149378 150084 150706 151091 151812 155233 155759 156387 156763 157667 158908 159463 160129 163142 165452 167613 169499 170345 170858 171174 171244 171249 173223 174408 174409 174674 175689 177346 177732 179335 180160 181966 182413 183225 183643 186086 186089 186090 186744 186745 186746 186846 187395 189819 193194 194439 197320 200713 201584 202481 203891 204882 204883 208633 211174 211622 212224 216953 218411 218762 222883 2232.8 224522 226482 227999 228198 228961 229667 230063 231331 232651 232913 232961 233058 233059 233060 233061 233270 233271 235067 235185 235237 235702 236921 238147 239621 241256 241345 241636 241788 243567 244469 247426 248379 248608 249713 251398 254192 2.4793 255422 256160 256219 256820 257215 258051 258744 259806 260560 260561 261042 262430 263918 264299 264361 264986 264987 264992 264993 266322 266340 266913 267645 268163 268862 272008 274130 274131 274132 275565 276221 277211 231903 283029 283202 283203 283641 285253 286705 289052 289275 289562 294074 294999 296090 296957 302682 303227 304325 304981 304982 305806 305954 307736 312144 312917 312932 313620 313735 317165 322108 322865 323093 324539 325832 327935 328185 333985 335170 335774 336551 337633 338859 339225 339226 339227 339308 343014 345094 345823 346421 349579 349580 350100 350500 350517 352113 352153 352347 352769 353103 353910 353911 353912 353913 355875 356326 358148 358543 360171 361284 362286 362477 362479 362480 362481 362868 364385 367607 368053 368448 368827 369497 370522 372785 373848 375999 376167 379035 379067 382902 383624 383648 383649 384002 386034 388416 388755 389328 390005 390691 392668 393766 394129 395509 395992 396017 396144 396168 396347 399665 400075 401621 401948 402922 403583 404165 404174 404286 405918 406132 406645 406984 407946 409338 410035 410794 411510 411587 412499 412502 312536 412891 413216 415266 415860 417022 420725 421500 423389 425297 425524 426310 426723 429633 430896 432248 432737 432778 433114 434169 436985 437083 437338 438482 438649 438920 440494 441902 442267 442659 442690 443575 443576 443577 443578 443579 445171 445354 445434 448298 448564 449714 451984 452833 453256 453720 454897 455761 458139 459815 460995 461249 462247 462957 466031 468325 469083 469924 471619 471683 475756 476729 477041 478402 478485 478871 480140 481159 481388 481815 484011 484493 485782 486329 487655 488417 489826 490093 490653 491078 491248 491987 492149 492871 495470 495799 496945 497188 497592 497652 497746 498227 499348.

(Vége következik.)

Hivatalos rész.

230—1898.

MEGHÍVÓ.

A sepsi ev. ref. egyházmegye papi értekezletének őszi rendes közgyűlését — Sepsi-Szent-Györgyön, a Székely-Mikó kollégium szokott helyiségében — 1898-ik évi október hó 31-én d. e. 9 órára tűzöm ki, melyre tiszteletes paptársaimat és az érdeklődő közönséget atyafiságos szeretettel meghívom.

Tárgysorozat. 1. Elnöki megnyitó; 2. a templomban, ének az ev. ref. egyházi énekkar közreműködésével; alkalmi imát: tiszt. Józsa Sándor, egyházmegyei főjegyző; egyházi beszédet: tiszt. Dénes Péter atyánkfia tart. 3. Felolvas tiszt. Szabó Jenő, illyefalvi lelkész aa.: a »*Traditio*«-król. 4. Könyvtáros és pénztáros aai. jelentése. 5. Tisztujtítás. 6. Indítványok.

Sepsi-Szent-Györgyön, 1898. okt. 17-én.

Révay Pál,
ért. elnök.

ERDÉLYI PROTESTÁNS LAP.

AZ ERD. EV. REF. EGYHÁZKERÜLET HIVATALOS LAPJA.

Laptulajdonos: az erd. ev. ref. egyházkerület.

Felelős szerkesztő: MOLNÁR ALBERT, th. tanár.

Szerkesztőség, hova a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők, az ev. ref. theol. fakultás épületében 4. ajtó.

Előfizetési ár: egész évre
félévre

6 frt
3 frt

MEGJELENIK MINDEN CSÖTÖRTÖKÖN.

Zsilinszky Mihály székfoglaló beszéde.

Midőn hivatalos esküm letétele után a bányai evang. egyházkerülethez tartozó gyülekezetek bizalmából és parancsából ezt a díszes elnöki széket elfoglalom, az első érzés, mely szívemet áthatja, nem az öröm, hanem az aggodalom érzete.

Bármennyire becses kincsnek tekintem hitrokonaimnak irántam ezúttal is nyilvánított bizodalját; — bármily őszinte hálával adózom érte ez ünnepélyes pillanatban, és adózni fogok életemnek utolsó lehelletéig: mégis nehéz súllyal nehezedik lelkemre az a nagy felelősséggel járó kötelesség, melyet hitrokonaimnak ezen soha meg nem hálálható bizalma vállaimra rakott.

Ha nagynevű és fényes tehetségekkel megáldott elődeimnek díszes sorára gondolok; ha lelki szemeim elé varázslom a multból a Radvánszkyak, a Podmaniczkyak és Prónaiak, — s a jelenből a mindnyájunk által őszintén tisztelt Fabinyi Theofil halhatatlan érdemeit és nemes törekvéseit; — és ha ezek mellett az én csekély erőmre gondolok, melyet sem egyéni kiváló érdem, sem fényes ősök dicsősége nem támogat: akkor Önök t. uraim, megértik azon aggodalomnak jogosultságát, mely e pillanatban szívemre nehezül.

És ha mégis kerületem bizalmának hívó szavát magamra nézve parancsnak tekintem, ezt egyedül a mi szegény ev. egyházunk iránt gyermekkoromtól táplált igaz szeretetemnek méltóztassanak tulajdonítani. Ez a szeretet azt parancsolja, hogy a polgári közélet terén osztályrészemül jutott nehéz feladat mellett egy-

házam iránti kötelességek teljesítése elől se térjek ki, hanem igyekezzem méltó utóda lenni nagynevű elődeimnek, a kik nehéz körülmények között készek voltak vallásukért küzdeni: néha szóval, sokszor vérrel, — szívbéli és pénzbéli áldozattal mindig.

Hogy mik legyenek azon elvek, melyeket mint egyházkerületi főfelügyelő követni szándékozom, azt bátor leszek néhány rövid szóval a méltóságos és főtisztelendő kerületi közgyűlés előtt elmondani. Talán nem lesz meglepő, ha azt mondom, hogy ez elvek nem újak; sokszor hangoztattam azokat itt e teremben, melynek bizalmából évtizeden túl viseltem a felügyelői tisztséget.

A követendő irányt kitűzték nekem: egyrészt az *evangeliumon alapuló protestantismus elvei*, — másrészt az *hazai ev. egyház zsinati törvényei*.

A protestantismus elvei oly régiek, mint maga az evangélium, melynek tanait a maguk tisztaságában a reformatió állította vissza a keresztyén hitélet zsinormértékéül. Ezeknek a helyességét sem a haladó tudomány, sem a változó élet nem czáfolták meg, sőt inkább megerősítették. Az evangéliumban hívó keresztyén ember — felekezeti különbség nélkül — ma is protestál minden szellemi és polgári zsarnokság ellen, mint a speyeri rendek protestáltak. Az igazi keresztyén ember ma is ragaszkodik hitéhez, a haladás elvéhez, a gondolat és értelem szabadságához, a tudomány és humanismus vívmányaihoz, — éppen úgy, mint azt apáink tettek. A protestantismus nem új tudomány, nem új dogma, hanem *új életelv*, mely az élet különböző viszonylataiban, szabadságszeretben, eltérő nézetek iránti tü-

relemben, jogtiszteletben, testvériségben és igazi hazaszeretetben nyilatkozik.

Egyáltalában nincs okom ezen elvektől eltérni; sőt kötelességemnek fogom tekinteni azokat e helyen is hirdetni és a gyülekezetekben érvényesíteni.

Hogy *miként* kelljen azt cselekednem, arra nézve utasításul fog szolgálni a zsinati törvény és azok a határozatok, melyeket az Önök bölcsessége fog elém szabni; mert az én felfogásom szerint a protestáns ev. felügyelőnek nem az a feladata, hogy saját irányítási nézeteit, vagy politikai elveit keresztül vigye, hanem az, hogy lelkiismeretes és pártatlan végrehajtója legyen a közakaratnak; gondos őre az egyházi rendnek és védelmezője az egyház jogainak és törvényeinek.

Tudom, hogy ez nehéz feladat; tudom, hogy egyházi és társadalmi téren felmerülő érdekharcok nehéz próbára fogják tenni elveimnek szilárdságát; de bizom az igazság erejében, bizom a szeretet, türelem és kitartás erejében és bizom Önöknek bölcsességében és őszinte támogatásában.

Az elvek harczától minem félünk. Még a socialis mozgalomban is megkülönböztetjük az elveket a rombolástól, és azoknak ténykedésétől, a kik a türelmetlenség és gyűlölet fegyvereivel, a majdnem kétezer éves keresztyén társadalom romjain új világrendet, új morált akarnak felállítani. Azt hiszem, ez hiú törekvés, melynek veszedelmét leginkább az evang. egyház tanainak hatása fogja elhárítani.

Mennél ingadozóbb és sívárabb a kor, melyben élünk; mennél ellentéteesebb törekvések harczát tünteti fel a hanyatló század, melynek végéhez közeledünk: annál nehezebb feladata van az egyháznak, mely a tizenkilencedik század uralkodó eszméinek elhalványulása mellett saját lételetét látja veszélyeztetve.

Új eszmék és törekvések új helyzetet teremtenek. Új törvények és szabályok új kötelességet rónak reánk. Az új viszonyok és törvények hatása alól az egyház sem vonhatja ki magát. De én azt hiszem, hogy annak az egyháznak, melynek éltető elemét, az isteni igazságok mellett a szabadság és az önkormányzat képezte, mely tehát megszokta az eszmésurlódást és közélet szabad levegőjét és a létért való férfias küzdelmet, nincs oka rettegnie az új viszonyoktól.

(Vége következik.)

Adatok a divatos evangelisatiohoz.

Népünk legegészebb lelki tápláléka kétségkívül a valódi istentiszteleti beszéd a templomban. Ez az istentiszteleti beszéd a predicatio, az igehirdetésnek legtökéletesebb alakja. Az igehirdetők, egyházi szervezetünkönél fogva is, azok, kik Istentől vannak elhíva és a szervezett egyháztól veszik megbízatásukat, kik bizonyított képességgel és képzettséggel tüzték maguk elébe életfeladatul, életcélul az igehirdetést, egész életüket e szent hivatásra tévén föl. Mi a mai divatos evangelisatiót, a laikus igehirdetést és pedig az egyházi igehirdetéstől különálló és *szervezett* laikus igehirdetést sem vagyunk hajlandók mindjárt és okvetlenül szédelgésnek, tisztátalan indulatu üzletnek tekinteni; de be kell vallanunk, hogy oly egyének igehirdetése, kiknek vallásos ismereteik igen fogyatékosak s vallásosságuk systematikai s történelmi képzés nélkül egyaránt szűkölködik, nemcsak az egyház, de istenország ügyét tekintve is végzetes eltévelyedésekkel jár. Mi a gyülekezetek keresztyén vallás-erkölcsi életének gyújtópontját lelkészeinkben látjuk s egyházközseink és egész népünk vallás-erkölcsi fejlődését főként lelkészeink templomi, iskolai tevékenységétől várjuk, mely tevékenységtől, természetesen, éppen nem maradhat el a cura pastoralis. Igazi cura pastoralis nélkül a lelkész az ő homiletai és katekhetai kötelességeit is csak betű szerint, de nem lélek szerint töltheti be. Az egész értelemmel és egész szívvel betöltött lelkészi hivatástól várjuk egyházunkban a megújulást, de a divatos evangelisatiótól nem várjuk. Ezt az álláspontot Stöckerék, — mert azért említjük itt Stöckert és társait, mert éppen az ők berlini evangelizáló mozgalmaikról lesz itt alább mindjárt szó, keményen és igaztalanul vádolják meg, állítván, hogy némely egyházi köröknek idegenkedése az evangelisatiótól a protestáns lelkészi hivatásnak katolikus értelemben vett papi hivatallá átjátszásából ered s ez a katolikus hivatalfogalom teszi egyházi köreinket a laikus igehirdetés ellenségévé és pedig az egyetemes papság protestáns elvének megsértésével. Isten látja lelkünket, hogy mi nem kérünk lelkészeink számára semmi supranaturalis positiót s valljuk, hogy Isten előtt nincs pápista értelemben vett laikus és klérus a kettő közötti különbség nem Istenhez való viszonyaink különbsége, de egyházzervezeti különbség, mely mindazonáltal isteni rendalapszik: a különböző emberi szükségégek, a különböző isteni adományok, a különböző élethivatások isteni rendjén. Az általános papság elve azt teszi, hogy nincs más közbenjáró ember és Isten között, mint csak a Jézus Krisztus. Az általános papság anynyi, mint általános keresztyénség. Az általános papság elve nem követel laikus igehirdetést és éppen az egyházzervezetileg rendezett lelkészi evangelisatio mellett még egy másik *organisált* nyilvános laikus igehirdetést, hiszen nem csak az pap, ki Jézust szóval predikálja, de pap, próféta az is, ki Jézust életével követi. Különben a helvét hitvallás és az ágostai hitvallás álláspontján is csak az predikálhat s nyújthatja a sacramentumokat, ki erre törvényesen elhivatott. Jellemzi továbbá Stöckeréket, hogy megtudják róni az egyházi köröket, melyek nem

rokonszenveznek az ők divatos evangelisatiojukkal, de méltányolják a laikus evangélistákat, kik az egyháztól idegenkednek, mert — a hivatalos egyházban még nincs elég hit. Mindazonáltal Stökkerék az ő evangelisatiojukat a hivatalos egyház területén, sőt az egyházi organumok segítségével akarják úzni. Ez sem élehetlenség.

A berlini »Protestant« legutóbbi számai éppen ez újdívatú evangelisatioval foglalkoznak s e foglalkozásra Stökkerék adtak újból alkalmat. A »Protestant« egy pár erre vonatkozó cikkét akarjuk itt reprodukálni — itt-ott közbeszöve egy-egy megjegyzésünket is, — mert e cikkek megérdemlik a megszívlelést. Ugyanis Stökker és társai bizonyos iránypontokat jelöltek meg, a berlini evangelisatio számára bizonyos szabályokat állítottak föl, melyeket aztán megküldöttek a berlini lelkészeknek. Ez iránypontokhoz s ezeknek kommentárjához fűz a »Protestant« néhány kérdő megjegyzést, mely egyszerűs mind igen talpraesett bírálat is.

Stökkerék 1. pontja így szól: »Evangelisatio a bibliai nyelv használat szerint az evangelium minden hirdetése, mely oda irányul, hogy a lelkeket a Jézus Krisztusban, Istennek miérettünk megfeszített és föltámadott fiában való élő hitre serkentse föl. *Evangelisatio szűkebb értelemben jelenti az üdvizetnek a gyülekezeti predicatiót támogató, vagy kiegészítő szabadabb hirdetését lélekkel betölt, Isten igéjében gyökerező és helyes lelkivezérlésre képes személyiségek által.* Ez a szűkebb értelemben vett evangelisatio tehát arra való, hogy a lelkész ígéhirdetése mellé lépjen, a lelkészi ígéhirdetést támogassa, vagy kiegészítse. *Kiegészítse?* Erről a kiegészítésről Stökkerék nem szólnak világosabban és részletesebben, pedig igen érdekes volna látni, hogy miként megy végbe a lelkész predicatiójának kiegészítése az evangélisták által. Azonban könnyen elgondolhatjuk, hogy mi akar lenni ez a kiegészítés. Hiszen a Stökkerék iránypontjaihoz fűzött kommentárban szó van a hivatalos egyház s így bizonynyal az egyház organumainak, vezetőinek, maguknak a lelkészeknek is hitetlenségéről. Jönek hát »a lélekkel betölt, Isten igéjében gyökerező és helyes lelki vezérségre képes személyiségek«, a laikus evangélisták s kiegészítik, kipótolják a lelkész predicatióit. Mi, fájdalom, nem állithatjuk, hogy egyetlen lelkésznek ígéhirdetése sem szorul kiegészítésre. De hát maguk a lelkészek legyenek lélekkel betölt, Isten igéjében gyökerező és a lelkek helyes vezérlésére képesek egyének. Maguk a lelkészek egészítsék ki magukat. Az egyházi ígéhirdetésnek az evangélisták által való kiegészítésében nem bizunk. Az evangélisták predikálására vonatkozólag Benschlag, ki pedig nem tartozik a liberalis theologusok közé, így ír: »egy nagy népet, melynek élete világi mivelttségben gazdag s melynek anynyi erkölcsi föladatot kell gyakorlatilag megoldania, legkevésbé sem fog meghódítani oly ígéhirdetés, mely mindezzel oly összeférhetetlen, mint olaj és víz, oly ígéhirdetés, mely Isten útjainak összshangzását a bibliában és természetben nem tárja föl és a keresztyén hitet nem képes *az élet összes feladatai* egésséges megoldásának principiumává tenni, stb.« De térjünk vissza Stökkerék evangelisatiójának iránypontjaihoz. Az 1. pontban, melyet fűntebb szórúl-szóra közöltünk, nemcsak az van mondva, hogy az evangelisatio ígéhirdetése az egyházi

ígéhirdetést kiegészíti, de az is van mondva, hogy a »lélekkel betölt, stb. személyiségek« ígéhirdetése az üdvizetnek »szabadabb« nyújtása. Szabadabb! De minő értelemben? Ez ismét nincs megvilágítva. Ez a szabadabb ígéhirdetés a régi prófétáknak újból való megszólalása akar lenni? Az egyház hittani s erkölcs-tani álláspontjától s az egyház szervezetének követelményeitől független ígéhirdetés-e ez? Ne találgassuk.

Az iránypontokhoz fűződő kommentárban mindjárt az első magyarázat int, óv, nehogy a szervezett egyházhoz való csatlakozás »leküsse az élő erőt, mely ott rejlik az evangelisatióknak önkéntes és szabad jellegében « Tehát önkéntes és azontúl még szabad. E kifejezést: »szabad« talán megvilágítja a kommentár az a passusa, hol arról a tényről van szó, hogy némely szabad evangélista idegenkedik elismerni és tiszteletben tartani az egyháznak még jogosult rendjét is. Még jogosult rendjét is! Csakugyan kíváncsiak volnánk hallani, hogy melyik az egyháznak egyik másik *jogosulatlan* rendje, melyet aztán az evangélistának természetesen nem kell respectálnia? Még egy kérdést az 1. ponthoz, melyben ez áll: »lélekkel betölt, Isten igéjében gyökerező és helyes lelkivezérlésre képes személyiségek.« Vajjon ők maguk teszik e magukat ilyeneknek s aztán önként és szabadon fognak munkájukba? Avagy kicsoda hívja el őket amaz említett kitüntető ítélet alapján? Persze ott áll a kommentárban, hogy az evangélistáknak a szentlélek teljességéből származó képessége még keresztyén gondozás és czélszerű képzés által tereltesse rá a helyes és egészséges ösvényre. Kívánatos, hogy kiváló papok mélyítőleg és mintaszerűleg hassanak az evangelisatióra és a laikus evangélisták pedig valamely evangélista seminariumban, evangélista tanfolyamon képeztessenek ki. Igen, ez ott van a kommentárban. De hát e kíváncsi a szentlélek ajándékainak teljével szemben nem bizalmatlanság-e? Az, a mi az evangelisatióban »szabad« és »önkéntes« nem forog e ilyképpen éppen úgy veszedelmes kockán, mint akár a hivatalos egyházban? Aztán miként fog állani a dolog a szabadsággal és önkéntességgel, mihelyt fizetésről, útiköltségről stb van szó? Mert az evangélista önkéntesség ily dolgokról sem feledhezik meg. És kire fog ez a seminariumi kiképzés — az egész egyház előtti felelősség mellett — rá bízni?

Következik Stökkerék evangelisatiójának 2. pontja: »Az evangelisatio teljes áldásának eléréséhez kívánatos, hogy az evangelisatio lehetőségig a szervezett egyház mellé sorakozzék!« (Értsük meg ezt, hogy az evangelisatio ne szerve legyen az egyháznak, ebbe ne be olvadjon, ennek ne alárendelve legyen; legfönnebb egy coordinatio engedhető meg) »Ez legjobban úgy történhetik, hogy a gyülekezet előjárósága (papok, presbyterek) nyújt alkalmat az evangelisatióra és közreműködőleg áll az evangelisatio mellé« (Tehát mégis csak az evangelisatio a fődolog, melynek a hivatalos egyház eszközül szolgáljon. Mindenesetre az evangelisatio érdeke lebeg itt inkább szem előtt és nem pedig az egyház érdeke.) A hivatalos egyház közreműködésének mikéntje: »az evangélisták beajánlása, résztvevés az összejövetelek megnyitásában, egyszer vagy többször stb,

a viszonyoknak és megállapodásoknak megfelelőleg.» A Stökkerék evangelisatiójának a hivatalos egyházzal való ilyes összeköttetése, mely, ismételjük, nem egyházszervvé alakulás s nem az egyházba olvadás, alig egyéb, mint a hivatalos egyház organumainak türelmes, de élelmes igénybevétele az evangelisatió által s az evangelisatió hasznára. A hivatalos egyház organumai s természetesen főként a lelki pásztorok szolgáljanak itt keretül, talán paizsul, fedezetül és pedig mindig a megállapodáshoz mérten. — A Stökker-féle irányvonalak 3. pontját, mely inkább bizonyos theolog. iskolai álláspontot képvisel, itt mellőzhetőnek véljük. De itt a 4. pont: »Az evangelisatió, melyre valamely gyülekezet, egyházi hatóság, vagy szabadon alakult egyesület nyújt alkalmat, fönntartja a maga teljes önállóságát. Mindazonáltal kívánatos, hogy az evangelisatió az egyházkormányzat és synodusok által ily törekvések ápolására rendelt személyiségekkel, vagy bizottságokkal összeköttetésben álljon, a működésről rendes közléseket tegyen s a barátságos egyetértést és a lehető sikeres együttműködést ápolni igyekezzék.« E pontnál jog is kérde a »Protestánt,« hogy kicsoda hát tulajdonképen ez az evangelisatió, melynek valamely gyülekezet, egyházhatóság nyújt alkalmat, de azért teljes szabadságát fönntartja és barátságos egyetértést ápolni törekszik? Az 5. pontban az evangelisatió számára szükséges pénzeszközök beszerzéséről van szó, pénzeszközök alatt az evangelista fizetése, lakása, útiköltségei is értendők a másnemű kiadások mellett. E pénzeszközök forrásául meg van jelölve a barátságos adományok, kimenetkori gyűjtések mellett az egyházi pénztár is, például a mi viszonyainkat tekintve az egyházközségi, egyházmegyei s az egyházkerületi pénztár. E pontnál is megteszi a magáét ez az egyszerű kérdés. Kicsoda az, kihez befolytak az egyházi pénztárakból a pénzek, hogy ezeket azután az evangelisatióra fordítsa?

A Stökkerék evangelisatiójának irányvonalaiából mostanra elég lesz ennyit közölnünk. Még csak egy mozzanatra hívjuk föl a figyelmet. Az evangelisatió mulékony igehirdetésének maradandó áldása végett megalkotandók lesznek »a keresztyén társulatok a főlserkenteknek egybegyűjtése s tovább vezetése végett.« Ime, tehát az egyházi igehirdetés mellett az evangelisatió önálló és organisált igehirdetése és a lelkipásztorság mellett az evangelisatio organisált lelki gondozása. És mindez a hivatalos egyháznak területén ugyan, de mégis szervezetén kívül.

Mi ez újdívatú evangelisatióval nem rokonszenvezhetünk és ez újdívatú evangelisatió csődjét várjuk. Mi szervezett, történelmi egyházunkban annyi erkölcsi súlyt, az egyház organumaiban az erő kifejtésnek, a fejlődésnek oly forrását látjuk, melyet paralyssalni, confundalni jideig-óraig divat lehet, de mindig nagy hiba. Az egyházi igehirdetést, a templomi istentiszteletet nem pótolhatja semmi újdívatú evangelisatió és semmi conventiculum és a szervezett egyház erkölcsi súlya, értéke, nagy jelentősége mellett mi tiszta czélja van az apró, szétszakadozó vallásos társulatoknak?

Az evangelisató, mint maga állítja saját magáról, az igazi hitet képviseli az egyházban levő hitetlenséggel

szemben. Ez a hitetlenség, mondják, ott is lesz az egyházban, már akár az egyházi szervezetnél fogva, akár a theologiai tudomány kellő revisiójának hiánya miatt. De hát jó az evangelisatio, a lélekkel betölt evangelisatió. Csakhogy az evangelisatió nagyzó igénye: a szegény, hitetlen egyház fölébe emelkedni, mint valódi lelki egyház, minket el nem kápráztat, meg nem ejt; mert előttünk a mi szervezett, történelmi egyházunk marad továbbra is nem ugyan istenországa, de istenországának legméltóbb, legmegfelelőbb eszköze. Végül helyeselnünk kell a »Protestánt« distinctióját, hogy más dolog a bel és külmisszió és más az evangelisatio. Valóban, nem tudjuk belátni a szeretet munkái s ez újdívatú evangelisatió közötti összefüggést. Mi nem fogadjuk ellenszenvvel a jótékony intézeteket, ha mindjárt ezek az egyháztól többé-kevésbé önállólag is kelteznek; hiszen ez intézeteket így is az egyház által ápolat keresztyén szellem lengi át. Mi nem is tiltakozunk az önként alakult egyletek ellen, melyeknek feladatuk a szeretet munkáit gyakorolni. De egészen más dolog az, midőn azt kívánják tőlünk, hogy valamely organisált mellékegyházat, vagy éppen versenyegyházat egyházilag támogassunk.

* * *

A fönnti sorok a Stökkerék irányvonalainak kritikája, újdívatú evangelisatiójuknak negatioja. Tudjuk, hogy csupa negation a vallás erkölcsi élet föl nem épül. Szolgálni fogunk e lap olvasóinak positívumokkal is. E tárgyra még visszatérünk. Addig is legyen szabad és pedig újból a »Protestánt« nyomán, mert szerkesztő úr a külföldi mozgalomról való referálással volt szives megbizni, egylevelet közölnünk, némi rövidítéssel ugyan, de a lényeg érintetlenül, épségben tartásával. A levelet egy lelkész írta az újdívatú evangelisatio mozgolódásainak alkalmából. E levél e kérdés körül forog: »evangelisatio-e? avagy pedig a gyülekezet gondozása?« E levélből a következőket közöljük; »Kérdezted utolsó leveledben, ha értesültem-e amaz elszomorító eseményekről, melyek Z.-ben, az én korábbi gyülekezetemben fordultak elő, midőn ott kísérlet tétetett a gyülekezet lelki életét az ugynevezett evangelisatio által ébreszteni. Egyszersmind óhajtanád hallani, hogy a most sok helyen magasztalt evangelisatióról én miként itélek. Amaz eseményekről értesültem s itéletemet megtudhatod itt következő soraimból.« Itt megemlíti levélben az író, hogy már évek előtt foglalta el a papi állást Z.-ben, egy nagy vidéki gyülekezetben. Némi vígasztalóbb jelek mellett is az ott szerzett első benyomások nem voltak biztatók, mert az anyagi és erkölcsi hanyatlás, elzülles tagadhatatlan volt. Meghasonlást, perpatvart a nép között, nép és uradalom között, gyülekezet és parochia között talált ott az új lelkész. A lakosság egy nagy részének jóindulatával, szeretetével maga sem dicsekedhetett. Mégis, mikor évek mulva onnan búcsut vett, a pörpatvarok töhbnnyire elsimulva voltak, nép és uradalom a kölcsönös bizalom útjára lépett, a templomlátogatás jónak volt mondható s a búcsuzó lelkész már több idő óta érezte, hogy gyülekezete jobb, mint híre. Hogyan történt e jobbrafordulás? E kérdésre az író így válaszol: »Ezt a jobbrafordulást köszönöm én Istennek kegyelme után azoknak az embereknek, kik nekem kezdettől fogva a gyü-

lekezet tervszerű, kitartó *lelkipásztori gondozását* ajánlották s óvtak az evangélistiával való minden experimentálástól. Mindenek előtt gyülekezetem mindenik tagját megismerni törekedtem. Látogatást tettem minden háznál, eljutottam közben-közben a legegységatlanabb helyekre is; itt-ott nem egy rossz szót kellett hallanom és kijavitanom; de a látogatások eredménye az volt, hogy a templombjárók száma nőtt és még az egyházatlanok is meg-megjelentek a templomban. Ezekre azzal igyekeztem hatni, hogy egyszerű nyelven tartott s minden kegyeskedő phrasistól mentes predicationban az ő mindennapi viszonyaikkal gyakran foglalkoztam s fölmutattam nekik, hogy Krisztus a legvigasztalanabb helyzetben is érezteti az ő világosságát és békességét. Azelőtt gyakran megtörtént, hogy az egyháztanácsai gyűlések eredménytelenül végződtek, vagy éppen megtarthatók se voltak, mert az egyháztanács tagjai nem akartak határozataik miatt a gyülekezet többi tagjaival rossz lábbon állani. Én azonban ha vitás ügyek forogtak szőnyegen, nem csak a presbytereket, de az egész egyházi képviselőket, sőt néha az összes családtagokat (mintegy 100) összehívtam. Persze sok beszéd és vita esett, végre mégis csak lecsillapodtak a kedélyek s mind gyakrabban hoztunk eredményes határozatokat. — Én eddig Sulzeról és az ő törekvéseiről, hogy a gyülekezeteketélellettől töltsse be, csak keveset hallottam. Most jutott kezembe az ő könyve, az »Evangélistische Gemeinde«. E könyv termékenyítő hatásának, hogy többet ne említsek, köszönöm azt, hogy élesebbé vált érzékem az iránt, a mit Sulze »öntudatlan keresztyénységnek« nevez. Ettől fogva nem csak a gyülekezetekben található árnyoldalakat láttam főként, mint munkálkodásom kezdetén, de fölismertem, hogy a gyülekezetben is még sok keresztyénység van elrejtve, fölszínre nem kerülve még sok istenbizalom és türelem, sok áldozatkész felebaráti szeretet és részvevő segítség feltűnő zaj nélkül s mindehez az egyházi szokásoknak bizonyos mennyisége, melyeket nekem csak ápolnom s valódi tartalommal betöltenem kell. A prédikáció és hivatalos functioim gondos kihasználása mellett még három dologban találtam meg a gyülekezet helyes gondozásának legalkalmasabb eszközeit. E három: az összes családok rendszeres látogatása, a nélkül azonban, hogy e látogatásoknál mindig csak Istennek neve lett volna számban, azután egyházi estélyek a gyülekezet számára bibliai és missioi órák alakjában, (Ez egyházi estélyekről fogunk még beszélni lapunkban. *Szerk.*) harmadszor a konfirmált ifjúság számára szervezett összejövetelek. A hivel való e különféle érintkezések folytán a gyülekezetet mind jobban megismertem és mind jobban megszerettem. Imát, házi áhitatoskodást, bibliaolvasást találtam sok oly családban, hol éppen nem is gyanítottam volna s ha nem is szűnt meg mindjárt egy csapásra minden iszákosság, kihágás, perpatvarkodás, mégis hamar rájöttem, hogy gyülekezetemet kezdetben igen sötét szemüvegen át néztem volt. Most már nagyrebecsülést kellett éreznem az egyszerű emberek iránt, kik igen súlyos körülmények között sok tekintetben oly derék embereknek bizonyultak és a midőn én évek mulva a gyülekezettől búcsút vettem, jogom volt remélni, hogy e nép vallás-erköcsi élete egészséges úton fog tovább haladni.

Azonban másként történt Ennek a gyülekezetnek az én távozásom után az újmódi evangélistia egyik kísérleti állomását kellett szolgálnia. Utánam oly pap jött oda, kinek dogmatikus tételekben elveszű, a sziveket idegenül érintő predikálásait az egyszerű emberek megértés nélkül s épülés nélkül hallgatták. Midőn én évek multán első ízben jöttem ismét régi községembe, mindenkitől, a lelkipásztor szájából is azt kellett hallanom, hogy a templomlátogatás ijesztőleg megcsökkent. Ennek a szomorú jelenségnek oka mindjárt világossá lett előttem. Ugyanis az új lelkes az ott készen talált vallásos és egyházi-életet csak holt szokáskeresztyénységnek tartotta. Ugyanis utódom megelőzőleg egyik nagyobb városban az istenigét és Jézus nevét naphosszanta folyton szájukban hordó hitvallók köreiben mozgott s innen azt az eszményt hozta magával, hogy itt a faluban ily „hivő“ keresztyének „társaságát“ serkentse föl. Csak most is, midőn őt meglátogattam, ezeknek a mi népünket az evangélistiával boldogítani akaró társaságbeli embereknek évenként tartani szokott egyik nagy gyűlésén vett részt. A receptet, mely valamely gyülekezetben a keresztyéni életet fölserkenteni van hivatva s melyet neki ott ajánlattak ő Z-ben is alkalmazta. Két *laikus* evangélista jött ugyanis, az egyik egy városi missionárius, a másik egy colporteur s aztán két heten át a papi lakban gyülekezéseket tartottak. A siker egyelőbb nagyszerűnek ígérkezett; a ház alig tudta befogadni a kíváncsiakat. Ott hát estvéként két óra hosszat prédikáltatott a bűnbánat, közben imádkoztak, énekeltek, sőt az ördög és pokol torzképeit mutogatták. A bűnök oly módon voltak festve, hogy tisztos nőknek, leányoknak pirulniok kellett. stb. — Az első összegyülekezés végeztével felszólítás folytán kilencz tíz személy együtt maradt még további imádkozás végett, mint »fölserkentek« mind oly emberek, kik a lelkeszszel közelebbi viszonyban állottak, vagy különben is már szorgalmas templomjárók voltak. Az iszákosok, vagy más bűnösök közül ugyan senki meg nem tért. A megjelentek többsége a szétoszláskor zúgolódott; kifakadások voltak halhatók, sőt utcahoszat szidalmazták a hívő prédikálás és evangélistia ezt a fajtát. — A templomlátogatás az evangélistia e kísérlete után a gyülekezetben éppen nem lendült föl, ellenben sokak lelkiismerete jutott confusioba. Egy más alkalommal az evangélistiával szemben elfoglalt elvi álláspontomat ki fogom fejteni.

Adjuk ez egyszerű, a tapasztalat közvetlenségével írott levelet s mi is azt a meggyőződésünket fejezzük ki, hogy azt a varázsszert, ha ugyan megvan engedve varázsszerről beszélni ott, hol a siker a becsületes munkához van kötve, nem e szavak fejezik ki: új divatú evangélistia, de kifejezik e szavak: a gyülekezet lelkipásztori gondozása.

Lelekipásztor.

Különfélék rovata.

Szilágyi Dezsőnek, kit ref. egyházunk is büszkeséggel soroz nagyjai közé, főgondnoki-beszédét egész terjedelmében gyorsirói följegyzések hiányában, mint

más lapok, úgy mi sem közölhetjük s így csak rövidebb referádára vagyunk utalva.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlése folyó hó 15-én nyílt meg Budapesten. A közgyűlés egyik fontos tárgya volt a Tisza Lajos gróf helyére választott új főgondnoknak. *Szilágyi Dezső* képviselőházi elnöknek beiktatása. A hivatalos eskü letétele után az új főgondnok nagyhatású beszédet mondott, melyben főként a méltányos adóreform s a szegényebb egyházak csoportosításának kérdésével foglalkozott. A beiktatási ünnepély után *Szász Károly* püspök olvasta fel *püspöki jelentését*. Indítványára az egyházkerület elhatározta, hogy Ő felsége előtt feliratilag tolmácsolja mély részvétét a királyné szomorú halála alkalmából. Fontos pontja volt a jelentésnek a kongrua törvényéről való megemlékezés. Az egyházkerület igénybe veszi ugyan az államsegélyt, de azzal a feltétellel hogy az egyház autonómiáját csorbíttatni nem engedi. **A népiskolai bizottság** jelentésének legfontosabb tárgya a tanítói korpótlékok kérdése volt. Az 1898. évtől kezdve ugyanis az ev. ref. tanítók is korpótlékokban részesülnek s azon egyházközségeknél, melyek a korpótlékokat fedezni nem tudják s ezt indokolt kérvényben a költségvetés csatolása mellett kérik, az állami költségvetés terhére fognak a korpótlékok a miniszter által utalványoztatni. Az egyházközségek tömegesen kérték tanítóik számára a korpótlékokat, de a kérvények nagy részét a miniszter visszautasította azon indokolással, hogy az illető egyházközségek költségvetése felesleget mutat. Mivel azonban a korpótlék legalább 50 frt s 3 frt 27 kr. felesleges feltüntető kérvények is visszautasítottak, beható vita után a főgondnok indítványára elhatározták, hogy a miniszterhez felterjesztést intéznek és kérni fogják, hogy a költségvetési felesleg miatt ne utasítsa el a kérvényeket, hanem vegye figyelembe az illető község adószolgáltatási képességét; ne csak az állami adókra, de a községi pótdadókra is terjessze ki figyelmét és így bírálja el az újabb állandó teher hordozásának képességét, kétséges esetekben pedig kérdezze meg az egyházi felettes hatóságot. **A középiskolai szakosztály** jelentését Katona Mihály kecskeméti főgym. igazgató referálta. A jelentés szerint az egyházkerület középiskoláiban 81 tanár működik, kik közül 52 okleveles. Az elmúlt tanévben az összes növendékek száma 1755 (ev. ref. vallású 861) volt. Ennek kapcsán került napirendre a miniszternek a tanárok mellékfoglalkozására vonatkozó rendelete is. Kimondta a közgyűlés, hogy a tanárok állásukkal inkompatibilis mellékfoglalkozást nem folytathatnak, azok pedig, kik megengedett mellékfoglalkozással bírnak ugyan, de erre engedélyt nem nyertek, attól eltiltatnak, jövőre pedig elvárja a közgyűlés, hogy a tanárok külön elfoglaltatásuk esetében felettes hatóságainknak jelentést tegyenek.

Zsilinszky Mihály, vallásügyi és közoktatásügyi államtitkár, mint az evangélikus bányai egyházkerület új felügyelője folyó hó 18-án tartotta székfoglalóját. E beszédet a benne foglalt eszmék, igazságok, a benne végig vonuló szellem, valamint Zsilinszky Mihály egyénisége és politikai, államférfiúi sulya egyaránt nagyjelentőségűvé teszi és pedig az egész magyar pro-

testantismusra nézve. Ennélfogva megragadjuk az alkalmat, hogy e nevezetes beszédet lapunk élén közöljük.

Meghívó. A kolozsvári ev. ref. theol. fakultás internátusának ifjúsági egylete által f. évi október hó 31-én, délután fél 6 órakor a fakultás dísztermében tartandó reformációi emlékünnepele. Műsor: 1. Közének. Jövel szent Lélek. XCII. dics. 1. v. 2. Ünnepi ima, tartja: Boér Károly, IV éves theologus. 3. Alkalmi beszéd, tartja: Dr. Kecskeméthy István, theol. tanár. 4. Erős várunk nekünk az Isten, zenekísérettel előadja: a fakultás énekkara. 5. »Mult, Jelen és Jövő, Sántha Károlytól. Előadja: Székely János, Dézsi Sándor és Herepey Itonka k. a. 6. Zárszó, Kenessey Déla theol. igazgatótól. 7. Részlet a »Bibliás ember« cz. operából, előadja: a zenekar.

A dunamelléki egyházkerület közgyűlésevel kapcsolatban e hó 16-án a kálvintéri templomban nyolc új lelkész avatott fel és bocsátott ki a szép, de nehéz pálya folytatására.

Szerességben, Maradék községben 300 magyar tért át az ev. ref. vallásra a róm. k. egyházból, mert Strossmayer püspök nekik a legalább havonként egyszeri magyar igehirdetést sem engedélyezte.

Rákospalota és a papi fizetés. A dunamelléki egyházkerület közgyűlésén érdekes okmányt, a rákospalotai egyházközség új papi díllevelét erősítették meg, mely a papnak 4000 frt fizetést biztosít. Az egyházközség ugyanis telkeivel jó üzletet csinált. Párczelláztatta és eladta 250,000 frtért. Ez összeg kamata 10,000 frt, melyből 4000 frtot a lelkész kap, a többit pedig az egyházközség kulturális kiadásainak fedezésére fordítja.

Főgondnoki ebéd. A dunamelléki egyházkerület új főgondnoka folyó hó 16-án a Continental szállóban fényes ebédet adott, melyre hivatalos volt a közgyűlésnek minden tagja, a budapesti ref. theol. tanárok s a felavatott új lelkészek. Lelkes hangulatban nem volt hiány: a pohárköszöntők egymást érték, a mi a mellett tesz tanubizonyságot, hogy az egyházkerület Tisza Lajos gróf helyére méltó utódot talált és választott.

A néppárt lapja, az »Alkotmány« Zsilinszky Mihály beszédének ama passusánál, mely a budapesti egyetemen szervezendő protestáns theol. fakultást hangsúlyozta, ijedten kiált föl: »Tehát Pázmány egyetemén protestáns hittani fakultás!« Gondoltuk, hogy e derék eszméhez az »Alkotmány« példátlan savanyu képet fog vágni.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület ötödik egyházi értekezletét Szilassy Aladár elnöklete alatt a közgyűléssel kapcsolatban e hó 17-én d. u. 4 órakor tartotta meg Budapesten a főgymn. termében. A világi férfiak sorában ott voltak Szilágyi Dezső főgondnok, Teleky József gróf, Vécsey Tamás, Ádám András, Hegedüs István dr., Ballagi Aladár és mások. Az értekezletek működéséről Szóts Farkas titkár számolt be, melynek eddigi eredménye a pezsgésbe indult egyházi élet, egyházas érzés minden téren. A belmisió mezején hovatovább több munkás áll elő. Nemcsak Budapesten, de a vidéken is gyorsan szaporodnak az ifjúsági és konfirmáltak egységei, énekkarok, nő-egyletek stb. Legnagyobb a tevékenység a fővárosban, hol a ref. ifjúsági, a Larántffz Zsuzsánna-egyesület s a Nagypénteki-társulat nagy buzgalommal sikeres munkát végez. Nagy mértékben terjednek a vallásos iratok is. A titkári jelentés tudomásulvétele után az értekezlet kimondta, hogy az egyházi értekezletek szervezésére minden lehetőet elkövet, mert azoknak üdvös hatása máris érezhető. Az értekezlet az egyházi adózás reformjának kérdésével is foglalkozott. Hosszas vita után az értekezlet Ádám András indítványát fogadja el, hogy a választmány egy tervezet kidolgozásával bizatik meg s az elnökség útján véleményezés céljából megküldi azt minden egyházmegyének, hogy így a jövő

értekezlet e tekintetben egyöntetű határozatot hozhaszon. Az egyházfegyelemről Haypál Benő búdai ref. lelkesítő fel egy javaslatot, melynek prozódiciói elfogadtattak s tárgyalás végett az egyházmegyei értekezletnek adatnak át.

= Hamar István, a budapesti evang. ref. theol. akadémia új tanára folyó hó 15-én tartotta meg a közgyűlés tagjai, a theol. választmány, a tanári kar és az ifjuság előtt tanári székvonaló értekezését.

Nagy Lajos, a nagy-enyedi Bethlen főiskola jelenlegi rektor professzora, ottani fiuképezdénk igazgatója, e hó 16-án ünnepelte meg 25 éves tanári jubileumát. A derék, munkás tanárt tisztviselői, tanítványai, a tanári testület szives óvácziókban részesítette. Az érdem önmagában hordozza igazi jutalmát és Nagy Lajos tanár ez igazi jutalomra valóban méltó.

= A m. kir. központi statisztikai hivatal havi közleménye szerint f. évi aug. hónapban 765 (24.12%) vegyesházasság kötött. Egyházunk veszte sége a jelzett hónapban a róm. kath. egyházzal szemben 34. nyereség más egyháztól 3. összes veszteség 31. »Quosque tandem abutere patientia nostra?»

= A tisztántulí ev. ref. középiskolai tanár-egyesület elhalasztott idej közgyűlésének helyétől újból Kisujszállást tüzte ki. A gyűlést f. évi decz. 29. és 30. napjain tartja meg.

Nyereményjegyzék

az erdélyi ev. ref. egyházkerület által a kolozsvári protestáns szekeret-ház javára rendezett jótékonycélu sorsjátéknak Budapesten 1898. szeptember hó 15-én megírtott I. huzásán kihuzott számokról.

A huzásnál jelen voltak: Schilling Rudolf kir. közjegyző helyettese dr. Majtinszky Zsigmond, és a polg. hatóság részéről Dr. Szalay Sándor V ker. előjáró helyettes

(Harmadik közlemény.)

875	nyezemény	á 10	krona	értékben:	101	1074	1123			
2737	4203	5822	6507	7588	8462	10228	11040	11425	11426	11934
12135	12717	12846	14654	14655	14839	15863	15992	16307	16939	
17096	17372	17373	17375	17450	17498	18623	18669	21414	21420	
21563	21873	22060	22070	22789	22867	22946	27639	28603	28719	
29035	29176	30228	30919	31101	31978	32239	34066	34229	35326	
36088	36538	36846	37289	37462	38410	38799	40479	41480	40964	
42270	42551	42562	42901	43411	44272	44683	44741	45387	45949	
48864	48889	49229	52780	54195	54398	54469	5250	58994	60338	
60511	60786	60988	60990	61108	62141	62143	62200	62421	62828	
63065	63776	63346	65604	65937	66805	67140	67313	68402	69270	
69420	69767	71041	73089	75808	75937	76169	76173	76861	76957	
78826	79150	79579	80477	80538	80895	80933	80984	81117	81185	
81547	82728	82868	83118	83170	83282	83377	83141	84169	84209	
84565	85199	86011	86304	89782	92911	92456	93359	93963	93964	
93965	94374	94610	94925	95138	95463	96331	96491	99556	97572	
97938	98416	100134	100889	100891	100892	105301	106118	106119	106120	
106120	106682	106683	107093	107198	108241	108335	109546			
110745	111366	111843	111918	112141	112909	113117	113982			
114319	115664	117259	118166	118601	118792	119149	119151			
119410	121134	121628	121651	122939	123284	123285	123997			
125528	125784	126410	126617	126679	126680	126805	128106			
128112	128230	129652	129749	130133	130629	132021	132611			
132880	133257	133712	138859	134170	13776	138023	136606			
136891	137101	139343	140411	140673	141934	142191	142353			
142358	142680	146064	146126	146127	146183	146877	147198			
147541	147760	149059	149787	149977	150858	150921	150984			
151270	152216	152415	152951	154449	154563	156562	156686			
157866	159153	159566	160246	160309	160464	161504	165137			
165700	165837	166447	166843	167503	167504	167505	168870			
169225	169987	170591	170592	170638	172873	173696	174097			
175915	176502	178332	178333	178561	178602	179769	179771			
179772	179773	180493	181000	181374	182642	183169	185495			
185791	186096	186824	186825	186826	187500	188074	188971			
189337	190634	190668	191174	191556	192713	192714	193057			
194419	194521	195249	195552	196300	196302	196904	197420			
199258	199825	199835	200748	201625	202450	203513	203545			
203576	205078	206051	206998	207668	207813	207858	207948			
208784	209849	209979	212294	212645	212661	212875	212876			
212877	213809	213587	214332	214606	215405	216735	217025			
217044	217358	217423	217461	218010	218289	218613	218847			
219442	219443	220771	221666	228915	225338	226354	226998			
227239	227777	228015	228016	228017	228038	228065	228228			
229153	229817	229819	230356	231488	231552	231553	232330			
232500	232768	233134	233686	234484	235365	236747	237315			
237546	237902	238405	239449	239606	240929	241658	241734			
342753	242797	242798	242920	245299	245488	245816	245950			

246775	246871	246983	246984	247680	248435	251257	253082
253737	255361	256024	256791	256948	257084	258810	258931
259043	259148	260837	262841	263210	263952	265206	265335
265691	266056	267055	267128	267131	267858	267859	267860
267861	268300	268363	268581	268890	269269	269527	269747
270801	271039	271618	271807	272481	275507	274934	274935
274936	275938	275995	276512	276513	276647	276648	276649
277020	277186	277259	278479	279665	280823	281088	281240
281414	281591	282809	283010	285682	285840	287052	287053
287376	287423	287424	288759	288910	288911	289553	290715
292599	294482	294949	298104	299529	301292	302211	302213
302216	302945	304306	305690	306444	306581	306882	307740
307912	309340	309656	309774	309825	310447	310565	310578
311356	311687	312151	312155	312617	313360	313903	314476
315187	316601	316621	317398	317409	317717	318275	318355
319098	320048	320049	320875	321366	325503	325977	326301
327711	327725	328651	329180	329388	329730	329931	330083
330587	331178	331392	332004	332018	333402	334853	335234
335399	335474	335588	336537	337675	339896	340837	340970
342095	342342	342673	342708	342709	342788	344443	344981
344989	345272	345504	345583	345646	346293	346656	346883
346919	347110	347113	348561	348564	348706	348882	348971
349030	349260	349342	349429	350288	350577	350721	351625
352022	352254	352502	352759	353321	355416	356031	356510
357013	357132	357237	357254	357359	357556	358905	360127
360209	360654	360860	361998	362052	362223	362255	362256
362678	363024	363694	364516	365065	365378	365435	365649
366064	366484	366611	368341	368393	370222	370284	370659
370717	371031	372225	372685	375084	375469	375742	376041
376080	376222	376257	376965	377717	377932	378148	379167
380022	380416	381405	381977	382168	383190	383294	383361
383684	384458	385929	385965	387002	387080	387281	387815
388402	388884	390303	391172	392020	392914	393498	393879
394337	394642	394645	394996	396508	396872	397971	399849
400501	400899	402309	402527	402770	403637	403876	405240
405583	406367	407368	407904	408290	409079	409737	410239
410886	412211	412761	413010	413109	413694	414035	414179
414180	414295	414825	415023	416801	417083	417130	417668
417928	418818	419107	419653	419943	420473	420509	422803
423701	423918	421593	424683	425165	426455	427932	428342
429614	430334	430907	431259	431675	432081	433274	433561
433643	433862	434334	434533	435582	435584	435585	436346
436411	436765	437731	438185	439085	440015	440389	440426
441339	442106	442676	443137	443243	444517	445479	445496
445524	445665	447837	447928	448459	448841	449367	449595
449740	450897	451109	451533	452082	453978	404306	455390
455557	455879	455994	456430	456665	456816	457013	457529
457604	458147	458183	459195	459463	460344	460436	460499
460571	460822	461224	461383	462600	462635	464627	465380
465635	465771	466418	467577	467650	469282	469505	470319
470408	470488	470816	471659	472152	472252	472282	472283
473368	473553	473790	474359	474449	474436	474878	474983
474988	475745	478218	478623	479075	479381	480082	480085
480708	481088	481427	481501	481907	482387	483931	484096
484292	484938	485029	485039	485323	486410	487543	487588
488925	488928	489043	489122	489643	489870	490384	490779
491877	492277	492292	492602	492778	493130	493845	493879
494148	494247	494699	494851	495260	496031	496690	496929
497451	497540	497782	497939	498849	498863	499333	499578.

A nyeremények 1898. október 1-től a nyerő sorsjegyet bemutatása ellenében a rendező bizottság által Kolozsvárt kiadatik.

A II-ik huzáshoz (1898. november 16.) ajánljuk:

1 sorsjegyet	— 50 krét.
6 „	2 50
12 „	5 —

Kisorsolás alá kerül 2000 nyeremény 82500 kor. értl Kolozsvárt, 1898 szeptember hó 15-én.

Hivatalos rész.

3041—1893.

KÖRLEVÉL

az egyházkerületi Utasítás 201. §-a 5. bekezdésének módosítása tárgyában,

valamennyi ev. ref. egyházközségünkhöz.

A folyó évben tartott főt. egyházkerületi közgyűlés, 67 jkvi szám alatt kelt határozatával, a kolozskai egyházmegye indítványára alapján, kimondotta, hogy az 1866 évi közzsinat 91 jkvi sz. határozatát, valamint az egyházkerületi Utasítás 201 §-ának 3. bekezdésében kimondott amaz intézkedést, hogy:

Ha kegyjavadalomra jogosult nincs, a kegyjavadalom a halál utáni első félév alatt az egyházmegyei özv. árvai alapot illeti meg, — hatályon

s az ürességbe jött papi állás betöltését a teljes fizetés élvezete mellett engedélyezi, és a hol interkáláris jövedelem van és marad, ott ezen jövedelem az egyházközséget illeti, mely egyházközégi célokra fordítandó.

Midőn a főt. egyházkerületi közgyűlés e határozatát ezennel hivatalosan közre adjuk; felhívjuk az összes érdekelt egyházakat annak jövőben leendő megtartására.

Kolozsvárt, 1898. október hó 17-én.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

Dr. Kádár János
s. titkár.

3049—1898. KÖRLEVÉL

valamennnyi egyházközségünkhöz.

A folyó évben tartott főt. egyházkerületi közgyűlés, 58 jkvi sz. a. kelt határozatával kimondotta, hogy az erd. ev. ref. egyházkerületünkben eddig gyakorolt amaz eljárás, mely szerint a lelkész-minősítési bizonyítványokat egyedül a püspök írta alá, megszüntettük s jövőre az ilyenmü bizonyítványok csak az esetben bírnak érvénnyel, ha azok az egyházkerületi főgondnok és püspök által együttesen lesznek aláírva.

Figyelmeztetjük tehát összes egyházközsegeinket, de különösen nt. esperes fiait és a lelkészjelölő bizottságokat, hogy papválasztások alkalmával a főt. közgyűlés e határozatát szigorúan figyelemmel tartsák

Kolozsvártt, 1898. október 17.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

Dr. Kádár János,
s. titkár.

3051—1898. KÖRLEVÉL,

valamennnyi egyházközségünkhöz és mindenik iskolánkhöz, illetve kollegiumunkhoz.

A folyó évben tartott főt. egyházkerületi közgyűlés, 48 jkvi szám alatt kelt határozatával, egy konkrét esetből kifolyólag, jövőre követendő szabályképpen kimondotta, hogy: „mindazon egyházi választásoknál, a melyeknél a szavazatok általános vagy viszonylagos volta a törvényben, illetve utasításban előírva nincsen: a választások érvényességéhez abszolút szavazattöbbség kívántatik.

Erről a címzett egyházközsegeket, illetve iskolákat, tudás és ahhoz alkalmazkodás végett ezennel hivatalosan értesítjük.

Kolozsvár, 1898. október hó 17-én.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

Dr. Kádár János,
titkár.

3612—1898. KÖRLEVÉL

az erd. ev. ref. theologiai fakultás és valamennnyi erd. ev. ref. kollegium n. t. Előljárási bizottságának, s valamennnyi erd. ev. ref. iskolaszék t. lelkészelnökének.

Méltóztatott a kultuszminiszter ur f. é. október 4-én 4196 eln. számon jkelt körrendelettel intézkedni az iránt, hogy a rendelkezése és vezetése alatt álló összes hazai főiskolákon, középiskolákon, szakiskolákon és népoktatási tanintézeteken ezentul évenként megdi-

csült királynénk, Ő császári és királyi felsége emlékeztetének megünneplése végett a jövő évtől kezdve minden év november 19-ik napján iskolai gyásznap-pély tartassék.

Igazgatótanácsunk e körrendelet intenczióját kegyelettel magáévá tette és tartalma mozzanatai által indítatva elhatározta, hogy emez országos körrendeletre való hivatkozással, annak szellemében s kívánalmának megfelelően, felhívja és utasítja fenn címzett összes ev. ref. iskolai hatóságainkat, miként intézkedjenek az iránt, hogy a királyi Erzsébet-emléknap-pély intézeteként minden év november havában megtartassék s hogy ezt megelőzőleg minden ev. ref. tanintézet ifjusága gyászisteniszteleten részt vehessen.

Az erd. ev. ref. egyházkerület Igazgatótanácsának, Kolozsvártt, 1898. október hó 22-én tartott üléséből.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

KÖRLEVÉL

a kongrua-törvény értelmében fizetés kiegészítésért folyamodott valamennnyi lelkész aához.

A már legtöbb helyről beérkezett fizetés-kimutatások felülvizsgálása rendjén constatáltuk, hogy a fizetés-kimutatás összeállítására vonatkozó utasítás egyes rendelkezései sok helyt mellőztettek s hogy különösen a bizonyítékul becsatolni rendelt kataszteri birtokívek igen sok kimutatás mellől hiányzanak.

Felhívjuk tehát mindama lelkész aait, kik az általuk beterjesztett kimutatás igazoló okmányait becsatolni elmulasztották, hogy ezen okmányokat, de különösen a kataszteri birtokíveket, haladéktalanul szerezzék be s közvetlenül Ig. tanácsunkhoz folyó évi november hó 5-éig, saját érdekükben terjesszék föl, mert különben folyamodásuk mint felszereletlen, könnyen vissza fog utasittatni.

Kolozsvártt, 1898. október 25-én

Dr. Vályi Gábor,
elnökhelyettes.

Dr. Kádár János,
s. titkár.

144—1898. MEGHIVÓ.

A marosi egyházmegye küküllői köre, reformációi emlékünnepelelyel egybekötött papi értekezletét folyó évi október 31-ikén, d. e. 9 órán kezdődőleg Gyalakután fogja megtartani, melyre a tiszteletes tagtársakat és a t. érdeklődő közönséget tisztelettel meghívjuk.

Tárgysorozat:

1. Az ünnepélyes isteni tiszteleten: imát mond elnök aa. Ünnepi egyházi beszédet tart Adi Sámuel, abodi lelkész aa.

2. Az értekezleten: elnöki megnyitó; jegyzőkönyv felolvasása, hitelesítése. Értekezéseket, felolvasásokat tartanak tiszt. Gönczi István kibédi és tiszt. ifj. Nemes Sándor gyalakuti lelkész aai. Előterjesztések, indítványok. Elnök és jegyző választás.

Makfalván, 1898. október 20.

Benedek Dénes,
értekezl. elnök.

Kiss Dénes,
jegyző.

(Lapunk szívesen nyit tért ily Meghívóknak s az értekezletekről szóló tudósításokat közérdekieknek tartja és szívesen fogja közleni. Szerk.)